

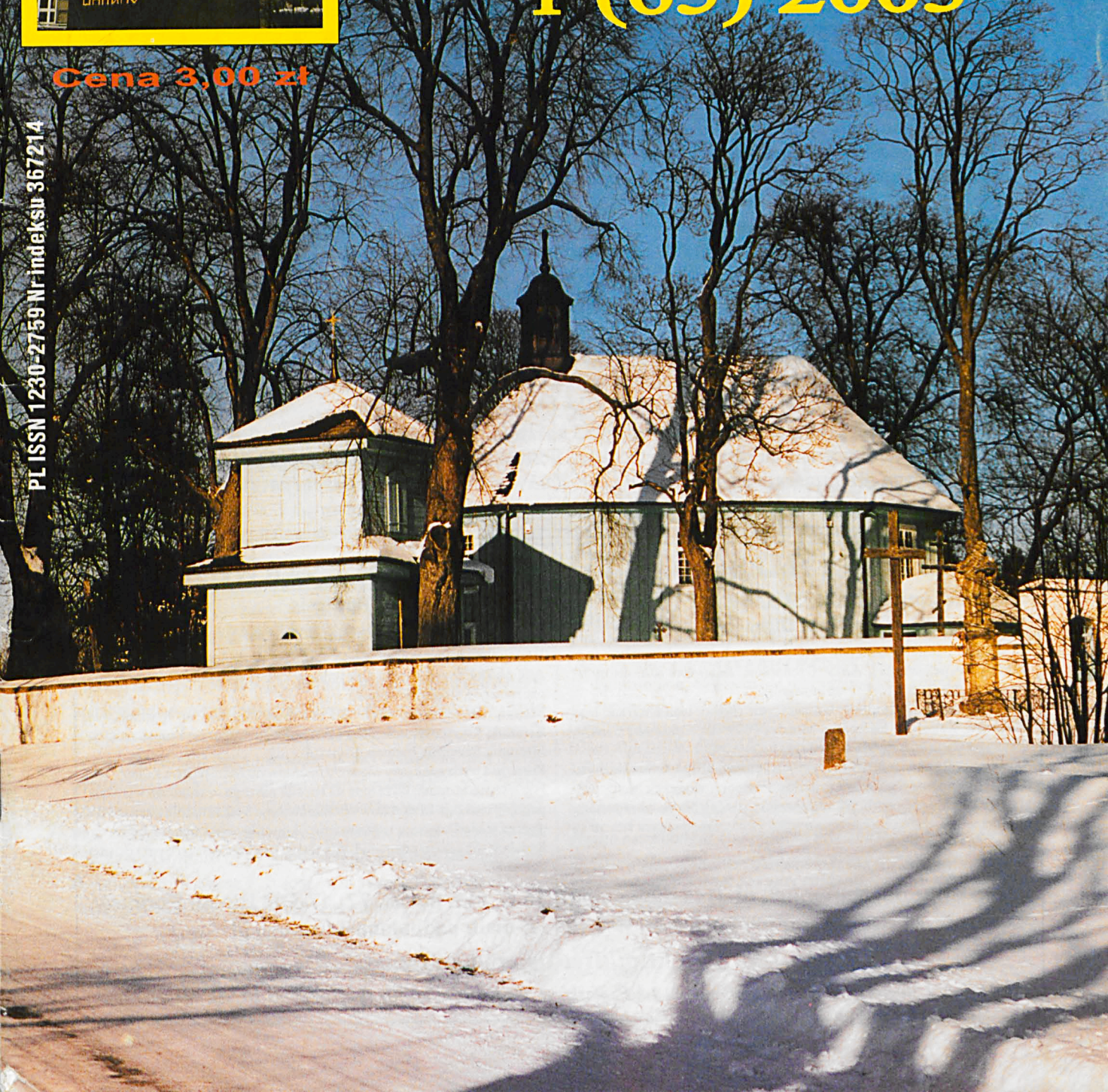
НАД БУГОМ

І НАРВОЮ

1 (65) 2003

Cena 3,00 zł

PL ISSN 1230-2759 Nr indeksu 367214

Читаємо по-нашому!

Пierwszą osobliwością alfabetu ukraińskiego jest rezygnacja z litery „ѣ”, spowodowana tym, iż dawne starosłowiańskie „ѣ” i „и” w języku ukraińskim uległy ujednoliceniu. Tak więc słowa zapisywane w formie *виймати, виставити, ходити, робити* czytane były niegdyś (podobnie jak w najbardziej archaicznych ukraińskich gwarach Podlasia) jako *wyj-mati, wystawiti, choditi, robiti*, z czasem zaczęto wymawiać jako *wyjmaty, wystawyty, chodyty, robyty* – zapisuje się je więc teraz w formie: *виймати, виставити, ходити, робити*.

Odwrotny proces zaszedł natomiast w przypadku starosłowiańskiego miękkiego „є”, które w języku ukraińskim wy-

mawia się na ogół twardo i zapisuje jako „е” – *небо, земля, середа* (*nebo, zemla, sereda*), natomiast w tych przypadkach, gdy miękkość się zachowała, używa się litery „є” – *життєвий, єдиний, Євгенія, клієнт* (*żyttiewyj, jedynyj, Jewhenija, klient*).

Charakterystyczne dla alfabetu ukraińskiego są także litery: „ї” („ji”) występująca z reguły wtedy, gdy na samogłoskę „i” pada akcent lub kończy ona słowo – *їмо, поїдемо, її, на станції* (*jimo, pojidemo, jiji, na stanciji*) oraz „ґ”, odpowiadające łacińskiemu „g” – *ганок, гама, гміна, Гетеборґ* (*gont, gano-k, gama, gmina, Geteborh*). „Г” po ukraińsku wymawia się oczywiście

dźwięcznie (z zaangażowaniem krtani). Wymowa pozostałych liter właściwie nie różni się od wymowy ich odpowiedników w alfabecie rosyjskim czy białoruskim.

W tekstach pisanych ukraińskimi gwarami Podlasia przyjęliśmy zasadę zapisu fonetycznego współczesnym alfabetem ukraińskim. Dla oddania dyftongów, a więc dźwięków nie występujących już w ukraińskim języku literackim (mamy w tym miejscu „ї”), zastosowaliśmy połączenia liter „іє” oraz „йо” – *хліб, мієсто, мієд, стюол, кюнь, дзвон* (*chleb, mia-sto, miód, stół, koń, dzwon*).

Jak widzicie, nawet dla osoby, która po raz pierwszy sięgnęła do tekstów pisanych po ukraińsku, opanowanie podstawowych zasad ich czytania jest proste i nie nastrocza większych trudności. Życzymy więc przyjemnej lektury.

ПЕРЕДПЛАТА * PRENUMERATA

Шановні читачі – на Підляшші та у всьому українському світі!

Перед нами черговий рік нашого – Редакції та постійних співпрацівників і принагідних дописувачів – служіння Вам словом і думкою. Робимо це вже більше як від десятиріччя і надіємося, що перед нами ще багато років спільного мандрування стежинами українського національно-культурного життя.

Щоб могли Ви швидко й надійно отримувати чергові випуски „Над Бугом і Нарвою” пропонуємо Вам редакційну передплату, прибуток з якої буде Вашим внеском в розвиток української видавничої справи на Підляшші.

Передплату „Над Бугом і Нарвою” замовляйте перераховує гроші на банк. рахунок видавця: **Зwiązek Ukraińców Podlasia, BPN PBK S.A., I O/Bielsk Podlaski, nr 11101167-401160001197.**

Річна передплата за 2003 рік на території Польщі коштує 25,00 zł.

Річна передплата за кордон – рівновартість 30 доларів США (звичайною поштою) або 40 доларів США (летунською поштою).

Roczna prenumerata na cały rok 2003 kosztuje: prenumerata krajowa – 25.00 zł (w przypadku prenumeraty za okres krótszy ilość numerów należy pomnożyć przez 4,50 zł)

Roczna prenumerata zagraniczna na rok 2003 – równowartość 30 USD (poczta zwykła) lub 40 USD (poczta lotnicza).

НАД БУГОМ І НАРВОЮ

Український часопис Підляшшя

Видавець: Союз українців Підляшшя

Редакція: Андрій Давидюк (веб-дизайнер), Юрій Гаврилюк (в.о. головного редактора), Адам Степанюк, Людмила Филимонюк, Агнешка Фирсович (секретар редакції).

Співпрацівники редакції: Богдан Гдаль (Київ), Іван Ігнатюк, Іван Киризиук, Христина Костевич, Микола Рощенко, Славомір Савчук, Леонадія Сасвич, Єлизавета Томчук.

Часопис субсидований Міністерством культури Республіки Польща. Не всі думки висловлені на сторінках нашого часопису віддзеркалюють погляди редакції. Не замовлених матеріалів не повертаємо. Редакція залишає за собою право редагувати, скорочувати тексти та змінювати заголовки.

За зміст поміщених реклам та оголошень редакція не відповідає.

NAD BUHOM I NARWOJU

Ukraińskie pismo Podlasia

Wydawca: Związek Ukraińców Podlasia

Redakcja: Andrzej Dawidziuk (webmaster), Ludmiła Filimoniuk, Agnieszka Firsowicz (sekretarz redakcji), Jerzy Hawryluk (p.o. redaktora naczelnego), Adam Stepaniuk.

Współpracownicy redakcji: Bohdan Hdal (Kijów), Jan Ignaciuk, Jan Kiriżiuk, Krystyna Kościewicz, Mikołaj Roszczenko, Leokadia Sajewicz, Sławomir Sawczuk, Elżbieta Tomczuk.

Pismo jest wydawane przy wsparciu finansowym Ministerstwa Kultury RP. Nie wszystkie opinie wyrażone na łamach naszego czasopisma wyrażają poglądy redakcji. Materiałów nie zamówionych redakcja nie zwraca i zastrzega sobie prawo ich redagowania, skracania oraz zmiany tytułów.

Redakcja nie ponosi odpowiedzialności za treść zamieszczonych reklam i ogłoszeń.

**„Nad Buhom i Narwoju”, ul. Kazanowskiego 15 B, skr. poczt. 77, 17-100 Bielsk Podlaski
Тел.-факс/Tel.-fax (085) 730-89-29 E-mail: nadbuhom@free.ngo.pl**

WWW: <http://free.ngo.pl/nadbuhom>

Друк/Druk: Usługowy Zakład Poligraficzny, Bielsk Podlaski, ul. Okrężna 24, tel./fax (0-85) 730-33-67, tel. 741-31-79.

Підляшши, як кожний історичний регіон, має свої малі й великі роковини, які нагадують про нашу збірну біографію – національне минуле. І так в 2003 році українська громада Підляшши відзначувати буде роковини двох таких історичних подій – перемоги війська князів Данила та Василька Романовичів над хрестоносцями під Дорогичином (весна 1238 р.) та коронації князя Данила на короля Русі, яка відбулася в тому ж Дорогичині у грудні 1253 року. Це ті важливі події, що вписують минуле нашого регіону в загальну історію земель об'єднаних в Галицько-Волинській державі, а разом з цим і всієї України.

На жаль, українська етнічна спільнота Підляшши, яка повинна б бути гордим спадкоємцем історичних традицій символізованих величною постаттю Данила Галицького, ще далеко від стану національної консолідації й активного творення свого суспільно-культурного життя – ідучи в майбутнє слідами своїх предків. З другої сторони українська громадськість в Україні і світі не дуже зорієнтована в ситуації Підляського регіону та проблемах тутешнього українства.

Тому названі роковини, пов'язані з особою князя Данила Галицького є доброю нагодою, як для мешканців Підляшши, так і для широкої української громадськості – ще раз погортати літописні сторінки історії нашого регіону. Було ж бо так, що протягом багатьох десятиріч уміцнювався стереотип про Буг як кордон відділяючий Україну від зовнішнього світу. Але ж історія показує нам зовсім інший образ цієї ріки. Її течія сторіччями була ниткою, на яку нанизувалися землі русинів-українців – Галичина з Белзчиною, Волинь з Холмщиною, Берестейщина з Підляшшям. Персональним втіленням соборності цих земель була особа князя Данила, без згадки про котрого не можлива історія не лише Володимира Волинського, Галича і Львова, але також Ярослава, Перемишля, Холма, Берестя та Дорогичина.

Закінчення на 27 стор.

АКТУАЛЬНЕ ЗАВЖДИ

J. Hawryluk, <i>Ukraina 1918 – od utopii do niepodległości</i>	2
(pec) <i>Найвидатніші українці всіх часів</i>	2
Б. Гдаль, <i>Ніхто не забутий, ніщо не забуто!</i>	5
«Подвиг цих хлопців – приклад кожному з нас!»	7
Є. Маланюк, <i>Крути – народина нового українця</i>	8

ІНТЕР'ВІУ В НОМЕР

«Діти вже знають, хто вони є...». Розмова з Є. Томчук	9
«Reagować na problemy...». Rozmowa z M. Liberadzkim	11

НАШЕ СЬОГОДЕННЯ

<i>Spotkanie z mniejszościami i wojewody</i>	12
Л. Філімонюк, <i>Відзначення незалежності України</i>	13
(res), <i>O zadośćuczynienie za akcję „Wisła”</i>	13
К. Kościwicz, «Kumy» – studenci, „swojaki”	14
L. Filimoniuk, <i>Zmiany w pogramach TVP Białystok</i>	15
L. Filimoniuk, <i>Język ukraiński w podlaskich szkołach</i>	16
(Baj), <i>Likwidacja z protestem</i>	17

ПАМ'ЯТЬ

J. Bakunowicz, « <i>Stale pod ścianą – do rostrzału...</i> »	18
--	----

ПОЛЬЩА – УКРАЇНА

J. Hawryluk, <i>Pojednanie pod znakiem Orła i Tryzubą</i>	21
---	----

ЦЕРКВА І НАРОД

K. Kościwicz, <i>Hajnowskie Spotkania z Kołędą Prawosławną</i> ..	24
---	----

ПОГЛЯДИ

A. Stepaniuk, <i>Rozterki młodego historyka</i>	25
---	----

КУЛЬТУРА

S. Sawczuk, <i>Intelektualny rock – „Płacz Jeremiji”</i>	26
--	----

З НАРОДНОЇ СКАРБНИЦІ

(Sas), « <i>Pieśni nie tylko święte</i> »	27
---	----

НА ЛІТЕРАТУРНИЙ НИВІ

Є. Сверстюк, <i>Шевченкові стовпи</i>	28
В. Петручук, <i>Зимови вечорі моє дитинства</i>	30
І. Киризиук, <i>Вірші</i>	31

ВІСТІ З УКРАЇНИ

(res), <i>Mniej obywateli, ale więcej Ukraińców</i>	32
---	----

Трибуна читачів

P. Oleksijuw, « <i>Nie da się nikomu innemu mówić naszą gwarą</i> »	34
О. Бобко, <i>Лист</i>	34
B. Pietruczuk, « <i>Budem rozmawiały, jak otec i maty</i> »	35
М. Ворончук, <i>Лоциці</i>	35
Р. Ворончук, <i>Хто я? Хто ми?</i>	35
Д. Дорофеев, <i>Лист</i>	35

ХРОНІКА

J. Prokopiuk, « <i>Kronika bielska</i> »	36
(res), <i>Premier Ukrainy z wizytą w Polsce</i>	36
Л. Філімонюк, <i>Черемха – в колі української поезії</i>	37
Л. Філімонюк, <i>Новорічні „Маланки”</i>	37
(ред.) <i>Ялинка з „Косарями”</i>	38
(Sas) <i>Хор ім. М. Березовського в Білостоці</i>	39
LF, <i>Wieczór kołęd w czeremszańskim GOK-u</i>	39
ЛФ, <i>Зустрічі колядних ансамблів у Гайнівці</i>	40
K. Kościwicz, <i>Kultura ze sportem w HDK</i>	40

Наша окладинка: Цьогорічна зима не шкодувала нам холоду та вітру, але й втішала очі красою окритої снігом землі та дерев обсипаних рясним сріблом інію. А вгорі височіла синь розсвітленого сонцем підляського неба, так як над пам'ятаючою XVIII сторіччя церквою Усікновення Чесної Глави Святого Іоана Хрестителя в Щитах. (Фото Ю. Гаврилюка)

Ukraina 1918 – od utopii do niepodległości

Osobom, które pierwszy raz odwiedzają ukraińską stolicę, jako jej centrum przedstawia się ulicę Chreszczatyk i Majdan Niezależności (Plac Niepodległości). Nie bez racji – to właśnie tutaj rozegrało się wiele wydarzeń związanych z batalią o niepodległość Ukrainy na przełomie lat 80. i 90. minionego już wieku, tutaj też świętowane są kolejne rocznice aktu z 24 sierpnia 1991 roku, dzięki któremu Ukraińska SRR przekształciła się w Republikę Ukrainę. Jednak dla historyka sięgającego głębiej w przeszłość bardziej interesująca jest ulica Włodzimierska – poświęcona chrzcicielowi Rusi-Ukrainy główna arteria najstarszej części Kijowa, na której nitkę nanizane są tak znaczące historyczne budowle jak Sobór Sofijski czy Złote Wrota. Jednym z takich, wrośniętych w ukraińskie dzieje gmachów na Włodzimierskiej jest obecny Budynek Nauczyciela (niegdysiejsze Muzeum Pedagogiczne). Przez prawie rok był on siedzibą Centralnej Rady, która przed 85 laty ogłosiła powstanie na politycznej mapie Europy niepodległego państwa – Ukraińskiej Republiki Ludowej.

Droga do tego aktu, ogłoszonego w warunkach wojny wypowiedzianej Ukrainie przez bolszewicką Rosję, nie była łatwa. Jak przyznawał w dziesięć lat później Wołodmyr Doroszenko – *Wydarzenia nie zastały nas świadomymi swego celu członkami narodu ukraińskiego, lecz obywatelami imperium pochodzenia ukraińskiego. I tylko wraz z biegiem wydarzeń powoli dochodziliśmy do zrozumienia swoich własnych celów... Nasi*

czołowi działacze bali się nawet myśleć o niepodległości... Nadal marzyli o wspólnym dachu... Na wszelkich zjazdach zakrzykiwano głosy za niepodległością... Nasze partie były kopiami moskiewskich... Walczyliśmy z caratem, a nie z Rosją. I takimi zastała nas – zbudzona w ogniu – Ukraina.

Nie powinno więc nikogo dziwić, że początkowo Centralna Rada, która powstała 17 marca 1917 r., a więc w kilka

Pamiątkowa tablica na gmachu, w którym od marca 1917 do kwietnia 1918 roku zasiadała Ukraińska Centralna Rada

dni po tym, jak w Piotrogradzie obalony został carat i ustanowiony Rząd Tymczasowy, nie wysuwała żądań idących dalej niż autonomia Ukrainy. Podczas wielkiej 100-tysięcznej manifestacji ukraińskiej w Kijowie 1 kwietnia 1917 r. 10 transparentów z żądaniem pełnej suwerenności państwowej ginęło wśród 300 transparentów z hasłami autonomii. Z hasłem autonomii na tej manifestacji wystąpił również Mychajło Hruszewski, który kilka

Найвидатніші українці усіх часів

Найвидатнішим історичним діячем України всіх часів названо гетьмана Богдана Хмельницького, якого таким вважають 26,7% українців. Такі дані отримані внаслідок всеукраїнського опитування, проведеного 29 лис-

Пам'ятник Богданові Хмельницькому в Києві

топада – 9 грудня минулого року «Укraiнським демократичним колом» на замовлення Інституту політики. Згідно з результатами опитування друге місце з 19,8% голосів упевнено займає перший президент України Михайло Грушевський, третє – гетьман Іван Мазепа (5,4%). У п'ятірку найкращих представників політичного українства ввійшли також Тарас Шевченко (3,7%) і Леонід Кравчук (3,3%). Тарас Шевченко крім того впевнено лідує в номінації «Видатний культурний діяч», набравши 42,2% голосів. Найближчі конкуренти Кобзаря – Леся Українка та Іван Франко набрали, відповідно 10,4% і 6,6%. При цьому, як відзначив на прес-конференції директор Інституту політики Микола Томенко, заслуговує уваги той факт, що українці не зовсім адек-

Тарас Шевченко та Михайло Грушевський – воскові фігури на виставці у Державному музеї літератури України

ватно оцінюють роль тих чи інших діячів у культурі держави.

– Наприклад, Григорій Сковорода – особистість світового масштабу – в рейтингу розташувався між Богданом Ступкою і Софією Ротару. При всій моїй повазі до них, порівня-

ти їх ролі у культурі просто неможливо, – сказав М. Томенко.

Видатним, на думку українців, науковим діячем є Борис Патон (18,4%), за ним, з відривом в 10% (8,1%) йде Микола Амосов. На третьому місці (2,5%) – Сергій Корольов.

dni wcześniej objął przywództwo Ukraińskiej Centralnej Rady.

Autonomistyczne dążenia ukraińskie potwierdził Ukraiński Kongres Narodowy (17-21 kwietnia 1917 r.), na którym dokonane zostało usankcjonowanie roli Centralnej Rady jako przedstawicielstwa ogólnokrajowego, reprezentującego zarówno poszczególne gubernie zamieszkałe przez Ukraińców, jak i ukraińskie partie polityczne, a także mniejszości narodowe. Już po Kongresie CR obrała ze swego składu organ wykonawczy – Komitet, który z czasem nazwano Małą Radą.

W maju-lipcu 1917 r. następowało dalsze umacnianie się pozycji Centralnej Rady. W Kijowie odbyły się dwa Ogólnoukraińskie Zjazdy Wojskowe, Ogólnoukraiński Zjazd Chłopski oraz Ogólnoukraiński Zjazd Robotniczy, które obrały swych przedstawicieli do Centralnej Rady (jej maksymalny skład sięgał ponad 800 osób). Powodowało to stan znacznego napięcia w stosunkach z Rządem Tymczasowym, który odrzucał ukraińskie postulaty ułożenia wzajemnych stosunków na platformie szerokiej autonomii. W tych warunkach Centralna Rada 23 czerwca 1917 r. ogłosiła swój I Uniwersał, w którym deklarowano pozostawanie Ukrainy w składzie państwa rosyjskiego, jednak stanowczo podkreślano: *Niech naród ukraiński na swej ziemi sam kieruje swym życiem. Niech ład i porządek na Ukrainie ustanawia wybrane w powszechnym, równym, bezpośrednim i tajnym głosowaniu Zgromadzenie Powszechne (Sejm). Wszystkie prawa, które powinny ustanawiać ten ład tu u nas, na Ukrainie, ma prawo ustanawiać jedynie nasze Zgromadzenie Ukraińskie... Nikt lepiej od nas nie może wiedzieć, czego nam trzeba i jakie prawa są dla nas najlepsze.* W kilka dni po ogłoszeniu Uniwersału powołany został Sekretariat Generalny Centralnej Rady, który był swego rodzaju rządem rewolucyjnym mającym kierować sprawami państwowymi i przygotowywać zwołanie Ukraińskiego Zgromadzenia Ustawodawczego.

W tej sytuacji Rząd Tymczasowy musiał zmienić stanowisko, uznając Centralną Radę i Sekretariat Generalny za krajowe organy władzy (ostatecznie kwestię ułożenia stosunków wewnętrznych w nowej demokratycznej Rosji miało rozstrzygnąć Wszechrosyjskie Zgromadzenie Ustawodawcze). Starał się jednak do minimum ograniczyć ich kompetencje i podległy im obszar, chcąc pozostawić pod swą wyłączną kontrolą przemysłowe ośrodki na południu i wschodzie Ukrainy. Oto jak opisywał postawę Rosjan

Delegaci III Ogólnoukraińskiego Zjazdu Wojskowego na Placu Sofijskim w Kijowie (listopad 1917 r.). W centrum stoją Symon Petlura, Wołodmyr Wynnyczenko i Mychajło Hruszewśkyj

podczas rokowań przewodniczący Sekretariatu Generalnego Wołodmyr Wynnyczenko: *Wymierzając terytorium przyszłej autonomicznej Ukrainy doszli do Morza Czarnego, Odessy, regionu donieckiego, katernosławskiego, chersońskiego, charkowskiego. A wtedy na samą myśl, że doniecki i chersoński węgiel, katernosławskie żelazo, charkowski przemysł zostanie im zabrany wzburzyli się do tego stopnia, że zapomnieli o swych profesorskich togach, o swej uczoności, o wysokim Zgromadzeniu Ustawodawczym, zaczęli wymachiwać rękami, rozgorączkowali się i ukazali całą istotę swego chciwego rosyjskiego nacjonalizmu.*

Tymczasem jesienią 1917 r. sytuacja ulegała dalszej komplikacji. Dalej trwał konflikt z Rządem Tymczasowym, a jednocześnie powołany przez niego aparat administracyjny przestał praktycznie istnieć. Gdy więc 7 listopada 1917 r. w Piotrogradzie dokonał się przewrót bolszewicki i Rząd Tymczasowy obalono, Centralna Rada, która potępiła działania bolszewików, zdecydowała się na przejęcie władzy na obszarze wszystkich wchodzących w skład Imperium Rosyjskiego ziem etnicznie ukraińskich. 20 listopada 1917 r. wydany został III Uniwersał, który ogłaszał powstanie Ukraińskiej Republiki Ludowej (UNR – *Ukraińska Narodna Respublika*), mającej stać się jednym z równoprawnych podmiotów demokratycznej, federacyjnej Republiki Rosyjskiej. Z obecnej perspektywy wiemy, że była to utopia, gdyż żaden tego rodzaju związek zaistnieć nie mógł, do dzisiaj zresztą w znacznym stopniu aktualne

pozostaje stwierdzenie, że rosyjska demokracja kończy się tam, gdzie się zaczyna „problem ukraiński”.

III Uniwersałem Ukraińska Centralna Rada, w swej przeważającej większości złożona z członków partii socjalistycznych – socjaldemokratów, socjalistów-rewolucjonistów (eserowców) i socjalistów-federalistów – projektowała UNR jako demokratyczne państwo narodowe, z elementami socjalizmu w ustroju społecznym. Nie tylko więc wprowadzano wolność słowa, druku, wyznania, zgromadzeń, strajków, nienaruszalność wolności osobistej i zlikwidowano karę śmierci, ale też kasowano prawo prywatnej własności ziemi, która stawała się własnością ogólnonarodową i miała być nadawana bez wykupu, ustanowiono ośmiogodzinny dzień pracy, a rząd i robotnicy otrzymali prawo kontroli nad produkcją przemysłową.

Tak więc w listopadzie 1917 r. pełnia formalnej władzy na Ukrainie znalazła się w rękach Centralnej Rady i Sekretariatu Generalnego. 10-12 grudnia zorganizowały one wybory do Wszechrosyjskiego Zgromadzenia Narodowego, które przyniosły zwycięstwo ukraińskim socjaldemokracjom i eserowcom (70% głosów), a więc głównym siłom tworzącym Centralną Radę. Wybory te przyniosły klęskę bolszewikom, którzy otrzymali zaledwie 10% głosów. Również porażką zakończyła się bolszewicka próba przejęcia władzy poprzez Ogólnoukraiński Zjazd Rad Delegatów Robotniczych, Żołnierskich i Chłopskich, który odbywał się 17-19 grudnia 1917 r. w Kijowie. Zjazd

*Demonstracja na ulicy Włodzimierskiej w Kijowie z okazji proklamowania
Ukraińskiej Republiki Ludowej*

udzielił bowiem poparcia Centralnej Radzie – na 2,5 tys. uczestników za bolszewikami głosowało zaledwie 150 osób.

Tak więc wydarzenia z początku grudnia pokazały, że kończące I Uniwersał UCR wezwanie: *Narodzie ukraiński! W twoich rękach jest twój los. W tej trudnej epoce ogólnoswiatowego bezładu i rozpadu udowodnij poprzez jednomyślność i zmysł państwowy, żeś ty – naród rolników, możesz godnie i dostojnie stanąć obok każdego zorganizowanego narodu państwowego jak równy z równym* – zostało w znacznym stopniu spełnione. Dzięki wysiłkom ukraińskich partii socjalistycznych, które zneutralizowały wpływy partii rosyjskich i poprowadziły ukraińską wieś pod hasłami wyzwolenia narodowego, pomiędzy wiosną a późną jesienią 1917 r. w znacznym stopniu przebyto drogę „od ludu do narodu”. Z drugiej jednak strony noszące nieraz cechy politycznego doktrynerstwa oddanie przywódców Centralnej Rady ideałom socjalizmu stało się przeszkodą w zorganizowaniu obejmującego cały obszar Ukrainy skutecznego aparatu administracyjnego, co nie było możliwe bez włączenia wykwalifikowanych kadr nie związanych z ideologią socjalistyczną lub wywodzących się z „klasy wyzyskiwaczy”.

Jeszcze groźniejszy okazał się brak zdyscyplinowanego i wyszkolonego wojska. Wprawdzie już od wiosny 1917 r. następowała żywiołowa ukrainizacja poszczególnych jednostek w armii rosyjskiej i latem 1917 r. na froncie znajdowało się 300 tys. żołnierzy, którzy przysięgli wierność Centralnej Radzie. Jednak dla socjalistycznego kierownictwa Rady i Sekretariatu Generalnego tworzenie własnej armii wydawało się bezcelowe, a nawet

szkodliwe. W. Wynnyczenko w jednym z artykułów prasowych nawet deklarował: *Nie swej armii trzeba nam, socjaldemokratom i wszystkim szczerym demokratom, lecz zniszczenia wszelkich stałych armii. Wskutek takiej postawy większość ukrainizowanych jednostek wojskowych uległa demoralizacji i demobilizacji w warunkach powszechnego rozprzężenia, podsycanego przez bolszewickich agitatorów. Gdy więc w listopadzie i grudniu 1917 r. Ukraina stała się areną walki zbrojnej, Centralna Rada mogła liczyć na wierność zaledwie kilkunastu tysięcy żołnierzy, głównie z formacji ochotniczych. Okazały się one wystarczające dla uśmierzania wystąpień miejscowych bolszewików, którzy mimo swoich skromnych sił dwukrotnie próbowali przejąć władzę w Kijowie, ale nie byli w stanie zatrzymać przybyłych z Rosji oddziałów Armii Czerwonej, które w ostatniej dekadzie grudnia 1917 r. wkroczyły na Ukrainę.*

Zadaniem wojsk bolszewickich było nie tylko ustanawianie „władzy rad”, ale też konfiskowanie żywności dla zagrożonych głodem miast rosyjskich (jak przyznał jeden z bolszewickich prominentów: „Rosja nie może istnieć bez ukraińskiego cukru, przemysłu, węgla, zboża.”). Aby stworzyć wrażenie, iż walkę z Ukraińską Centralną Radą prowadzi nie szermujący hasłem prawa narodów do samostanowienia bolszewicki rząd Rosji, a sam „naród ukraiński”, 25 grudnia 1917 r. bolszewicy ogłosili w Charkowie powstanie „Republiki Rad”, początkowo również zwanej Ukraińską Republiką Ludową. Działające w jej imieniu wojska rosyjskie w drugiej połowie stycznia 1918 r. zajęły lewobrzeżną Ukrainę i zagrożiły stolicy.

W tej właśnie sytuacji, w nocy z 24 na 25 stycznia wydany został, datowany na 22 stycznia 1918 r., IV Uniwersał Ukraińskiej Centralnej Rady. Stwierdzano w nim, że wobec niemożności zwołania Ukraińskiego Zgromadzenia Ustawodawczego (zgodnie z III Uniwersałem miało to nastąpić właśnie 22 stycznia), ponieważ: *Piotrogradzki Rząd Komisarzy Ludowych, aby powrócić pod swą władzę wolną Republikę Ukraińską, wypowiedział wojnę Ukrainie i nasyła na nasze ziemie swe wojsko, czerwonogwardystów-bolszewików, którzy rabują zboże u naszych chłopów i bez wszelkiej zapłaty wywożą go do Rosji, nie żałując nawet ziarna przygotowanego na zasiew, zabijają niewinnych ludzi, i sięgając wszędzie bezład i złodziejstwo...*

My, Ukraińska Centralna Rada, wybrana przez zjazdy chłopów, robotników i żołnierzy... ogłaszamy wszystkim obywatelom Ukrainy: Od dzisiaj Ukraińska Republika Ludowa staje się niepodległym, od nikogo niezależnym, wolnym, suwerennym państwem narodu ukraińskiego.

Jak widzimy kierownictwo Centralnej Rady zdecydowało się na ogłoszenie pełnej niepodległości dopiero w momencie, gdy było już bardziej niż oczywiste, że nie jest możliwy jakikolwiek kompromis z bolszewickim rządem w Piotrogradzie, który ani myślał godzić się na postulowane z Kijowa traktowanie Ukraińskiej Republiki Ludowej jako *jednego z dwóch państw Republiki Rosyjskiej* i dążył do jej całkowitego zniszczenia. Był to więc w znacznym stopniu akt wymuszony, ale ukraiński Rubikon został przekroczony i nie było już od niego odwrotu.

Idea niepodległej Ukrainy, w 1900 r. po raz pierwszy publicznie ogłoszona w przemowie Mykoły Michnowskiego podczas obchodów rocznic Szewczenkowskich w Połtawie i Charkowie, przez lata była pielęgnowana wśród nielicznego grona ukraińskich narodowych „radyków” – część z nich, przebywająca poza Rosją, w 1914 r. utworzyła Związek Wyzwolenia Ukrainy. Ale przed 85 laty sam bieg wydarzeń wyrzucił poza margines mające swój grunt w poczuciu politycznej niemocy utopijne wizje ogólnosłowiańskiej lub tylko wszechrosyjskiej federacji, a idea niepodległości, zahartowany się w ogniu i krwi wieloletnich *Визвольних змагань* stała się fundamentem, na którym ukształtował się nowoczesny ukraiński naród polityczny.

Jerzy HAWRYLUK

Ніхто не забутий, і ніщо не забуто!

Пам'ятаю початок 90-х років минулого вже століття. Сніг, мороз. Київ, Аскольдова могила. Навколо дуже багато людей, і посеред них ми з батьком. Тиша. Лишень чути вітер із Дніпра, що розвіює море синьо-жовтих прапорів. Це хвилинка мовчання в пам'ять за героями Крут. Навкруг нічого окрім дніпрових пагорбів і могили князя Аскольда. І тільки дубовий хрест свідчить, що на цьому місці далекого 1918 року були перепоховані тіла лише деяких, із тих трьохсот студентів, які полягли у нерівному бою з більшовицькими наїзниками.

Я тільки-но став школярем, а тому не повністю усвідомлював вагомість події, що відбувалася за моєю участю. Пізніше я дізнався, що в той зимовий день на Аскольдовій могилі відбувався один з перших мітингів пам'яті крутян. Десятки років радянська влада забороняла навіть згадувати про подвиг цих юнаків. Цвинтар на Аскольдовій могилі, де були поховані крутяни, зрівняно із землею, а на його місці створено парк. Мармурові надмогильні стели використані для створення нових погрудь вождя.

Пам'ять про героїв Крут намагалися стерти зі свідомості українців назавжди. Але ці зусилля не досягли своєї мети. Волелюбний народ не забував своїх героїв. І як тільки йому вдалося скинути зі своїх плечей тоталітарні пута, теплі слова вдячності і поваги знову залунали над дніпровими кручами. Але все ж таки, що відбувалося 85 років тому?...

Керівництво Центральної Ради протягом 1917 року нерішуче ставилось до ідеї повної незалежності України. У свідомості її лідерів Україна мала бути автономією у складі федеративної Росії. Як показалося, така діяльність Центральної Ради була недалекоглядною і вела Україну до руїни. Анархія, що постійно наростала, стан коли всі були самі за себе, відсутність об'єднуючого фактора, призвели до того, що в Україні в 1917 році не було створено регулярної армії, яка б могла захистити Україну від чужоземних агресорів. І це не зважаючи на те, що з фронту і пологну відбувалося масове повернення вояків-українців, багато з яких могли стати до лав майбутньої армії.

Врешті решт 4-м Універсалом Українська Народна Республіка проголосила себе самостійною державою. В той час на мирових переговорах у Бересті керівник російської делегації

Троцький намагався переконати представників європейських країн, що це неправда, що ніякої УНР немає, є *вслікая і неделімая Росія*. Але до Берестя з Києва прибула повноважна українська делегація, яка й зруйнувала підступні плани росіян.

Ще задовго до переговорів у Бересті Москва готувала інтервенцію в Україну, оскільки місцеві більшовики зазнали поразки на Першому Всеукраїнському з'їзді Рад. Більшовицька Росія на чолі з Леніним поставила собі за мету будь-якою ціною заволодіти мирною сусідньою державою. Для цього з північного сходу, з метою повалення щойно створеного в Україні ладу, залізницею рушила озброєна „до зубів” більшовицька армія під командуванням колишнього царського жандарма Муравйова.

Влітку 300 тисяч бійців українізованих загонів запрягнули Центральної Раді. Але в бій проти більшовиків українські військові не пішли, а повернулися по своїх селах, займаючи «нейтральну» позицію. Таку ж позицію займали деякі з тих, котрі лишилися під рушницею. Частина перекинулася до більшовиків. Настрої цих українських солдатів (що контрастували на тлі героїчних зусиль відносно невеликої групи студентів, котрі боролися за Центральну Раду) в основному пояснювалися ефективною роботою більшовицьких агітаторів. Москва витрачала великі кошти на агітаторську роботу для дезорієнтації, дезінформування українського населення.

У вирішальні дні в бій був кинутий молодий цвіт української військової еліти. 3 грудня 1917 року станцію Бахмач, на відрізу залізниці з Конотопа до Києва, обороняли три сотні курсантів 1-ї Української юнацької військової школи. Пізніше до них приєдналась ще одна студентська сотня – 135 осіб. Кур-

Посеред українців різних поколінь, які щорічно прибувають на Аскольдову могилу в Києві, щоб вшанувати пам'ять героїв Крут постійно присутні їхні наступники в естафеті оборонців України – учні Київського військового ліцею імені Івана Богуня

санти довго витримували натиск більшовиків, але, залишені без всякої підтримки, зовсім виснажені, втративши в боях бронепоезд, мусили відступити до станції Крути.

Перед великою небезпекою уряд звернувся до усіх стати на захист Української держави, оголосив звернення до студентів новоствореного Українського народного університету, до учнів київських шкіл, яке було сприйняте з

ентузіазмом. На спільному віці студентів університету Святого Володимира й Українського народного університету було вирішено організувати студентський допоміжний курінь січових стрільців. Такі ж збори провели учні 2-ї Української гімназії і навіть обрали командира – учня восьмого класу Павла Кольченка, який уже побував на фронті.

Наступного дня в Педагогічному музеї відбувся запис до студентського куреня січових стрільців. Крім студентів та учнів 2-ї гімназії, до куреня записалися учні Гідротехнічної школи й Київської військової лікарської школи. З музею всі, хто записався, відразу вирушили до Костянтинівської юнацької школи на Печерську. Розміщена тут перед тим 1-ша Українська військова школа, як згадано вище, тримала оборону під Бахмачем. Командиром першої зорганізованої сотні було призначено студента Українського університету Омельченка.

Вишкіл добровольців розпочався під керівництвом кадрових старшин, але не з бойової, а стройової підготовки, муштри, тому що було вирішено використати студентський курінь при потребі охорони порядку в самому Києві. Це ненадовго охолодило войовничий настрій молодих вояків, але вже за кілька днів ситуація змінилася: до Києва прибули з фронту страшенно виснажені юнаки військової школи з розпачливим благанням про підкріплення. Під Бахмачем залишилася тільки одна сотня з командуванням школи й два бронепоезди.

Крім новоствореного студентського куреня, український уряд не мав ніяких військових резервів. У безвихідній ситуації юнаки одержали команду збиратися на фронт. У недільний вечір 27 січня розпочалася підготовка до від'їзду, а вже вночі 28 січня ешелони виїхали з Києва на північ.

29 січня о четвертій годині ранку київські юнаки зупинилися на станції Крути. Тут зустріли частину загону юнкерів військової школи та групу гайдамаків, які під натиском переважаючих сил ворога відступали з-під станції Макошин. Зібране військо нараховувало всього 250 юнкерів, студентів і гімназистів, 100 гайдамаків і піших козаків і три гармати під командуванням сотника Семена Лещенка.

На світанку поїздом була направлена розвідка, яка перед роз'їздом Пліски натрапила на знерухомлений потяг з великою кількістю демобілізованих ро-

сійських солдатів. Командування студентського куреня дозволило їм проїхати на північ. Для цього фронтовики відремонтували залізницю і, можливо, проїхавши на Бахмач, влилися в більшовицьку армію.

Командування студентського куреня не скористалося даними розвідки, що шлях поки що вільний і роз'їзд Пліски – Ічня можна взяти без бою. Було вирішено дати бій під Крутами. Вздовж залізниці Чернігів – Ічня, що біля Крут перетинає колію Київ – Бахмач, почалося будівництво окопів. Без саперних знарядь це було важко. Насип підвищили накладеним деревом, перед ним відкинули сніг. Вийшли мілкі окопи, придатні хіба що для лежання.

У цей день серйозного бою не було. Сотник С. Лещенко з одним козаком на імпровізованому „бронепоезді“, тобто з гарматкою й кулеметом на платформі, часто під'їжджав під саму ворожу лінію і починав перестрілку з ворогом. Тим часом більшовики без бою зайняли Ічню й Пліски та лагодили залізницю для дальшого наступу. Минули день і ніч тривожного очікування в мокрих окопах.

Молоді січовики – студенти й гімназисти – були погано вишколені, озброєні старими „трюхлінійками“ й одягнені

ні абияк, у старі однострії, черевики без обмоток, проте мали найголовнішу зброю – безмежну любов до рідної України, і ця любов збільшувала їхні сили. Хлопці розуміли, що батою обух не переб'єш, однак сподівалися своїм прикладом запалити інші військові частини, регіональних отаманів, які могли б прийти на допомогу.

Допомога не надійшла. Більше того, Шевченківський полк, що був у тилу юнацького куреня, зрадив і перейшов на бік червоних. Перед боєм на станцію зателефонував сам Муравйов і в ультимативній формі наказав: *Приготовіться к встрече павобоносной Красной армии, приготовіть абад.*

Відважні патріоти „обід“ приготували інший. Наступний день – 30 січня – видався вологим, похмурим і неспокійним, усе вищувало вирішальний бій. Розвідка після обіду повідомила, що більшовики наступають. Засурили тривогу. Юнаки залагли в окопах з рушницями в невмілих руках, чекаючи ворога. Невдовзі розпочалася ворожа артилерійська підготовка. З української сторони їй влучно відповідала єдина гармата з платформи сотника Лещенка.

Скоро більшовики розпочали сильний наступ на правий фланг, де оборонялися юнкери й гайдамаки, які постій-

Ювілейні монети Національного Банку України

«80 років проголошення незалежності УНР»

Монета присвячена 80-річчю проголошення незалежності Української Народної Республіки IV-м Універсалом Центральної Ради (в обігу з 20 березня 1998 р.). Продовжує серію „Відродження української державності“. На лицьовому боці монети (аверсі) в центрі розміщено малий Державний герб України. Ліворуч і праворуч від герба зображені на повний зріст робітник із молотом біля ковадла та селянка із серпом і снопом; вони підтримують немовля – символ молодого держави на тлі крони дерева. Ця трюхфігурна композиція є адаптованим варіантом творів графіка Георгія Нарбута. На зворотньому боці монети (реверсі) в центрі зображено будинок Педагогічного музею, де перебувала Центральна Рада у 1917-1918 рр. Перед будинком ліворуч і праворуч розміщені фігури двох січових стрільців-вартових із гвинтівками. Написи виконані шрифтом, розробленим Г.

Нарбутом – автором проєктів перших українських грошових знаків 1917-1920 рр.

«80-річчя бою під Крутами»

Монета присвячена 80-річчю бою під Крутами (в обігу з 30 січня 1998 року). На лицьовому боці монети в центрі зображено малий Державний герб України на тлі багатофігурної композиції, яка втілює ідею розстріляного державного відродження: через центр мішені, позначеної на монетному полі трьома концентричними колами, прямує у перспективу колона озброєних юнаків. На зворотньому боці монети розміщена композиція з двох частин, що відтворює історичний момент протистояння двох сил: ліворуч – статичні фігури юнаків-героїв як уособлення захисту незалежності УНР; праворуч – динамічне зображення алегорії більшовицької інтервенції у вигляді простертої руки, яка прокладає шлях атакуючій кінноті.

но тримали під вогнем наступлюючі ворожі лави. У розпалі бою гармата сотника Лещенка замовкла – платформа відступила на станцію.

Бій розгортався з наростаючою силою. З обох сторін заговорили кулемети. Ворог силою орієнтовно 6 тисяч розпочав наступ ланцюговим п'ятикілометровим фронтом, який постійно поповнювався свіжими силами. На українських же позиціях у середньому припадав один боець на 10 метрів. Виручали кулемети і влучні постріли гармати. Червоногвардійці і матроси насувалися на захисників України густими лавами, обходили їх з обох боків і нарешті захопили станцію. Залишкам правого флангу з юнкерів та гайдамаків вдалося відступити до свого потяга. Лівий фланг, що складався з самих студентів і гімназистів, за високим залізничним полотном не бачив, що праве крило вже відступає.

Під натиском ворога молоді добровольці з запізненням, неорганізовано відступили до станції Крути, що вже була в руках більшовиків. Ворог оточив їх з усіх боків. В розпачливому пориві нечисленні молоді герої, які ще віділили, кинулися в останню атаку на переважачого ворога, але були буквально зметені. В полон потрапило тільки 27

чоловік, їх люто катували, а наступного дня розстріляли, заборонивши селянам ховати тіла. Розповідають, що приречені на смерть загинули з гімном „Ще не вмерла Україна” на устах.

Кажуть, що тіла захисників Києва були настільки понівечені, що матері впізнавали своїх синів лише за вишиванками.

Героїзм і відвага юних оборонців державності, які над усе любили рідний край, вразила не тільки чернігівських селян, а й ворога. Дорого обійшовся „обід” генералу Муравйову, але й студентської крові пролилося багато: на полі бою залишилися триста юнаків і половина старшин. Після звільнення Києва від більшовиків герої Крут у бе-

резні 1918 р. були поховані на Аскольдовій горі.

За військовими масштабами операція під Крутами не була визначальною. Але моральний дух крутян, їхня безмежна відданість ідеї української державності вражають. Немає більшої честі, як боротися і полягти за волю Батьківщини.

Сьогодні, на відстані часу, бачимо: бій під Крутами програли московські наїзники. Вони не зламали дух юнаків, не скорили їх. І в тому, що над нами нині майорить синьо-жовтий прапор – символ волі й незалежності, – є заслуга й Героїв Крут.

* * *

Здалеку у полі біля станції Крути видно велику могилу. Це пам'ять про дітей української нації, які поклали свої життя задля нашої свободи. А чи таку вони хотіли бачити Україну? Ні! Далеко не таку... Машиністи поїздів, що помічають біля могили людей, які прибувають сюди 29 січня, вітають всіх довгою тужною сиреною локомотива, яка пронизує всю душу, і ніби каже, що ніхто не забутий, і ніщо не забуто.

Богдан ГДАЛЬ
студент, Київ

«Подвиг цих хлопців – приклад кожному з нас!»

29 січня 2003 р. лідер „Нашої України” Віктор Ющенко вшанував пам'ять героїв Крут. У заходах також взяли участь народні депутати України, голова Чернігівської обласної державної адміністрації, а також представники політичних партійних та громадських організацій. Вшанував пам'ять студентів, які загинули за незалежність України, зібралося понад дві тисячі громадян. Відслужено панахиду по загиблих, після чого відбувся мітинг-реквієм, присвячений 85 річниці трагедії під Крутами.

Віктор Ющенко у своїй промові заявив, що українську історію, на жаль, не здивує трагедіями і кров'ю, оскільки наша держава перегорнула багато чорних сторінок: голодомор, репресії,

громадянська війна. (...) Але чому 300 юнаків, які загинули під Крутами, близькі серцю кожного патріота України? Тому що нині, як і 85 років тому, є потреба боронити Україну, захищати її незалежність. За його словами, питання „бути чи не бути незалежній Україні?” сьогодні надзвичайно актуальне і не менш гостре, ніж у 1918 році. Вшановуючи пам'ять загиблих під Крутами, ми повинні думати і про сьогодення України, і про її майбутнє. Ми повинні усвідомити, що Україна – єдина наша цінність. Подвиг цих хлопців – приклад кожному з нас.

В. Ющенко також підтримав ініціативу назвати залізничну станцію, на якій у 1918 р. загинули 300 українських

студентів, на честь героїв Крут, додавши, що відповідна ініціатива повинна виходити від громадських організацій, а місцева влада має підтримати

популяризацію вітчизняної історії.

Прес-служба
Блоку „Наша Україна”
Фото Юрія Павленка

Крути – народини нового українця

Повернімось знову до Крут, щоб упритомнити собі їх справжній сенс і зрозуміти, чому саме ця, а не інша подія, чому саме цей, а не інший воєнний епізод піднісся над цілою країною, як заграва криавого, але многонадійного світанку, як болоче-несчасний початок, але цілком уже нової – в історії Батьківщини – доби, як надто суворе збудження по століттях національного летаргу. І дуже характеристичне, що крутянський епізод зразу ж, можна сказати, ще над непохованими трупами його ж героїв, почав обертатися легендою у всенародній свідомості країни, ба, й поза її межами, навіть у свідомості далекого від причетності ворога. Причём не діяла тут жодна пропаганда (якої, зрештою, не було), жодні літературні твори (*Скорбна мати* молодого Тичини з'явилася вже тоді, коли легенда цілком розпростерла свої крила), жодне, т. зв. усвідомлювання мас за допомогою просвітянських метеликів чи вічевих промов.

Це були справжні народини справжньої легенди. Це було наочне знамено історії: завіса роздерлася, полудна з очей впала і далі шляхи, хоч на мить – освітилися багряним світлом ген на далеку відаль.

І тому Крути – це перше зірвання лаштунків невідомої комедії, що відбувалася – в час революції! – на землях України, перше прозріння, що влада – то боротьба, а держава – то кров і залізо. І тому Крути – це воскресіння, по довгих століттях, обірваної Полтавою Визвольної Війни, війни народу з народом, країни з країною, віч-на-віч.

Доперва Крути були початком нової доби в історії України. Доперва дата Крут становить початок нашої визвольної революції, а не ті численні формальні дати, що їх зв'язують чи зі скликанням Центральної Ради, чи то з віддрукуванням того чи іншого документа.

Нової доби – а вона була кончею – не могли почати старі, духовно старечі люди, як молоде вино, за Святим Письмом, не наливають до старих бурдюків. Без Крут навіть такий акт, як акт 22 січня, був би документом без підпису. Бо такі акти мало „виголосити” – такі акти треба чинити.

Кривавий підпис під цим формальним зобов'язанням з дня 22 січня поставили діти, запасний первоцвіт нації – юнаки і студенти крутянські, припечатавши той підпис важкою печаттю скипілої на поколотих грудях – мученичої, але й збавчої молоді крові, першої крові, пролітої в нашої українській війні.

Це було як одкровеніє. Це було щось бігуново відмінне і від блакитно-голубих мрій рустикальних романтиків невідомого вчора, і від убогої дипломатії сільських крутїв. Злудні стіни контрреволюційного демопарламентизму, де без кінця провадився блюзнірчо-безсоромний торг раба з наслідниками бувшого пана, – впали саме в годину Крут.

І в прокурені залі Центральної Ради вдерлось свіже повітря з чернігівського поля бою та вітер, що приніс брязкіт зброї; враз з гострим і незабутнім уже назавжди запахом української молоді крові – першої і найдорогоціннішої офіри, яку принесла Нація своїй Землі перед обличчям вічного Бога.

Саме від Крут – не тільки психологічно, а й хронологічно – починається в нашій житті тип новітнього українця, тип, що намагається надавати проявам українськості ціни справжнього, вже національного стилю.

Формування новітньої української людини вже в національній стилі почалося в сфері військовій, – що було генетично зв'язано з Крутами і їх легендою, й що, розуміється, є цілком природним і зовсім не випадковим. Згадаймо, що останній з-перед двохсот літ період державності на нашій землі був періодом козацьким, коли державність мала характер яскраво військовий, мілітарний. Навіть офіційна назва нашої держави козацького часу звучала „Військо Запорозьке”.

Збуджена національна свідомість сягнула, може й цілком підсвідомо, до цих саме, козацьких традицій.

Фактом є, що тип новітнього українця проявився передовсім у війську, бо при формуванні своїм набрав військової форми, часто разом з уніформою. Є фактом історичним, що бл. п. Симон Петлюра на народного вождя виріс, власне, цим, а не іншим шляхом. Національний зміст його, що ховався під оболонкою рядового діяча передреволюційного типу та члена демократично-соціалістичної партії, наявився і розквітнув у боях за Арсенал, при обороні Києва, при облозі і здобутті столиці в р. 1918, словом, в атмосфері „Крут”, а не в атмосферії розгаласованої залі Малої Ради. Так само, як дальший ріст і виформування його, як вождя країни, обумовлено було його становищем саме Головного Отамана, що безпосередньо діяв при армії, не серед міністерських нарад та сумнівної політики його малих сучасників по партійній чи громадській праці.

І коли українській історії судженням буде зробити новий стрибок у незнане, але жадане майбутнє; коли Провидіння, що важить на своїх праведних терезах судби народів і держав, подасть свій знак, – тоді думка мільйонів полетить сама собою, власне, до цієї галерії постатей недавнього, болоче-недавнього, збройного минулого. До тих, що вмерли і світять нам своєю нестерпністю, і до тих, що живуть і життям своїм – на наших очах – творять живу нерозривність історично-національного процесу.

До тих, що народилися в легенді Крут, що ту легенду своїми чинами і своєю моральною висотою утверджують в сучасності, і що моральний тягар тієї легенди матимуть відвагу і силу нести в майбутнє.

Євген МАЛАНЮК

Євген Маланюк
1897 – 1968

Видатний український поет, критик, мистецтвознавець та літературознавець. Народився 2 лютого 1897 року у с. Архангелгород Херсонської губернії у селянській сім'ї козацького роду. У 1917 р. закінчив Київську військову школу та з відновленням Української держави служив старшиною в армії УНР. З 1920 р. поза Україною – у Польщі, Чехо-Словаччині, Німеччині та США. Помер 16 лютого 1968 р. у Нью-Йорку. Праці: поетичні збірки *Стилет і стилос*, *Земна мадонна*, *Земля й залізо*, *Нариси з історії нашої культури*, *Доба бароко*, *До проблем культурного процесу*, *До проблеми більшовизму*, *Книга спостережень* та ін. Основна тема творчості Маланюка – Україна, її історія, буття народу.

«Діти вже знають, хто вони є...»

Розмова з Єлизаветою Томчук, вчителькою української мови і педагогом народної творчості

Стихія, в якій працюєш ти пісня і слово. Мабуть не помилюся коли скажу, що це сімейна традиція?

Можна сказати, що так – мама співає в церковному хорі і фольклорному ансамблі „Беруозкі”. Сестра Христина також співає, навіть свого часу склала збірник пісень на основі записів з Підляшшя. І я, практично з дитинства, співала і потім пішла в тому напрямку – почала навчання в Інституті культури у Рівному.

Саме – чого нового Ти навчилася в Україні?

Це передусім зовсім інший підхід до фольклору. До того часу автентичний фольклор я трохи не дооцінювала. Не так часто його слухала, не так часто хотіла співати ті пісні, які співала мама чи бабця. А в інституті побачила, що це зовсім інше – чудове, що можна його слухати, можна співати. Мої студії то була не тільки наука, але передусім те, що я співала в „Горині”. Практично кожного дня були репетиції, пізніше виїзди, перші експедиції на Полісся. Потім, як вже після першого курсу приїхала додому на канікули то почала записувати також фольклор на Підляшші.

Ці записи, як мені відомо, викликали серед „горинян” і викладачів інституту неабияке зацікавлення.

Після цих перших канікул, коли я записала й почала вивчати наші підляські пісні, дуже часто на виїздах і фестивалях, на яких була „Горина” я також виступала з піснями з Підляшшя. Деякі з них „Горина” в той час мала також в своєму репертуарі.

Коли мої перші записи переслухав тодішній проректор Степан Шевчук,

Є. Томчук з наймолодшим учасником фестивалю „Коляда 2002” в Рівному Богданом Ковальчуком

він визнав, що привезене мною це автентичний, дуже реліктовий жанр фольклору – рогульки. І ми разом з ним почали це розшифровувати, шукати рогульок записаних в Україні і так почалася моя наукова робота над ними. Дякуючи Степанові Шевчукові були виїзди на конференції – до Луцька і Києва, якраз з матеріалом записаним на Підляшші, який був згодом надрукований в окремому збірнику рогульок.

Завершивши навчання в інституті Ти почала працювати вчителькою української мови в Початковій школі № 4 в Більську. Як Тобі, особі підготовленій передусім до праці з любителів народної творчості, йшло засвоєння цієї нової спеціальності?

Я ще закінчувала спеціальність, якої зараз вже немає – педагог народної творчості і диригент українського народного хору і з цієї спеціальності складала завершальний іспит. Але під час навчання в інституті вивчала українську літературну мову і українську літературу, історію України. Були також практичні заняття в рівненських школах.

Зрозуміло – в Більську, де тільки другий рік відбувалося навчання української мови, була зовсім інша специфіка праці. Але коли людина бачить, що може чогось навчити – чи це буде пісня чи навчання дітей, які пізнають літери і пробують читати – то хочеться працювати, робити все більше. Тому я швидко звикла до нової ролі, хоч завжди є так, що окрім днів коли все йде добре, є й дні погані, коли працюється важко.

Навчання української мови в Більську було тоді ще новинкою. Яка була свідомість цих дітей, котрі тоді ходили на уроки – чи були вони вже зорієнтовані чам беруть вони участь в тому, свого роду експерименті?

Діти тоді були дуже різні. Частина напевно знала, чому їх батьки записали на заняття й розуміла, що це їхня рідна мова, хотіла ходити і робила це з охотою – заангажування деяких дітей було дуже велике. А частина – може бачила в цьому щось іншого, чого не було до тієї пори в школі, що можна щось іншого побачити, чогось іншого навчитися, можна десь поїхати, виступити.

Зовсім по-іншому було тоді, майже вісім років тому, і є тепер. Тепер діти вивчають українську мову практично від першого дня в школі. А тоді було по-різному, тому що діти починали заняття також в шостому, сьомому, навіть у восьмому класі і не у всіх був такий самий інтерес, як тоді, коли навчання йде з першого класу.

Збільшенню цього інтересу послужила й пісня?

Я побачила, що є група дівчат, які з охотою співають, хочуть вивчати пісні. Було це видно вже на перших виїздах, рейдах, яких дуже багато організували в цих перших роках. Не кожна дитина дуже хоче сидіти 45 хвилин й дивитися на таблицю. Таких занять поза школою ми тоді робили дуже багато і вони, мушу сказати, дуже мобілізували дітей, які часом набагато більше могли чогось навчитися ніж сидівши на уроках.

І „Ранок” також допомагав в цьому процесі навчання, допомагає і зараз. Що інше ходити на уроки, а що інше співати і виїжджати на концерти, де є можливість побачити інших дітей, які вивчають українську мову, коли видно як люди реагують на українську пісню. По першому році, як ми їхали до Венгожева з репертуаром типово фольклорним, з рогульками, самі діти не дуже вірили, що хтось буде цього слухати.

Єлизавета Томчук народилася 1971 року в Більську. У 1991-1995 рр. навчалася в Інституті культури в Рівному. Зараз працює вчителькою української мови в Початковій школі № 4 і Дитячому садочку № 9 „Лісова поляна” в Більську. Художній керівник ансамблів „Ранок”, „Яр” та „Родина”, член Головної управи Союзу українців Підляшшя.

Пізніше мені сказали, що з охотою можуть виїжджати навіть і з рогульками, бо побачили, що дійсно люди слухають, приймають навіть краще ніж в Більську – саме з таким „дивним” репертуаром.

Від початку Твоїєї праці в школі минуло майже вісім років. Що ще змінилося за цей час?

Змінилося дуже багато. В школі практично всі знають, що є навчання української мови. Це є нормальне, що батьки, записуючи дітей до першого класу, самі записують їх на навчання української мови. То не є щось такого „дивного”, що було тоді, що з’явилося несподівано. Що існує „Ранок” то хіба також всі знають, бо „Ранок” виступає дуже часто на різних міських імпрезах, не тільки українських, не раз виїжджав щоб репрезентувати місто назовні. Так що зараз то є вже щось таке нормальне, без чого, думаю, Більськ не був би вже Більськом.

„Ранок” їздив і в Україну. Це мабуть також навчило цих дітей чогось нового, дозволило нав’язати контакти з молоддю в Україні...

Не завжди коло учасників виїзду обмежується до членів „Ранку”. Їздять, як хоч би останнього разу до Львова й інші діти. Як були у Львові то жили в сім’ях і часто з дітьми, яких тоді пізнали підтримують зв’язок, пишуть до себе.

Перший наш виїзд, у 1996 році, був дуже цікавий. Ми поїхали до Луцька, були також в Почаєві, Берестечку і у Володимирі-Волинському.

Кожний такий виїзд на певно чогось вчить. Як „Ранок” їздив до Києва то вже була зовсім інша розмова на уроках, адже це, про що пишуть в підручнику вони самі бачили, так само як у Львові. А ще мали змогу практично використати знання української мови, хоч би в крамницях, бо як хотіли щось купити то мусили розмовляти. І коли б таких виїздів було більше то більш мобілізувало б до навчання, бо знали б, що українську літературну мову треба буде використовувати...

В 1996 році почалися заняття з української мови в Дитячому садочку „Лісова поляна”. Чи ці діти пізніше потрапляли на ведені тобою заняття в школі? З ними мабуть було вже легше працювати?

Частина потрапляла – не всі, бо не завжди батьки хотіли записати на уроки, а крім цього не всі діти з садочка йшли до нашої школи. Але все ж та-

ки частину з них батьки вже самі записували на заняття в школі. Їхній підхід до занять в школі був зовсім інший – то вже не було щось нове, знали де йдуть, що будуть робити. В садочку діти пізнають мову, говорять, співають, танцюють. Дуже багато дають заняття з народними творцями. Якби діти не були задоволені то батьки не записували б їх в чергових роках на українську мову, а є ж діти які ходять вже від 4 року життя. Як ще заняття вела Ірина Вищенко, одна вчителька сказала, що її дитина ніколи не зробила так багато в садочку як саме на заняттях української мови.

Так що на певно садочок допомагає. Таких дітей в минулому багато прийшло до нашої школи, ходять на українську мову. В цьому році також бачу, що батьки записують...

Отже ці діти, з якими Ти мала заняття в садочку, будуть знов під Твою опікою...

Так, я зараз вчу початкові класи – з першого по третій. Там є специфічне навчання, тому що саме вивчення мови то трішки за мало, треба з дітьми дуже багато робити – співати, робити різні цікаві речі пов’язані з українською мовою. Діти в першому класі не можуть дві години сидіти і вивчати літери, або слухати казок. Треба видумувати такі форми занять, щоб ті два уроки пройшли швидко – щоб вони чогось навчилися і щоб було приємно, щоб з охотою ходили на заняття. Бо самі знаємо, що дітям не на всі заняття хочеться ходити. Дуже часто є змучені, коли мають багато інших уроків – такі є реалії. Коли дитина в першому класі має п’ятий чи шостий урок в день, або ще більше, то вона вже буде змучена і не може вивчати українську мову так як старші класи.

Разом навчаю 25 дітей – 11 дітей в першому класі і по семеро в другому і третьому. То діти, яких батьки самі записали на заняття – вони вже в третьому класі добре пишуть, читають. Цей третій клас є дуже заангажований, робить багато різних праць, які висилаємо до „Світанку”, додатку для дітей до тижневика „Наше слово”.

Через уроки української мови „перейшло” вже досить багато дітей, частина з них вчилася її від першого класу. Чи це якось формувало їхні погляди на питання їхньої тотальності, національної приналежності?

Про частину з них можна сказати, що так. Тому що коли в гімназії в ми-

нулому році багато було тем пов’язаних з мовою і культурою Підляшшя то багато з тих учнів вже зовсім по-іншому підходило до цих проблем. Вони вже знали, хто вони є, знали чому цю мову вивчали. Думаю, що може навіть як вони зараз не дуже хочуть це показувати назовні, але вміють читати, вміють писати, знають історію і на певно знають, хто вони є і не забудуть про це.

Що ще би треба зробити, щоб поглибити зміст занять з української мови. Що Ти хотіла б мати додатково – може якісь підручники з регіональної історії та культури?

Такі підручники на певно є потрібні, але мусять вони бути достосовані до віку дітей. До гімназії зараз взагалі немає підручників. В початковій школі є дуже добре, бо є книжки і зошити вправ.

Регіональні акценти в навчанні очевидно використовуються. У всіх класах завжди було багато підляського фольклору, зокрема пов’язаного з більшими святами. Я завжди вимагала, щоб діти знали звичаї і обряди пов’язані з даним святом, щоб питали бабць, дідусів. Елементи історії я використовувала в старших класах, коли діти вже добре вміють читати й писати, зокрема в гімназії. Тоді вже береться конкретні теми – обговорюється основні події в історії України і Підляшшя. Це хоч би події пов’язані з Данилом Галицьким, якого особа дуже помітна в нашій історії.

Але сама наука і книжки то трохи мало. Треба більше організувати різних імпрез, які інтегрують дітей, на яких вони бачать, що можуть файно бавитися при українській пісні, що можуть поговорити по-своєму – то є якби 50% нормальної науки в школі. Треба це робити – на жаль, не завжди хватає часу, не завжди маємо сили, щоб організувати так багато, але то велика мобілізація і для учнів, і для батьків.

Коли говоримо про батьків – що діти, які приходять до школи приносять з дому? Чи видно по дітях, що мають якусь національне чи, так би сказати, регіональне виховання?

Видно, що є такі діти, з якими батьки розмовляють по-своєму. Вони в садочку без проблеми розуміють казки, які їм читаю, які дуже гарно повторюють – видно, що ослухані є з мовою і що батьки дбають про це, щоб їхня дитина знала свої традиції, звичаї і мову.

Закінчення на 17 стор.

«Reagować na problemy, a nie je stwarzać...»

Rozmowa z Markiem Liberadzkim, pełnomocnikiem ds. mniejszości narodowych i etnicznych przy wojewodzie podlaskim

– Pod koniec stycznia decyzją wojewody podlaskiego, pana Marka Strzalińskiego, został pan powołany na stanowisko pełnomocnika ds. mniejszości narodowych i etnicznych. Z mniejszościami oraz ich problemami zetknął się Pan, pracując w regionalnych mediach. Na czym polegały te kontakty i kiedy się zaczęły?

– Prawdę mówiąc, pochodzę z innego regionu Polski, a tam, gdzie się urodziłem i wychowałem, mniejszości narodowych nie było. Mimo że uczyłem się o nich w szkole, była to dla mnie czysta teoria. Dopiero na początku lat 70., kiedy to trafiłem do Białegostoku na studia, rozpoczęły się moje kontakty z mniejszościami.

W 1974 roku, po zakończeniu studiów, zacząłem pracować jako dziennikarz w Radiu Białystok. Tam po raz pierwszy spotkałem się z programami dla mniejszości narodowych (nasze radio emitowało już wtedy audycję dla mniejszości białoruskiej), a dzięki temu – z przedstawicielami tych środowisk oraz ich problemami.

Kilkanaście lat później, w połowie lat 80., zostałem zastępcą redaktora naczelnego Radia Białystok ds. programowych. Właśnie wtedy przypadł mi w udziale mój obowiązek wprowadzenia na antenę kolejnych programów w językach mniejszości narodowych mieszkających na tym terenie – programu litewskiego w języku litewskim oraz trochę później, bo na początku lat 90., programu ukraińskiego – w języku ukraińskim. Te programy są emitowane do dnia dzisiejszego, choć w znacznie zwiększonym wymiarze.

Później, w 1997 roku, gdy w Białymstoku powstał regionalny ośrodek telewizyjny, pan Wojciech Worotyński, dyrektor ds. programowych, zwrócił się do mnie z propozycją, abym przygotował i wprowadził na antenę magazyn dla mniejszości narodowych – „Sami o sobie”. W programie swoje części mieli nie tylko Białorusini, Ukraińcy oraz Litwini, ale również Niemcy (województwo obejmowało wówczas teren wielkich je-

zior mazurskich), Rosjanie, Tatarzy i Romowie. Miałem wtedy styczność ze wszystkimi mniejszościami narodowymi mieszkającymi na terenie województwa, albowiem przy nowo utworzonym programie powołałem radę programową złożoną z przedstawicieli wszystkich mniejszości narodowych. W porozumieniu z nimi i na ich rzecz zaczęliśmy tworzyć program, który po dzień dzisiejszy ukazuje się na antenie Ośrodka Telewizyjnego w Białymstoku.

Tak więc, przez lata mojej pracy dziennikarskiej, zarówno w radiu, jak i telewizji miałem okazję stykać się z członkami środowisk mniejszościowych, przede wszystkim – z przewodniczącymi organizacji, najbardziej aktywnymi ich przedstawicielami oraz z dziennikarzami mniejszościowymi. Swoje kontakty oraz wiedzę na temat mniejszości, którą zdobyłem w ciągu lat swojej pracy w mediach, mogę teraz wykorzystać jako pełnomocnik.

– W ciągu ostatnich lat w województwie podlaskim nie było pełnomocnika ds. mniejszości narodowych. Dlaczego właśnie teraz pojawiła się potrzeba jego powołania?

– Przyczyn jest kilka. Przede wszystkim Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji doszło do wniosku, że w województwach, gdzie są tacy pełnomocnicy, tj. w warmińsko-mazurskim czy małopolskim, mniejszości narodowe mają większe możliwości dotarcia ze swoimi problemami do administracji. W związku z tym postanowiono, że pełnomocnicy powinni być w każdym województwie, które zamieszkują mniejszości narodowe. Wiemy o tym, że na Podlasiu mniejszości jest najwięcej, dlatego też powinna być tu osoba, która zajmie się ich problemami.

To był oczywiście jeden z impulsów. Prócz tego, jak sądzę, była również taka potrzeba w samym środowisku mniejszości narodowych, o czym świadczy zainteresowanie zarówno dziennikarzy, jak i przedstawicieli tych środowisk. Już dru-

giego dnia od powołania mnie na stanowisko pełnomocnika, zjawiała się u mnie przedstawicielka Związku Ukraińców Podlasia z Bielska Podlaskiego z prośbą o interwencję w kwestii likwidacji przedszkola nr 9 w Bielsku, gdzie 40 dzieci uczęszcza na zajęcia języka ukraińskiego. Chodziło o to, aby nie dopuścić do likwidacji tego przedszkola. O ile jest mi wiadomo Rada Miasta Bielsk postanowiła zamknąć dwa inne przedszkola – nr 4 i 8. Przedszkole nr 9 zostanie. Nie wiem, czy był to rezultat mojej interwencji, może aż tak daleko bym nie sięgał. Okazuje się jednak, że przedstawiciele mniejszości narodowych szybko znaleźli o mnie drogę.

– Jaki jest zakres Pana obowiązków jako pełnomocnika ds. mniejszości narodowych?

– Po pierwsze – wiedzieć, co się dzieje w środowisku mniejszości narodowych i informować o tym wojewodę. Chcę w tym miejscu powiedzieć – podkreślam to zresztą przy każdej rozmowie z dziennikarzami – że zostałem powołany przez wojewodę i jestem jego pełnomocnikiem. Należy to dobrze zrozumieć – nie jestem rzecznikiem mniejszości w stosunku do wojewody, a czuję, że w ten sposób jestem odbierany przez mniejszości. Owszem, moim obowiązkiem jest znać problemy mniejszości i w momencie, gdy uznam, że sytuacja wymaga interwencji, informować o tym wojewodę, jednak to nie ja mam stwarzać problemy, a jedynie reagować na to, co się dzieje. Tak więc, moim drugim obowiązkiem jest rozwiązywanie konfliktów, jeśli takie wystąpią. Jako przykład można tu podać sprawę związaną z likwidacją przedszkola nr 9, o czym już wspominałem. I po trzecie – moim obowiązkiem jest tworzenie prawdziwego wizerunku mniejszości narodowych w regionalnych mediach.

– Jak ocenia Pan dotychczasowy sposób prezentowania problemów mniejszo-

ści narodowych w naszych regionalnych mediach?

– Warto na początku wspomnieć o tym, że mniejszości narodowe mają swoje programy zarówno w radiu, jak i w telewizji. Prócz tego mają swoją prasę. Wiem, że tych programów nie jest dużo, myślę jednak, że mimo wszystko środowiska mniejszościowe mają możliwości wyrażenia swoich potrzeb, dążeń. Natomiast jeśli chodzi o programy w radiu czy telewizji oraz o niektóre publikacje w prasie, które ukazują się po polsku, to trafiają się czasami na temat mniejszości wypowiedzi kontrowersyjne. Myślę, że na tym polega moja rola, by w takich przypadkach interweniować.

– *Jednym z problemów, z którymi borykają się mniejszości narodowe jest niewystarczająca ilość środków pieniężnych na działalność kulturalną. Czy w tej kwestii środowiska mniejszości mogą liczyć na Pana pomoc?*

– Od czasu wprowadzenia reformy administracyjnej, pieniędzy na działalność kulturalną i artystyczną należy szukać w samodzielnym, samofinansującym się gminach, powiatach czy województwach. Z tego, co wiem, w gminach czy powiatach, w których mieszkają spore grupy mniejszości narodowych, samorządy bardzo często dofinansowują różnego rodzaju imprezy organizowane przez te środowiska. Często są to niemałe kwoty. Prócz tego mniejszości otrzymują pieniądze z Ministerstwa Kultury, między innymi na wydawanie prasy w swoich językach. Niestety, w związku z problemami budżetowymi, różnie się to przedstawia. Natomiast jedno jest pewne – jeśli wzrośnie moja wiedza na ten temat, będę się starać szukać różnorodnych źródeł finansowania i podpowiadać organizacjom mniejszościowym, gdzie ewentualnie mogą znaleźć pieniądze na swoją statutową działalność.

– Jak są Pana najbliższe plany jako pełnomocnika?

– W tej chwili leży u mnie na biurku kserokopia jednego z ostatnich numerów „Kuriera Porannego”, który informował o tym, że w gminie Puńsk są problemy finansowe z utrzymaniem szkół litewskich. Od razu to sobie wynotowałem i zamierzam tę sprawę szczegółowo zbadać, zorientować się, czy tak jest naprawdę. Prócz tego będę reagować na wszystkie problemy dotyczące mniejszości narodowych zamieszkujących nasze województwo.

Jak już wcześniej powiedziałem, nie będę stwarzać sytuacji, bo nie takie jest moje zadanie, ale odpowiadać na to, co się dzieje. Przede mną ogrom pracy i daj Boże, żeby mi się udało zrobić jak najwięcej.

Dziękuję za rozmowę.

Rozmawiała Ludmiła FILIMONIUK

Spotkanie z mniejszościami u wojewody

17 lutego 2003 r. w Podlaskim Urzędzie Wojewódzkim w Białymstoku odbyło się spotkanie przedstawicieli stowarzyszeń mniejszości narodowych z wojewodą podlaskim Markiem Strzalińskim. W spotkaniu udział wzięli także przewodnicząca Komisji Mniejszości Narodowych i Etnicznych Sejmu RP Genowefa Wiśniowska i przewodniczący Zespołu ds. Mniejszości Narodowych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji wiceminister Zenon Kosiniak-Kamysz, wicewojewoda podlaski Jerzy Półjanowicz, poseł Sejmu RP Eugeniusz Czykwin i senator Sergiusz Plewa.

Wojewoda Marek Strzaliński poinformował, że województwo podlaskie zamieszkuje m.in. około 240 tys. Białorusinów, około 50 tys. Ukraińców i około 20 tys. Litwinów, a także Rosjanie, Romowie i Tatarzy. Poinformował o tym, że został powołany pełnomocnik wojewody ds. mniejszości narodowych, którym został Marek Liberadzki, przede wszystkim do „mediacji w konfliktach”, a także do inicjowania programów mniejszości narodowych, promowania wizerunku mniejszości narodowych w mediach w województwie i kraju oraz tworzenia odpowiedniego klimatu do współpracy.

Główne wspólne działania to: oświata – prowadzenie nauczania języka ojczystego,

obszar kultury – zachowanie tożsamości i tradycji, wpływ mniejszości narodowych na współtworzenie polskiej polityki zagranicznej.

Zenon Kosiniak-Kamysz podziękował za zorganizowanie spotkania, które jest pierwszym w kraju spotkaniem mniejszości narodowych na szczeblu wojewódzkim. Wyraził

Genowefa Wiśniowska, przewodnicząca Komisji Mniejszości Narodowych i Etnicznych oraz posłanka ziemi podlaskiej z „Samobrony”, odniosła się do szybkiej – postępującej w zaskakującym tempie asymilacji mniejszości narodowych. Podkreśliła, że boli ją to szybkie tempo oraz to, że Sejm RP

nie uchwalił jak dotąd ustawy o mniejszościach narodowych, która jest projektem poselskim.

Przedstawiciele mniejszości narodowych kładli duży nacisk na potrzebę przeznaczenia części finansów na tworzenie bazy materialnej działalności organizacji mniejszości narodowych, w tym i ZUP. Dotyczy to pomieszczeń i sprzętu, literatury, etatów dla pracowników. Rozwiązanie powyższych spraw należy szukać m.in. w nowelizacji obowiązującej ustawy. Należy umożliwić mniejszościom narodowym posiadanie bazy materialnej, w tym m.in. pozwolić też na działalność

gospodarczą.

Związek Ukraińców Podlasia był reprezentowany na spotkaniu przez członków Zarządu Głównego Mikołaja Chrola i Jana Kiriżiuka. Spotkanie relacjonowały media podlaskie, w tym radio i telewizja.

(Informacja własna ZG ZUP)

Na zdjęciu: Głos zabiera członek ZG Związku Ukraińców Podlasia Mikołaj Chrol

opinię, że nie zgadza się na propozycję powołania Urzędu ds. Mniejszości Narodowych, gdyż jest to finansowanie aparatu urzędniczego – powołanie takiego urzędu proponował poseł E. Czykwin, który wystąpił jako reprezentant „mniejszości słowiańskiej”. Zenon Kosiniak-Kamysz stwierdził, że podjęte będą sprawy katakumb w Supraślu – renowacja i kwestie własnościowe.

Люблинське відзначення роковин незалежності України

26 січня цього року перед меморіалом у честь вояків армії Української Народної Республіки на Православному кладовищі в Люблині пройшли урочистості з нагоди 85-х роковин проголошення самостійності України. Крім української громади Люблина, взяли в них участь представники влади міста і воєводства, а також посол України в Польщі, Олександр Никоненко. Урочисту панахиду відправив архієпископ Люблинський і Холмський, Амель.

Організатором врочистості було Товариство догляду за могилами українських вояків у Люблині, яке декілька років тому виникло з ініціативи Григорія Купріяновича, багатолітнього голови люблинського гуртка Об'єднання українців у Польщі, водночас члена Союзу українців Підляшшя. Метою Товариства є догляд за місцями української національної пам'яті в Люблині і околиці, в першу чергу за могилами українських вояків, які знаходяться на Православному кладовищі при вулиці Липовій. Досі його найбільшою ініціативою було спорудження в 2001 році пам'ятника в честь солдатів армії УНР. Саме біля нього відбуваються зараз врочистості, яких метою є відзначення важливої дати в історії України – проголошення Центральною радою 22 січня 1918 року самостійності Української Народної Республіки.

– Українська громада Люблина від років відмічала пам'ять проголошення незалежності України – сказав Григорій Купріянович. – Завжди 22 січня намагалися ми зібратися в більшому

або меншому колі, щоб відзначити пам'ять цієї важливої події. Були часи, коли ці врочистості мали дуже скромний характер. Збиралося декілька осіб, які приходили на кладовище, порядкували могили та ставляли вічні вогні. Однак надійшли часи, коли можна було це зробити по-іншому. Виникла тоді ідея, щоб упорядкувати всі могили. За ініціативою нашої громади ми це здійснили, а згодом спорудили пам'ятник у честь українських вояків, які проживали в Люблині і околиці. Стало це імпульсом для того, щоб надати річниці проголошення самостійності України набагато ширшого розголосу.

Люблинські врочистості відбулися за принципами військової церемонії. Біля пам'ятника стояла почесна варта Польського війська, був присутній військовий оркестр. Не бракувало православного духовенства, на чолі з архієпископом Авелем, який відправив врочисте богослужіння за душі тих, які спочивають на кладовищі та за кращу долю України. Крім того були присутні – посол України в Польщі Олександр

Никоненко та його дружина, а також представники влади міста та воєводства. У своїх промовах звертали вони увагу на роль солдатів УНР – союзників Польщі – у війні проти більшовиків 1920 року, та підкреслювали значення добросусідських відносин як між обома державами, так і між поляками та українцями. Святкування закінчило покладення вінків біля пам'ятника.

Люблинські врочистості це не лише нагода, щоб нагадати важливу подію в житті українського народу. Є вони так само приводом до того, щоб показати, що в Люблині існує українська громада, яка намагається зберегти свою національну тотожність та історичну пам'ять.

Людмила ФИЛИМОНЮК
Фото Івана Бакуновича

O zadośćuczynienie za akcję „Wisła”

Jak 8 lutego br. poinformowała Polska Agencja Prasowa, Rzecznik Praw Obywatelskich prof. Andrzej Zoll poprosił premiera Leszka Millera, by odniósł się do postulatów zgłoszonych do niego przez Zarząd Główny Związku Ukraińców w Polsce – uchwalenia ustawy reprivatyzacyjnej w ramach zadośćuczynienia za skutki akcji „Wisła”, a także zadośćuczynienia dla więźniów obozu w Jaworznie.

Wskutek braku ustawy reprivatyzacyjnej majątek należący przed 1947 r. do osób narodowości ukraińskiej wyprzedza-

wany jest stopniowo przez Agencję Własności Rolnej Skarbu Państwa. Nie jest też załatwiona sprawa zadośćuczynienia dla grupy Ukraińców skierowanych do pracy w PGR-ach, która mienia zamiennego za przejęte majątki nie otrzymała, zaś obecnie zamieszkuje tereny dotkniętych głębokim bezrobociem, przez co stała się niejako po raz drugi ofiarą przemian.

Jak poinformował Rzecznik, odrębnym postulatem jest uregulowanie sprawy zadośćuczynienia finansowego dla osób narodowości ukraińskiej, które bez

wyroków sądów zostały pozbawione wolności i osadzone w latach 1947-1949 w Centralnym Obozie Pracy w Jaworznie. Związek Ukraińców zaapelował o podjęcie sprawy braku reakcji władz publicznych na postulaty społeczności ukraińskiej, dotyczące likwidacji skutków akcji „Wisła”.

W liście do premiera prof. A. Zoll podkreślił, że *przekazywane pokoleniowo głębokie poczucie krzywdy na tym tle jest zasadniczym wyznacznikiem oceny przez tę społeczność polityki państwa polskiego wobec mniejszości narodowych.* (res)

«Kumy» – studenci, „swojaki”...

Latem minionego roku Tomasz Tichoniuk z Hajnówki, student V roku wydziału animacji kultury Uniwersytetu Warszawskiego wystawił skarby z ziemi i chat Podlasia oraz fotografie. Wystawa – projekt animacyjny, miała miejsce w starej stodole w Jakubowie koło Hajnówki. Jakubowo, położone w środku lasu za Orzeszkowem, liczy cztery domy, a mieszkają tam zaledwie dwie rodziny.

– Mój brat Artur kupił od nadleśnictwa posiadłość w Jakubowie, ale w niej nie mieszka. Chcemy zrobić tu coś na stałe, coś

w rodzaju muzeum i zaadaptować wszystkie budynki, nie tylko stodołę – mówi Tomasz Tichoniuk. – Ekspонатów szukaliśmy na niemal całym Podlasiu. Jeździliśmy starym „Trabantem”. Rodzice dawali pieniądze na benzynę. Gdybyśmy mieli sponsorów, zwieźlibyśmy jeszcze więcej, przecież te rzeczy są teraz nikomu niepotrzebne i tylko zagracają strychy i komórki. Ludzie bardzo chętnie je oddawali. Dużo ekspонатów pochodzi z Eljaszuka, gdzie mieszkali dziadkowie Agnieszki Dawidziuk, studentki historii sztuki we Wrocławiu. Bez Agnieszki nie byłoby wystawy, cały miesiąc ciężko pracowała nad jej urządzeniem.

Projekt został przygotowany w ramach egzaminu z metodyki animacji społecznej. Wystawa jest jego częścią. Będzie jeszcze rajd rowerowy hajnowskich licealistów, kilkudniowy obóz studencki. W czasie rajdu młodzież będzie jeździć po wsiach i zbierać informacje. Wystawa, ale tylko w części fotograficznej, będzie kontynuowana na Uniwersytecie Warszawskim, w ramach Dni Mniejszości Narodowych. Wystąpi też polsko-ukraiński zespół folkowy „Kumy”, braci Tichoniuków

– Wystawione zdjęcia – dodaje Tomasz Tichoniuk, – przedstawiają różne motywy, ponieważ nie były robione specjalnie na ekspozycję, ale zostały wzięte ze zbiorów mojej bratowej Emilii Tichoniuk i koleżanki Ewy Zin. Dziewczyny mają swoje ciemnie, więc fotografie są całkowicie autorskie.

Organizatorzy wystawy w Jakubowie – Tomasz Tichoniuk, Agnieszka Dawidziuk oraz Emilia i Artur Tichoniukowie

O Tomku, znajomi mówią „Korek”. Podczas wernisażu wystawy, Korek i jego brat mieli na sobie wyszywane koszule, czyli soroczki. Strój młodych mężczyzn, zaintrygował mnie, a wiadomo, że po nitce do kłębka... W ten sposób dowiedziałam się, że Tomasz Tichoniuk śpiewa m.in. po ukraińsku, a soroczki są własnością zespołu „Kumy”.

– Mamy dwa zespoły – opowiada Tomasz Tichoniuk. – Jeden jest rockowy, powstał przed ośmioma laty i nazywa się „Veritas”. „Kumy” powstały na bazie „Veritasu” i tworzą nieformalne bractwo prawosławne. Chodzi nam o to, aby naszą wiarę w jakiś sposób chronić i pielęgnować. Wszyscy chodzimy do cerkwi i spotykaliśmy się po nabożeństwie u kogoś w domu, śpiewaliśmy. Tak powstały „Kumy”. Gdy cerkiew jest już zamknięta, my jeszcze przy niej siedzimy, potem do kogoś idziemy. Spotykamy się przy winie, a jak jakiś praznik, to jest i coś mocniejszego.

Pierwszy raz wystąpiliśmy w Warszawie, na urodzinach Jarosława Mackiewicza, którego ojciec był wójtem gminy Czyże. Na urodzinach zaśpiewaliśmy a capella. To było w Centrum Kultury Słowiańskiej, w 1999 roku. Tego samego roku latem zagraliśmy na weselach, m.in. u mojego brata. Sprzęt mieliśmy „Veritasu”. Zrobiliśmy czterdzieści, może pięćdziesiąt „numerów” na jednym weselu.

To są takie proste aranżacje: gitara solowa, bas, perkusja i akordeon lub organy oraz dwa głosy. Nasz repertuar, to to, co śpiewaliśmy na imprezach. To nie są tylko ukraińskie, nasze kawalki, ale także białoruskie, kilka rosyjskich, takich, które nam się podobały i przerobiliśmy je i kilka polskich – też nasze wersje znanych piosenek. Korch gra na gitarze, Arek na akordeonie, wszyscy umieją śpiewać.

Piosenki zasłyszeliśmy gdzieś przy ognisku, od ludzi starszych. Jedną piosenkę, poznaliśmy w niedzienny sposób. Było to

tak. Arka tato jest batiuszką i kiedy pracował na parafii w Dubinach, przyjechała ekipa z Ukrainy, remontować cerkiew. Podczas wykonywania prac, albo po pracy, Ukraińcy sobie śpiewali. Arek usłyszał i poprosił o tekst. Oni go nauczili. Jako „Kumy”, najpierw ten utwór śpiewaliśmy, a potem zaczęliśmy grać.

Wszyscy pochodzą z powiatu hajnowskiego, a właściwie z Białowieży i Hajnówki. Teraz Arek Gawryluk przeniósł się do Bociek. Wszyscy są studentami. Mają też nowego akordeonistę, Tomka Stepianiuka. On jest najmłodszy – drugi rok studiuje etnologię na Uniwersytecie Warszawskim i wyjeżdża na Ukrainę, na praktyki. Tomasz Tichoniuk, który studiuje animację kultury, fakultety robi na etnologii, bo się tym interesuje.

– To, że wciągnęliśmy chłopaków z „Veritasu”, to też jest animacja kultury, bo oni wtórnie polubili swojskość i nasze klimaty – mówi Tomasz Tichoniuk. – Wszyscy są prawosławni, ale na początku sceptycznie się zapatrywali, bo nie śpiewali takich utworów tak jak my, jak „Kumy”. Śpiewaliśmy na imprezach i graliśmy od czasu do czasu na „Basowiszczach”. Po jednym weselu tak się chłopakom spodobało, że teraz próbują śpiewać i chcą grać.

Tomasz Tokajuk studiuje leśnictwo na SGGW w Warszawie, jest na V roku. Tomasz Tichoniuk studiuje animację na

Zespół „Kumy” w czasie weselnej przyspiewki. Od lewej: Tomasz Tokajuk, Tomasz Tichoniuk, Michał Korch, Arkadiusz Gawryluk i Mariusz Tokajuk

UW, jest na V roku i pisze pracę maderską o naszych mniejszościach. Michał Korch, studiuje w Lozannie (w Szwajcarii), trzy kierunki: francuski, rosyjski i

religioznawstwo. Arek Gawryluk, studiuje medycynę w Warszawie, też jest na V roku. Mariusz Tokajuk, studiuje leśnictwo, na V roku. W „Veritasie”, jest m.in. Tomek Stepaniuk, przyszły etnolog, Irek Fedoruk studiujący automatykę i robotykę na Politechnice Białostockiej oraz Arek Romaniuk, który pracuje w Białymstoku.

Koszule dla potrzeb zespołu stworzyli sami. Kupili płótno i Maria Prokopiuk, ciotka Tomka Tichoniuka je uszyła, a nawet wyszyła wzory. Na początku chcieli, aby wyszywka była bogatsza, ale okazało się,

że jest to kosztowna sprawa. Sprawdzili – te wzory też są ludowe. Artur Tichoniuk był na Ukrainie, skąd przywiózł autentyczną koszulę pana młodego.

– Gramy w czterech językach: polskim, rosyjskim, białoruskim i ukraińskim. Żona Tomasza Tokajuka jest Rosjanką i przywozi ciekawy repertuar – mówi Tomasz Tichoniuk. – Niektóre utwory, które nam się podobają, przerabiamy na nasze potrzeby. Nie jest to wierne odtworzenie, tylko nasze własne aranżacje. Jeden utwór, jest też po angielsku. Sprzęt sami zarobiliśmy. Część odziedziczyliśmy po „Veritasie”. Wszystko, co zarobimy na imprezie, inwestujemy w zespół, bo żeby gdzieś grać, nie może być żadnych piśków.

Krystyna KOŚCIEWICZ

Zmiany w programach mniejszości narodowych w TVP Białystok

Już od kilku lat na antenie Telewizji Białystok ukazują się cotygodniowy program mniejszości narodowych „Sami o sobie”. Swoje części mają w nim mniejszości: białoruska, ukraińska, rosyjska, tatarska, romska, litewska i rosyjska. Do września ubiegłego roku poszczególne części ukazywały się w jednym bloku w niedzielę między godziną 8.00 a 8.40, jednak w wyniku zmian zachodzących w TVP3 (m.in. wprowadzono codzienny „Kurier”), zmienił się czas emisji poszczególnych części. Dziś część białoruską w dalszym ciągu można oglądać o 8.00, po niej na przemian pojawiają się części – rosyjska, tatarska i romska, natomiast część ukraińska ukazuje się o 8.45, tuż po „Kurierze”, a litewska – w poniedziałki o 17.50.

Jeszcze do niedawna program „Sami o sobie” ukazywał się na paśmie wspólnym TVP2 i TVP3, dzięki czemu mógł dotrzeć do szerszego koła widzów. Niestety, od kilku miesięcy nasza audycja (z wyjątkiem części litewskiej) jest emitowana wyłącznie przez TVP3, co oznacza, że mogą ją oglądać wyłącznie widzowie mieszkający w zasięgu ok. 70 km od Białegostoku. Program nie dociera już ani w okolice Siemiatycz, ani na Mazury, gdzie mieszka kilkudziesięciotysięczna społeczność ukraińska. Nie jest też przez TVP Białystok powtarzany.

W najbliższym czasie zapowiadają się kolejne zmiany związane z programem

mniejszości narodowych. Ponieważ „Sami o sobie” nie stanowi już spójnej całości, dyrektor Ośrodka Telewizyjnego w Białymstoku, Jacek Popiołek podjął decyzję o utworzeniu siedmiu oddzielnych audycji adresowanych do przedstawicieli poszczególnych mniejszości narodowych. W praktyce oznacza to jedynie zmianę czołówki i nazwy. Niebawem więc część ukraińska będzie pojawiać się na antenie pod nazwą „Український перегляд” („Ukraiński przegląd”), tak jak dotychczas – w niedzielę o 8.45.

Mówiąc o programach adresowanych do mniejszości narodowych, warto wspomnieć o wynikach ostatnich badań przeprowadzonych przez Ośrodek Badania Opinii Publicznej dotyczących oglądalności programów Telewizji Białystok w ciągu ostatnich 4 miesięcy ubiegłego roku. Pokazują one, że po prognozie pogody, „Obiektyw” oraz programach emitowanych przed „Obiektywem” lub tuż po nim (warto wspomnieć, że programy te w dalszym ciągu są emitowane przez TVP2) największą popularnością cieszą się magazyn prawosławny „U źródeł wiary” i audycja „Sami o sobie”.

Oglądalność poszczególnych części programu mniejszości narodowych przedstawia się następująco: we wrześniu ubiegłego roku widzowie najchętniej oglądali część ukraińską (43.300 osób), dalej były części – białoruska (38.900 osób) i litewska (35.000 osób). W paź-

dzierniku i listopadzie, w związku ze zmianami w czasie emisji poszczególnych części, oglądalność znacznie spadła. Program ukraiński oglądało wówczas zaledwie 32.600 (w październiku) i 27.400 osób (w listopadzie). Natomiast w grudniu dane wyraźnie się poprawiły. W tym miesiącu część białoruską oglądało 53.300 osób, ukraińską – zaledwie 700 osób mniej, czyli 52.600 osób i litewską – 37.500 osób. Można dodać, że podobną oglądalność ma wieczorny „Obiektyw” (51.900 osób w dzień powszedni, 53.300 – w niedzielę).

L. Filimoniuk

Діти з Успенської парафії в Ботках на екуменічній зустрічі колядників з Ботківської гміни (12.01.2003 р.)

Язык український в подлaskих школах

Historia nauki języka ukraińskiego w szkołach na Północnym Podlasiu nie jest długa. Mimo że w połowie lat 60. rozpoczęto nauczanie go w szkole w Kleszczelach, to z powodu piętrzących się trudności – wynikających z nieprzychylnego nastawienia ówczesnej partyjno-administracyjnej „góry” do jakichkolwiek przejawów aktywności ukraińskiej na tym terenie – nie przetrwało ono zbyt długo.

Na początku lat 90., gdy ukraiński ruch narodowy na Podlasiu zaczął zataczać coraz szersze kręgi (do kalendarza wydarzeń regionu na trwałe weszły już ukraińskie imprezy kulturalne, powstało czasopismo „Nad Buhom i Narwoju”, pojawił się ukraiński program w radiu), naturalnym etapem jego rozwoju stało się wprowadzenie języka ojczystego do szkół. W 1994 r. dzięki zaangażowaniu członków Związku Ukraińców Podlasia, zorganizowano pierwszy punkt nauczania języka ukraińskiego w Szkole Podstawowej nr 4 w Bielsku Podlaskim.

W województwie podlaskim w chwili obecnej są nauczane trzy języki mniejszości narodowych – oprócz ukraińskiego także białoruski i litewski. Zasady ich nauczania reguluje „Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu” z 2002 roku. Jak podkreśla dr Zofia Trancygier-Koczuk, kurator oświaty w Białymstoku, jednym z zadań jej placówki jest właśnie stworzenie warunków do nauczania języków mniejszości narodowych. Każdy dyrektor szkoły, który ma informację od rodziców czy opiekunów swoich uczniów, że jest potrzeba zorganizowania nauki danego języka, musi tę naukę zorganizować i zapewnić godne warunki do jej pobierania. Kurator ma obowiązek nadzorować nauczanie języków mniejszości, ma również obowiązek wspierać nauczycieli, ich doskonalenie zawodowe, czuwać, aby nie pozostali bez opieki merytorycznej.

W chwili obecnej język ukraiński w województwie podlaskim jest nauczany w trzech szkołach podstawowych – nr 1 i nr 4 w Bielsku Podlaskim oraz w Czeremsku, a także w Gimnazjum nr 2 w Bielsku. Ponadto są grupy z tym językiem w Przedszkolu nr 9 „Leśna Polana” w Bielsku Podlaskim. Warto dodać, że Bielsk jest jednym z dwóch miast w Polsce (obok Przemysła), gdzie ukraińskie

dzieci mogą rozpoczynać naukę swego języka ojczystego już na poziomie przedszkolnym, a następnie kontynuować ją w szkole podstawowej i gimnazjum.

Naukę ukraińskiego prowadzi obecnie trzech nauczycieli. Z dziećmi w przedszkolu oraz w młodszych klasach Szkoły Podstawowej nr 4 w Bielsku pracuje Elżbieta Tomczuk, zajęcia w klasach 4-6 w tejże szkole, a także w Szkole Podstawowej nr 1 w Bielsku oraz w Gimnazjum nr 2 prowadzi Agnieszka Firsowicz, natomiast w Szkole Podstawowej w Czeremsku uczy Janusz Bakunowicz, który zastąpił w tym roku szkolnym Irenę Wiszenko.

Największa ilość dzieci uczęszcza na zajęcia w Szkole Podstawowej nr 4 w Bielsku Podlaskim. Tutaj ukraiński jest nauczany od pierwszej klasy i trwa do klasy szóstej, a następnie jest kontynuowany w Gimnazjum nr 2, mieszczącym się w tym samym budynku.

Lekcje w początkowych klasach odbywają się głównie poprzez grę i zabawę. Dzieci poznają litery i zaczynają pisać pierwsze słowa. W starszych klasach zdobywają dalsze umiejętności. O ile w szkole podstawowej nie ma większych problemów, to w gimnazjum bardzo uciążliwy jest brak podręczników. Zmusza to nauczyciela do samodzielnych poszukiwań książek i wszelkich materiałów, także historycznych – pokazujących historię Podlasia na tle historii Ukrainy, które mogą być wykorzystywane na lekcjach.

Nauczanie języka ukraińskiego w Szkole Podstawowej nr 4 w Bielsku Podlaskim sprzyja różnym inicjatywom pozaszkolnym. Właśnie tutaj w 1995 roku powstał dziecięcy zespół „Ranok”, wykonujący miejscowy folklor autentyczny. Dzisiaj jest to najbardziej znany ukraiński zespół z Podlasia, reprezentujący miejscową społeczność na licznych imprezach odbywających się nie tylko w naszym regionie. Swoją wysoką poziomem zawdzięcza bez wątpienia pracy i zaangażowaniu Elżbiety Tomczuk, kierowniczki zespołu, nauczycielki języka ukraińskiego, a jednocześnie zbieraczki folkloru, która potrafiła zaszczerpić w młodziźnie zamiłowanie do tradycyjnej kultury muzycznej Podlasia. Z jej inicjatywy powstała również taneczna grupa „Ranku”.

Dzieci uczące się języka ukraińskiego biorą udział w różnych konkursach recytatorskich. Wystarczy wspomnieć odbywający się od trzech lat w Bielskim Domu Kultury „Trójgłos Poetycki”, czy też akademie szewczenkowskie.

Prócz Bielska Podlaskiego język ukraiński jest nauczany w Szkole Podstawowej w Czeremsku. Początkowo nauczanie języka ukraińskiego zaczynało się w trzeciej klasie, w tej chwili zajęcia odbywają się w trzech grupach, obejmujących już uczniów ze wszystkich sześciu klas.

Duże znaczenie dla wzrostu zainteresowania językiem ojczystym zarówno wśród dzieci, jak i rodziców, ma stosunek dyrekcji placówki oświatowej. Jak zapewnia Walentyna Jefimiuk, dyrektor Szkoły Podstawowej w Czeremsku, zawsze na początku roku szkolnego rodzice są informowani o możliwości nauki przez dzieci języka ukraińskiego. Również w czasie roku szkolnego jest możliwość, aby dziecko w każdej chwili mogło dołączyć do odpowiedniej grupy. Podobnie jest zresztą w szkołach bielskich, więc ogólna liczba uczniów uczących się języka ukraińskiego w ciągu roku szkolnego nieco wzrasta.

Wprowadzenie języka ukraińskiego do szkół w Czeremsku zaowocowało, tak jak w przypadku Bielska Podlaskiego, powstaniem ukraińskiego zespołu dziecięcego „Hiłoczka”, który kultywuje miejscowe tradycje muzyczne. Zespół, którym kieruje Irena Wiszenko, współpracuje z miejscowymi śpiewaczkami ludowymi, ucząc się od nich pieśni i dawnych obrzędów.

Szkoła w Czeremsku jest jedyną placówką oświatową na Podlasiu, w której jako ojczyste są nauczane dwa języki mniejszości narodowych – obok ukraińskiego także białoruski. Oczywiście językiem, którym tradycyjnie posługuje się ludność na tym terenie jest ukraiński, zaś język białoruski znalazł się w szkołach zaraz po wojnie odgórnym zarządzeniem władzy. Natomiast nauczanie języka ukraińskiego jest inicjatywą oddolną i odbywa się na życzenie rodziców. Jest to więc proces naturalny, rozwijający się w granicach ukraińskiego obszaru językowego.

Fakt, że w Bielsku Podlaskim czy Czeremsku dzieci uczą się języka ukraińskiego, nikogo już nie dziwi. Chociaż jednak

зайняття ним є все більше, то в сучасних умовах батьки частіше воліють, щоб їх діти вчилися мові англійської чи німецької, ніж українській, оскільки – згідно з їх переконаннями – „вона має бути в житті”. Рівночасно з своїм поглядом на „прагматизм мови” беруться і батьки, які вважають, що з дітьми повинно бути по-польськи, а не по-українськи, яка в їхньому відчутті більшість батьків є тільки джерелом проблем. Зміна такої думки вплине з певністю на зростання інтересу до вивчення мови української.

Іншою справою є проблема створення нових пунктів навчання мови української. Однак вирішення цієї проблеми не є можливим без ініціативи батьків. А з цим треба поспішати, бо всі формальності мають бути закінчені до кінця квітня, а тому до часу, коли директори шкіл будуть складати плани на наступний рік навчання.

Людмила ФІЛІМОНІУК

Особам з території Біалогостоку, які зацікавлені в організації груп навчання мови української, просять зв'язатися з авторкою цього матеріалу. Тел.: 7-400-123 або 0-609-048-496.

«Діти вже знають, хто вони є...»

Закінчення з 10 стор.

Напевно всім по-іншому виглядало б навчання, коли б всі діти приходили до школи вже національно свідомі батьками. Якби було інше виховання вдома, то тих дітей було б більше, більше було б і зацікавлення самих батьків.

Але дуже часто, як сама бачу, було навіть так, що ті діти, які ходили на заняття української мови – освітлювали батьків. Це є така дивна ситуація, бо то ж батьки повинні освітлювати дітей.

Це ситуація справді далеко від бажаної. Але як позитивним є те, що участь дітей в заняттях з української мови впливає на формування нових поглядів батьків на українське національне питання на Поділлі.

Справді видно, що імпрези в школі, які організовують кожного року – ялинки, дні Мами та інші українські імпрези в Білгороді та регіоні мають неабиякий

Дитячий самодержавний № 9 „Лісна Полана” з навчанням мови української був загрозений ліквідацією

Ліквідація з протестом

У вівторок 28 січня бр. під час обговорення надзвичайної сесії Ради міста Білгород Подільський прийнято рішення про ліквідацію двох дитячих садків на території міста. Під час голосування подано два варіанти. Перший варіант передбачав ліквідацію двох дитячих садків на околицях міста, а саме Дитячий садок № 4 за вул. Окопної та Дитячий садок № 8 за вул. Рейтана. Другий варіант передбачав ліквідацію двох садків, розташованих в центрі – Дитячий садок № 5 та № 9 „Лісна Полана”. В останньому є проведення навчання мови української та реалізований освітній проєкт „Культура”.

На території міста Білгород Подільський є 6 дитячих садків, всього 810 місць. Згідно з даними, зібраними директором окремих садків у січні 2003 р. в дитячих садках є вільно 193 місця. Якщо додати дітей, які навчаються в білгородських садках поза територією міста, кількість збільшиться до 212. Безпосередньою причиною ліквідації цих садків, крім економічних, є демографічна та технічна ситуація окремих об'єктів – пояснюють в місті.

На вівторок на надзвичайну сесію Ради міста прибула велика делегація працівників дитячих садків і батьків дітей, які навчаються в них.

Занепокоєні були передусім представники чотирьох садків, які називалися в проєктах рішень, підготовлених мером – садків № 4 та 8 (розташованих на околицях міста) та – в разі відхилення рішення радою першого проєкту – садків № 5 та 9 (двох з чотирьох, розташованих в центрі).

В Дитячому садку № 9 „Лісна Полана” з сім років спільно з Союзом Українців Подільського проводиться навчання мови української, розширене до освітнього проєкту „Культура”, ініційованого лублінською фундацією „Музика Кресів”. Через зустрічі з артистами народної музики діти знають культуру свого регіону, культуру своїх пращурів, а тому перемагають певні стереотипи. В заняттях беруть участь понад 40 дітей. Це єдиний такого типу дитячий садок в нашому регіоні і один з двох в Польщі – садок з подібним профілем знаходиться в Премішлі.

Після тригодинної дискусії членами ради СД та частини Коаліції Білгородської рада прийняла рішення про ліквідацію дитячого садка № 4 (вул. Окопної) та № 8 (вул. Рейтана). За ліквідацію було 11 радних, протилежних – 10. Радні висловили надію, що гроші бюджетні, заплановані на ліквідацію двох садків, будуть передані на інвестиції в такі райони, в яких знаходяться закривані садки.

Великий вплив на прийняття такого рішення мав протест Союзу Українців Подільського та сама присутність членів Союзу в Раді міста. По результатам голосування видно, що про подальше існування дитячих садків в центрі міста вирішив тільки один голос. В справу втручався також голова воєводства подільського до справ меншини народних Марек Ліберадзкий.

(Бай)

вплив на ставлення батьків до української культури. Вони просто побачили, що пропонується нам не є чимось незвичним, що це культура близька серцю – натуральне продовження традиції, яка присутня на Поділлі від покоління.

Маю надію, що багато з тих моїх учнів, – бо деякі з них самі є батьками, – будуть виховувати своїх дітей по-іншому – що не будуть соромитися мови, будуть пробувати передати те все, чого навчилися на уроках. Може наступне покоління, яке росте, буде більш свідомим.

Багато є таких дітей зараз, з молодих родин, де дійсно видно, що батьки з охотою відправляють їх на заняття, що хочуть, щоб вони вивчали мову і традиції. Навіть якщо часто самі вдома не розмовляють українською мовою.

Дуже дякую за розмову й щиро бажаю, щоб саме це останнє сподівання збулося.

Розмовляв Юрій Гаврилюк

57. rocznica pacyfikacji wsi Zanie

«Stałem pod ścianą – do rozstrzału...»

Pomimo iż front II wojny światowej już dawno przetoczył się przez tereny ówczesnej Białostockizny, w lasach roilo się od różnego rodzaju formacji wojskowych. Oddziały Armii Krajowej, zrzeszenia Wolność i Niezawisłość oraz Narodowego Zjednoczenia Wojskowego nie złożyły broni i nadal prowadziły walkę zbrojną, tyle że w podziemiu i z innym wrogiem, czasami nawet niewinnym i nieuzbrojonym. Tak też było w przypadku kilku podlaskich wsi spalonych przez oddział PAS NZW dowodzony przez kpt. Romualda Rajsa, ps. „Bury”, gdzie łącznie zginęło 50 osób. Największe ofiary poniosła wieś Zanie, leżąca na pograniczu prawosławno-katolickim, gdzie w noc z 2 na 3 lutego 1946 roku zginęły 24 osoby. Najmłodsza z nich miała 4 lata.

Nowa sytuacja polityczna w kraju sprawiła, iż wszystkie organizacje przechodziły swoiste zmiany organizacyjno-programowe. Na terenie powiatu bielskiego działała V Wileńska Brygada AK odtworzona przez Zygmunta Szendzielorza, pseud. „Łupaszka”. W jej skład wchodziły cztery szwadrony piesze. II szwadronem dowodził kpt. Romuald Rajs, pseud. „Bury”. Urodził się on w 1913 roku. Wcześniej był dowódcą I kompanii szturmowej w III Wileńskiej Brygadzie AK „Szczerbca”. W brygadzie był niemal od chwili jej utworzenia. Po aresztowaniu „Szczerbca” przez NKWD wyprowadził oddział z okrażeń w Puszczy Rudnickiej i po miesiącu go rozwiązał. W październiku 1944 roku transportem wojskowym przedostał się do Lublina, gdzie zgłosił się do Wojska Polskiego. W grudniu został dowódcą plutonu w IV kompanii ochrony lasów państwowych, który stacjonował w Hajnówce. Po nawiązaniu kontaktu z mjr. Zygmuntem Szendzielorzem „Łupaszka” wyprowadził swój pluton do lasu. On i jego żołnierze utworzyli właśnie II szwadron w V Brygadzie.

Brygada nie przetrwała jednak długo.

18 stycznia 1945 roku gen. Okulicki, pseud. „Niedźwiadek” wydał rozkaz rozwiązania Armii Krajowej. Brygada jednak funkcjonowała nadal. Jeszcze 18 sierpnia 1945 roku stoczyła zwycięską potyczkę z Wojskiem Polskim i Armią Czerwoną w okolicach Miodusów-Dworaków w pow. siemiatyckim, gm. Perlejewo. Zginęło wówczas 19 żołnierzy Armii Czerwonej, w tym mjr Grybok, były doradca szefa Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Bielsku Podlaskim. Oprócz tego zginęło kilkunastu żołnierzy z I Dywizji im. T. Kościuszki oraz kilkunastu funkcjonariuszy UB.

Mimo zwycięstwa, już po tej bitwie „Łupaszka” wiedział, że formację należy rozwiązać. 7 września 1945 roku w miejscowości Stoczek, były powiat Wysokie Mazowieckie, wydał rozkaz rozwiązania V Wileńskiej Brygady AK.

„Bury” jako dowódca II Szwadronu nie wykonał rozkazu „Łupaszki”. Nawiązał kontakt z Komendantem Okręgowym Narodowego Zjednoczenia Wojskowego mjr. Florianem Lewickim vel Janem Szklarikiem ps. „Kotwicz” i wraz ze swym szwadronem przeszedł do NZW. „Bury” auto-

matycznie awansował do stopnia kapita-
na, otrzymał nagrodę w wysokości 100 tys. złotych oraz gażę w wysokości 15 tys. złotych miesięcznie. Jesień 1945 roku miał na wykonanie rozkazu, jakim było zorganizowanie oddziału Pogotowia Akcji Specjalnej NZW. W okresie największego rozkwitu oddział PAS „Burego” liczył cztery plutony, w tym jeden konny, co razem stanowiło 228 podkomendnych. Trzon oddziału stanowili podkomendni przybyli wraz z nim z Wileńszczyzny i zazwyczaj pełnili oni funkcje sekcyjnych. Byli wyposażeni w broń automatyczną, rkm, a nawet pancerfausty. W skład oddziału stworzonego przez „Burego” wszedł też oddział PAS NZW z Bielska Podlaskiego ppor. Jana Boguszewskiego, pseud. „Bitny”. Jan Boguszewski był podoficerem zawodowym Marynarki Wojennej WP. W czasie okupacji był komendantem Policji w Grodzisku. Należał do NSZ, a po ich przekształceniu do NZW. Pełnił funkcję szefa PAS Komendy Powiatowej NSZ, a następnie NZW.

Do zadań oddziałów PAS należało zwalczanie administracji państwowej poprzez demolowanie urzędów i niszczenie akt; likwidowanie funkcjonariuszy UB, walka z grupami operacyjnymi UB, KBW, MO, zdobywanie środków finansowych na działalność organizacji. Szefem PAS w Okręgu NZW Białystok był właśnie Romuald Rajs „Bury”. Podlegały mu wszystkie oddziały PAS działające w terenie. Jedynym oddziałem PAS na szczuble okręgu była zorganizowana przez „Burego” III Wileńska Brygada NZW, którą dowodził jego zastępca, por. Kazimierz Chmielowski, pseud. „Rekin”, również wywodzący się z III Wileńskiej Brygady AK „Szczerbca”.

Na początku 1946 roku doszło do spotkania z Komendantem Okręgu NZW Białystok, w którym uczestniczył także „Bury” oraz Komendant Powiatowy NZW Zachariasz Tamawski.

Zachariasz Tarnawski był przedwojennym oficerem zawodowym. W czasie okupacji należał do struktur NSZ. Na teren powiatu bielskiego przybył wiosną 1945 roku. Ujawnił się w Prokuraturze Głównej PRL w 1956 roku wraz z szefem wywiadu Józefem Jankowskim, pseud. „Jurand”. Józef Jankowski pochodził ze wsi Siele k/Bociek. Zmarł w 1988 roku, pół roku po ekshumacji furmanów z cmentarza we wsi Puchały Stare. Został pochowany na tymże cmentarzu w odległości ok. 20 m. od miejsca czasowego pochówku furmanów.

Po tym spotkaniu przystąpiono do realizowania zadań, które były sprecyzowane już wcześniej. W rozkazie skierowanym przez Komendanta Okręgu NZW Białystok Floriana Lewickiego „Kotwicz” nr 1639 z dnia 15. 09. 1945 czytamy ... wcielać będziecie hasło budowy wielkiej, wolnej, sprawiedliwej i katolickiej Polski... – Polski dla Polaków. „Bury” gorliwie wcielał hasło Komendanta Okręgu zostawiając na szlaku swego rajdu 80 osób zabitych, w tym 30 furmanów, wielu rannych. Wszyscy byli wyznania prawosławnego.

wsi Zanie przed wojną mieszkało około czterdziestu rodzin, w tym dwie rodziny katolickie. Reszta była wyznania prawosławnego. Chodziliśmy do cerkwi do Brańska. Tam była nasza parafia. Wszystkie domy były drewniane, murowanych domów nie było. Ludzie głównie utrzymywali się z ziemi. Żyli bardzo biednie, bo ziemie były bardzo słabe. Była bieda, głód i nędza. Nawet woda była głęboko. Jedna z wiejskich studni ma aż czterdzieści kregów. W czasie wojny wieś nie była w ogóle zniszczona. Podczas wojny od radzieckiego pocisku zginęła jedynie jedna osoba. W Zaniach była pierwsza linia. W tym czasie mieszkańców ewakuowano. Mieszkali w pobliskich Świrydach.

Przyszli 2 lutego 1946 roku. Była sobota, karnawał. O godz. 10 jeszcze nie spaliśmy, laziśmy po wiosce. Tam gdzie kawaler z Bujnowa do panny przyjechał, to pod okna zaglądaliśmy. Taka moda była, żeby obejrzeć kawalera. Później do domu wpadł ojciec z krzykiem „Bandyty we wiosce”. Zima była wtenczas słaba, było mało śniegu. Później dopiero spadło dużo śniegu. Gdzieś dwa tygodnie po spaleniu Zań. Koło dwóch metrów było. Gdyby było więcej śniegu, lepiej można byłoby się ukryć – wspomina Józef Czołomiej, który wówczas był 11-letnim подростkiem.

Tego wieczoru byli też w Szpakach. Tam trochę „narozrabiali”. Ze Szpak przyszli do Zań. W Zaniach byli gdzieś do północy. Rodziny katolickie miały ochronę. Widziałem jak jeszcze w dzień przyszli i ich ochraniaли. Po cywilnemu byli ubrani.

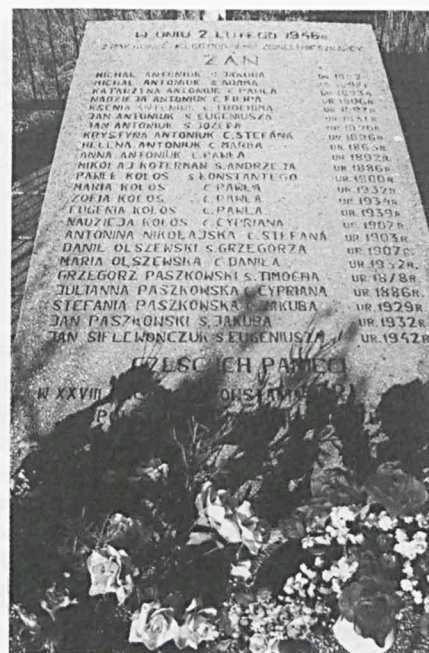
Wcześniej przychodzili i zabierali wszystko, nawet fajerki z „angielki”. Wszystko. Konie, kozuchy, i świny, później nawet sagany zabierali. „Do Moskwy

Józef Czołomiej przy zbiorowej mogile mieszkańców Zań, zabitych w nocy z 2 na 3 lutego 1946 r. oraz płyta z ich nazwiskami

wypierdalajcie, kacapy” – krzyczeli. Blaty nawet z pieców zrywali. Z sąsiednich wiosek chodzili.

Tego wieczoru przyjechali od strony Świryd. Władek Antoniuk miał karabin – wyleciał z domu i zaczął strzelać. Karabin był jednostrzałowy. Oni zatrzymali się. Stanęli. Utworzyli dwa skrzydła i otoczyli wieś. Przestrzelili wieś rakietami. Podchodzili do wioski coraz bliżej. Matka i ojciec uciekli wcześniej. Wyrzekli się nas. Babka została w domu. My buchnęliśmy w drzwi. Ktoś strzelił z automatu w górę drzwi. Myślał, że to dorośli. Z drzwi powylatywały deski. Cofnęliśmy się i uciekliśmy oknem. Plac był zalesiony, rosły krzaki, śliwki. Chcieliśmy uciekać do lasu, jednak z tamtej strony ktoś spod topoli zaczął strzelać z rkm-u na nożkach. Później w tym miejscu było chyba z wiadro husek. Bał się chyba, więc strzelał. Tymi nabojami można było pół wojska wybić. Mnie trafił pocisk w sufajkę, aż pakule poleciało. Cofnęliśmy się. Wleźliśmy do okopu. W okopie siedział już taki dziadek z dzieckiem. Wnuczek, który przyjechał z sąsiedniej wioski, Szeszków, zaczął płakać. Któryś z bandytów zaczął strzelać po tym okopie. Dziadkowi odstrzelił ręce, ale nie zabił. Zabił jednak wnuczka. Później zaczął podpalać gałęzie, które były w tym okopie. My z bratem wylecieliśmy z tego okopu, brat schował się w dylach. Ja spanikowałem. Leciłem tam gdzie krzyczą. Doleciałem do obory. Przy oborze było już zabitych kil-

ka osób. Nas złapali i zaczęli ustawiać pod ścianą – do rozstrzału. W tym miejscu było najwięcej ludzi, bo było najbliżej do lasu. Ze wszystkich stron wieś była otoczona. Zaczęli rozstrzeliwać z pepeszeki. Wrządka stało gdzieś koło ośmiu osób. Kilka osób padło od kul, ale zaciął się automat. Pobiegł do gruszy oddalonej ok. sześciu metrów i zaczął odblokowywać automat. Drugi w tym czasie podpalał chlew kryty słomą. Ja wyrwałem stamtąd i zacząłem uciekać w kierunku lasu. Z brzegu wioski wyskoczyła jeszcze Stefka Paszkowska i Janek. Ja doleciałem do lasu, oni nie. Jakimś cudem babka też doleciała do lasu.

Jak jeszcze byliśmy w lesie to oni wszyscy pojechali na Wólkę. „Bury” miał tam dwie panny. Chyba ze trzydzieści fur chało. Strzelali po lesie. Tak obszywali las, jakby w garnku się gotowało. Tylko ogień błyskał. Pewnie bali się zasadzki, bo w Zaniach kilku miało broń. Zaszliśmy do Szeszków. Mieszkała tam prawosławna rodzina, u której przenocowaliśmy. Bali się nam w chacie dać miejsce, to spaliśmy pod podłogą. Jakby jakie Żydy my byli. Przeleźliśmy tam parę godzin. Nad ranem przyszliśmy do domu. Wioska była spalona. Dym, smród. Było popalone bydło. Trupy leżały popalone. Trupy leżały do tygodnia. Niektóre ciała porozrywały już psy. Marnie to wszystko wyglądało.

Zakończenie na str. 23

Pojednanie pod znakiem Orła i Tryzubą

„Nie będzie, jako świat światem, Rusin Polakowi bratem” – to tytuł wiersza napisanego w drugiej połowie XVII w. przez duchownego-literata Łazara Baranowicza, będącego jedną z najwybitniejszych postaci ówczesnego życia cerkiewnego Ukrainy. Tytuł to przewrotny, bo w rzeczywistości poeta wzywał, aby „Rusin z Lechem”, którzy w tym czasie rzeczywiście dalecy byli od braterstwa, pojednali się we wspólnej walce z tureckim zagrożeniem. Do wojskowego współdziałania rzeczywiście doszło i to nawet na terenie, który niegdyś należał do tureckiego imperium – w Kosowie, gdzie w ramach międzynarodowych sił KFOR pełni służbę wspólny polsko-ukraiński batalion sił pokojowych, w skrócie zwany PolUkrBat lub UkrPolBat. Jednostka ta stała się też jednym z trzech laureatów – obok Jacka Kuronia oraz kijowskiego pisarza, krytyka i publicysty Mykoły Riabczuka – ubiegłorocznej Nagrody Pojednania Polsko-Ukraińskiego (patrz zdjęcie obok – w zastępstwie J. Kuronia nagrodę odbiera Janusz Onyszkiewicz). W uzasadnieniu przyznania nagrody dla batalionu stwierdzono, że od momentu powstania w 1998 r. przewinięło się przez jego szeregi kilka tysięcy młodych ludzi, którzy kończą służbę pozbawieni stereotypów wciąż istniejących pomiędzy naszymi narodami.

Kanonem w omawianiu obecnych stosunków polsko-ukraińskich jest podkreślanie szybkiego refleksu polskiego rządu przy reakcji na wyniki referendum 1 grudnia 1991 r. potwierdzającego niepodległość Ukrainy. Nie mógł więc zapomnieć o tym i ambasador Ukrainy w Polsce Ołeksander Nykonenko, występując na łamach „Gazety Wyborczej” z okazji 11 rocznicy ukraińskiej deklaracji o niepodległości.

Ukraina dobrze pamięta – pisał ambasador, – że 2 grudnia 1991 r. po ogłoszeniu wyników ogólnonarodowego referendum Polska jako pierwsze państwo na świecie uznała niepodległość Ukrainy, a już 4 stycznia 1992 r. nasze kraje nawiązały stosunki dyplomatyczne. Uznając niepodległą Ukrainę, Polska urzeczywistniła koncepcję – polskich i ukraińskich – mężów stanu, którzy na długo przed sierpniem 1991 r. rozumieli, że warunkiem polskiej suwerenności jest niepodległa Ukraina – i odwrotnie.

Rzeczywiście – przygotowane przez emigracyjne elity skupione wokół paryskiej „Kultury” i związane z nimi opozycyjne środowiska w kraju nowe spojrzenie na kwestię stosunków polsko-ukraińskich zaowocowało całym szeregiem posunięć, które wyprowadziły polską „politykę wschodnią” ze ślepego zaułka, w który zaczęła ona brnąć jeszcze za ostatniego z Piastów, aby na dobre tam ugrzęznąć za Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Słupami milowymi tej nowej polsko-ukraińskiej drogi był „Traktat o Dobrym Sąsiedztwie, Przyjaznych Stosunkach i Współpracy” z 18 maja 1992 r. i bazujący na jego założeniach szereg dokumentów międzypaństwowych, których ukoronowaniem stało się „Wspólne

oświadczenie Prezydentów Rzeczypospolitej Polskiej i Ukrainy o porozumieniu i pojednaniu”, podpisane przez Aleksandra Kwaśniewskiego i Leonida Kuczmę 21 maja 1997 r. w Kijowie.

Właśnie w piątą rocznicę podpisania tego oświadczenia prezydent Kwaśniewski miał przyjechać do Lwowa, aby wziąć udział w oficjalnym otwarciu Cmentarza Orłąt. Ale nie przyjechał – stronie polskiej nie udało się bowiem uzyskać zgody władz Lwowa na umieszczenie na centralnym pomniku nekropolii satysfakcjonującego ją napisu. Jeszcze raz okazało się, że podłożem, na którym polscy i ukraińscy politycy najwyższego szczebla budują według własnego pojęcia polsko-ukraińskie pojednanie, jest historyczne trzęsawisko.

W 1989 r. pewien znajomy z Ukrainy, podając mi swój adres zapytał, czy nie będzie problemów, gdy na pocztę zobaczę, że adresat listu mieszka na ulicy Bohdana Chmielnickiego. Oczywiście jego obawy, że jakiś polski urzędnik pocztowy wyrzuci z tego powodu list do kosza były raczej bezzasadne, bo przegrana przed trzema wiekami wojnę o zadnieprzańską Ukrainę w Polsce już przeboleć. Dzisiaj jednak większość Polaków doznaje chyba mieszanych uczuć, gdy w ich ręce trafiają listy lub dokumenty ze Lwowa czy Równego, gdzie w *rekwizytach* (danych adresowych) czarno na białym napisano: *wułycia Stepana Bandery*. Nic dziwnego – tym nadal nie osuszonym historycznym trzęsawiskiem jest przede wszystkim zbiorowa pamięć o polsko-ukraińskiej „wojnie trzydziestoletniej”, zapoczątkowanej w listopadzie 1918 r., która szczególnej drastyczności nabrała w latach 1943-1944, gdy na terenach Wołynia, Galicji i chełmsko-podlaskiego Za-

buża zginęło dziesiątki tysięcy Polaków i Ukraińców.

Pierwszym akordem była wojna, która wybuchła 1 listopada 1918 r., gdy Ukraińska Rada Narodowa ogłosiła we Lwowie przejęcie władzy nad ukraińską częścią odchodzącego już w niebyt cesarstwa Habsburgów. Przekształcenie wschodniej części Galicji w niepodległe państwo – Zachodnioukraińską Republikę Ludową (*Zachidnioukrajinska Narodna Respublika* – ZUNR), która w styczniu 1919 r. ogłosiła połączenie się z nadnieprzańską Ukraińską Republiką Ludową (UNR) było dla tamtejszych polskich elit politycznych, do których faktycznie należała władza w tej prowincji C-K Austrii, nie do przyjęcia. Walki w Galicji trwały ponad pół roku i zakończyły się polskim zwycięstwem – w połowie lipca 1919 r. Ukraińska Armia Hallicka została wyparta za Zbrucz (sukces ten w głównej mierze zapewniła wyekwirowana przez Francję armia gen. Hallera, której użyto w Galicji wbrew decyzji Ententy, przeznaczającej ją do walki z bolszewicką Rosją). W rękach polskich znalazły się też Chełmszczyzna, Podlasie, zachodnia część Wołynia i brzesko-pińskie Polesie, które na mocy traktatu brzeskiego z lutego 1918 r. formalnie należały do UNR, ale na ich obronę państwo ukraińskie, atakowane jednocześnie przez „czerwoną” i „białą” Rosję nie miało już sił. Jednak przypieczętowane postanowieniami ugody warszawskiej w 1920 r., traktatu ryskiego w 1921 r. i decyzją Rady Ambasadorów w 1923 r. przyłączenie wyżej wymienionych ziem zapewniło Polsce spokojnej przyszłości.

W 1919 roku – pisał w 1990 r. Maciej Kozłowski w zakończeniu swej monografii o wojnie w Galicji – *Polska wygrała swą pierwszą od czasu wiedeńskiej wy-*

Pomnik Ukraińskiej Armii Halickiej, a po sąsiedzku mogiły walczących z nią w 1918-1919 r. polskich żołnierzy, czyli Cmentarz Orłąt, problemy z oficjalnym otwarciem którego budzą tyle kontrowersji. To właśnie tutaj 1 listopada 2002 r., w kolejną rocznicę wybuchu walk, odbyła się wspólna polsko-ukraińska panichida, odsłuzona na grobach żołnierzy obu narodów. W czasie panichidy odbyło się symboliczne połączenie

rozdzielonego krzyża, symbolizującego duch porozumienia i zgody. Ukraińska dziennikarka Hałyna Tereszczuk uważa, że w ten sposób dokonano się otwarcie wojskowych panteonów dwóch narodów we Lwowie – okazuje się, że dla tego wcale nie jest konieczna obecność prezydentów obu państw.

Nabożeństwo na Cmentarzu Łyczakowskim poprzedziła konferencja „Co nam robić ze swoją histo-

rią?” Na to pytanie starali się odpowiedzieć przedstawiciele polskiej i ukraińskiej elity, którzy uważają, że porozumienie i zgoda między narodami jest jednym z najważniejszych zadań, stojących przed obu społeczeństwami. Zdaniem lwowskiego historyka Jarosława Hrycaka, profesora Uniwersytetu im. Iwana Franki, dla ostatecznej zgody konieczne jest zaprzestanie dwustronnej buchalterii obraz i krzywd, które na

przestrzeni dziejów nasze narody uczyniły sobie nawzajem. Z kolei dyrektor Instytutu Ukrainoznawstwa im. Iwana Krypjakewycza Narodowej Akademii Nauk Ukrainy Jarosław Isajewycz podkreślił, że jedynym rozwiązaniem tego problemu jest stworzenie takich podręczników dla szkół, które wprowadzałyby mechanizm dialogu i demonstrowały najlepsze strony współzycia Polaków i Ukraińców.

prawy Sobieskiego wojnę. Wojna ta, a zwłaszcza jej pierwsza faza, obrona Lwowa, przeszła do narodowej legendy i mitologii. Śmiem jednak twierdzić, że mało która przegrana wojna kosztowała Polskę tak drogo, jak to szybkie, stosunkowo tanie i błyskotliwe zwycięstwo.

Bezpośrednim skutkiem przegranej wojny było wykopanie wciąż niezarośniętej przepaści między oboma sąsiadującymi ze sobą narodami, stworzenie nie zagojonej rany w postaci nieustannego wrznięcia w Galicji, pojawienie się w międzywojennej Polsce zmytu, jaką jest ostatnia broń pokonanych – terroryzm. To przecież po zabójstwie przez ukraińskich spiskowców ministra Pierackiego zbudowano Berezę Kartuską...

A jeśli i do dziś ze zgrozą wspominamy to, co się działo w Galicji i na Wołyniu w latach drugiej wojny światowej, pamiętać musimy, że były to w dużej mierze skutki zwycięskiego polskiego pochodu nad Zbrucz w 1919 roku.

Rzeczywiście – wydarzenia wojenne lat 1918-1919 były tylko pierwszym aktem dramatu. Antraktem był prawie 20-letni okres istnienia II Rzeczypospolitej, której rządy, zarówno endeckie jak i sanacyjne, nie miały argumentów mogących przekonać Ukraińców, że polska flaga nad Lwowem i Łuckiem to nie sztandar zaborcy. Wręcz przeciwnie – działania ukraińskiego podziemia (najpierw Ukraińskiej Organizacji Wojskowej, później Organizacji Nacjonalistów Ukraiń-

skich) i polski odwet, zwłaszcza „pacyfikacja” – pogrom zorganizowany jesienią 1930 r. przez aparat państwowy, którego ofiarą padły także legalnie działające ukraińskie organizacje społeczno-kulturalne i spółdzielnie – jeszcze bardziej napinały sprężynę konfliktu (o „pokoju” likwidowaniu przez administrację ukraińskich placówek kulturalnych i oświatowych można by już nie wspominać). W końcu całe zło, które narastało od momentu gdy polsko-ukraińskie sąsiedztwo w Galicji i na Wołyniu straciło charakter etnograficzny i od połowy XIX w. zaczęło nabierać charakteru stosunków pomiędzy dwoma narodami politycznymi, wybuchło w 1943 roku.

Przelew krwi, który się wówczas zaczął, był właściwie nie do uniknięcia. Albowiem najgorszą rzeczą, która może spotkać dwóch sąsiadów, jest brak wyraźnej linii rozgraniczenia pomiędzy nimi. Tak jak w stosunkach międzyludzkich rolę tę pełni utwierdzony prawnym aktem posiadania plot na podwórzu i miedza na polu, tak rękojmnią zgodnego sąsiedztwa narodów jest utrwalona przez historię granica państwowa. Ta jednak została dawno utracona, więc w XX w. Polacy i Ukraińcy musieli podjąć trud – jak się okazało krwawy – wytyczenia jej od nowa.

W naturze ludzkiej jest pragnienie sprawiedliwości, a jednym ze sposobów jego realizacji w wymiarze ogólnoludzkim jest prawo narodów do samostano-

wienia – ta właśnie zasada otworzyła odrodzonej w 1918 r. Polsce drogę do międzynarodowego uznania jej niepodległości. Ale polscy politycy, wykorzystawszy okazję i „zagroźniwszy” dla siebie zachodnią część ukraińskiego obszaru historyczno-etnicznego, konsekwentnie negowali prawo zamieszkujących tu Ukraińców do skorzystania z dobrodziejstw tej zasady, proponując im co najwyżej rolę podrzędnych sublokatorów w „polskim domu”.

Żeby chociaż pobieżnie poznać poglądy obu stron sięgnijmy do opublikowanego przez Eugeniusza Miśkę wyboru dokumentów poświęconych kwestii ukraińskiej w polityce polskiego rządu na emigracji i związanego z nim podziemia („Zustrićzi”, wersja polskojęzyczna, Warszawa, nr 3-4/1990). Jak stwierdza historyk, było wówczas oczywiste, że rozstrzygnięcie sporów o granice możliwe będzie tylko na drodze zbrojnej. Takie właśnie przeświadczenie podczas rozmów z Polakami wyraził w sierpniu 1941 r. przedstawiciel strony ukraińskiej: ...wydaje mi się, niestety, że psychika polska jest zupełnie nieprzygotowana do takiego załatwienia naszych sporów, które dałoby się przeprowadzić pokojowo. Nie możemy zrezygnować z linii Sanu i Bugu, gdyż stanowiłoby to wyrzeczenie się najbardziej wartościowego elementu narodowego... W tych warunkach wydaje mi się, że niestety, wypadki z 1918-1919 r. muszą się powtórzyć i że będziemy musieli siłą rozwiązać ten narodowy węzeł gordyjski.

Zanim jednak doszło do frontального starcia podejmowano próby uniknięcia konfrontacji zbrojnej i w trakcie kolejnych rozmów w październiku 1941 r. reprezentant Organizacji Nacjonalistów Ukraińskich wystąpił z następującą koncepcją powojennego uregulowania spornych kwestii terytorialnych: *...Polska ma sposobność odzyskać swe zaprzepaszczone granice zachodnie i przesunąć je aż po Odrę. (...) Przed narodami słowiańskimi jest wielka karta, ale Polska musi przesunąć swe granice wschodnie w imię sprawiedliwości i równości. W stosunkach wzajemnych między narodami słowiańskimi musi rozstrzygać zasada etnograficzna większości na danym terenie. Tak jak Polacy słusznie domagają się Śląska, choć miasta są tam niewątpliwie ziemczone, tak muszą uznać tę samą zasadę na Wschodzie, w Galicji i na Wołyniu, pomijając już to, że względy historyczne również przemawiają tam za Ukraincami...* Jednak tego rodzaju propozycje były nie do przyjęcia dla przedstawicieli Delegatury Rządu RP na Kraj, którzy skomentowali je jako *zaborczość OUN w stosunku do Ziemi Wschodnich Rzeczypospolitej, a do Małopolski Wschodniej i Wołynia w szczególności*. Wśród części działających w podziemiu polskich partii politycznych dopuszczano co najwyżej pewne elementy narodowej autonomii i samorządności dla Ukraińców, zaś niektóre stronnictwa już wtedy snuły projekty, wprowadzone w życie przez „władzę ludową” w latach 1944-1947 – wysiedlenia do ZSRR lub na oddalone od pogranicza etnicznego ziemie polskie.

W sytuacji gdy obie strony na to samo terytorium mówiły „to nasze!” konflikt był nieunikniony. Tym bardziej, że gdy we Lwowie próbowano dyskutować, to na Wołyniu, gdzie w październiku 1942 r. rozpoczęło się organizowanie Ukraińskiej Armii Powstańczej (UPA – *Ukrajinska Powstańska Armija*) wśród przywódców podziemia ukraińskiego byli też zwolennicy szybkiego działania i usunięcia siłą ludności polskiej zamieszkującej ten teren, czego w warunkach działań partyzanckich nie można było dokonać inaczej niż „ogniem i mieczem”.

Jak dotąd nie ma zgody historyków polskich i ukraińskich czy działania ukraińskiego podziemia na Wołyniu w 1943 r. były efektem planu powyższego z premedytacją, czy też reakcją na działania miejscowych struktur Armii Krajowej, skutkiem prowokacji niemieckiej lub radzieckiej, czy też zbiegiem bardzo różnych przyczyn i okoliczności. Ale nie

wnikając w przyczyny trzeba przyznać, że następstwa zarówno fizyczne – w postaci ofiar, jak i psychologiczne były zatrważające. Opisy znęcania się nad żywymi i umarłymi dokonywane przez polskich i ukraińskich świadków tragedii – zadziwiająco zbliżone w szczegółach – nie pozostawiają wątpliwości, że dokonywało się tam najstraszniejsze pandemonium, jakie zna historia – chłopska wojna sąsiedzka. Wróg przybyły z daleka nie wywołuje aż takich emocji, natomiast walka prowadzona z opłotków rodzinnej zagrody najczęściej ewoluuje w stronę skrajnego barbarzyństwa. Po takich doświadczeniach własnego, ale obcoplemiennego sąsiada, z którym niegdyś siadało się przy jednym stole, może nawet trzymało mu się do chrztu dzieci, można już tylko nienawidzić i oskarżać o wszelkie zbrodnie możliwe i niemożliwe. I przekazywać ten zatruty owoc w spadku...

Historykiem, który od długiego już czasu zajmuje się problemem stosunków polsko-ukraińskich w tym okresie i w sposób racjonalny przedstawia polski punkt widzenia na wydarzenia z okresu II wojny światowej, jest Grzegorz Motyka z lubelskiego oddziału Instytutu Pamięci Narodowej. W publikacji na łamach „Biuletynu IPN” (nr 8/2001) stwierdza on, iż antypolska akcja UPA rozpoczęła się na Wołyniu w marcu-kwietniu 1943 roku, z kolejnymi jej nasileniami w lipcu-sierpniu i grudniu tegoż roku. Wywołało to oczywiście odwet Armii Krajowej, przy czym polskie działania skierowane były także przeciwko ludności ukraińskiej na Chełmszczyźnie. W lutym 1944 r. areną walk stała się też Galicja, co związane było ze zbliżaniem się frontu niemiecko-radzieckiego. Wg G. Motyki celem działania partyzantki ukraińskiej było zdobycie jak najlepszych pozycji wyjściowych do ewentualnej wojny z Polską. Dowództwo UPA dążyło m.in. do odcięcia Lwowa od ziem polskich, dlatego też w marcu-czerwcu 1944 r. doszło do zaciętych walk w powiatach Lubaczów, Tomaszów Lubelski i Hrubieszów. Powstał tam prawie regularny front o długości ponad 100 km. Przejście frontu i ustanowienie granicy polsko-radzieckiej mniej więcej wzdłuż „linii Curzona” położyło kres tej ukraińsko-polskiej „wojnie w wojnie”, a od przełomu kwietnia i maja 1945 r. doszło nawet do współdziałania pomiędzy UPA i podziemiem polakowskim na terenie „Zakerzonii” – w woj. rzeszowskim i lubelskim.

Ostatnim „mocnym akcentem” dramatu było wysiedlenie ludności ukraińskiej

mieszkającej na południe od Bugu i zachód od ustalonej w 1944 r. granicy polsko-radzieckiej do ZSRR i późniejsza deportacja jej resztek na „Ziemie Odzyskane” w ramach Akcji „Wisła”. Były one już dziełem „władzy ludowej”, chociaż „repatriacja” w latach 1944-1946 była też wspierana działaniami niektórych formacji podziemnych.

Tak zakończył się ostatni akt polskiej „misji na Wschodzie” i ukraińskiej z nią walki. Można powiedzieć, że „ruskiego pieroga”, który Polska przeżywała od czasów Kazimierza Wielkiego, nie udało się przełknąć, chociaż trzeba przyznać, że jakiś sukces został odniesiony – w postaci pewnego przesunięcia granicy polsko-ukraińskiej na wschód i asymilacji niemałej grupy ludności, zwłaszcza niemal całej szlachty i arystokracji ukraińskiej. Skończyło się jednak wołyńsko-galicyskim krwawieniem z pokaleczonych dział i ropieniem do dzisiaj nie zagojonego podniebienia zbiorowej świadomości obu narodów.

Oczywiście można powtarzać, że w latach 1943-1944 ofiar po stronie polskiej było o wiele więcej, bo np. wspomniany G. Motyka szacuje, że zginęło wówczas ok. 80-100 tys. Polaków, głównie na Wołyniu i w Galicji, i 15-20 tys. Ukraińców – głównie na terenach włączonych w 1944 r. do Polski (Ł. Zaszkilniak i M. Krykun, autorzy wydanej niedawno w Ukrainie *Istoriji Poltschi* podają podobne liczby – 75 tys. Polaków i 35 tys. Ukraińców). Można też przyznać rację jego stwierdzeniu, że ukraińskiemu podziemiu zbrojnemu chodziło o *bezwzględne, przy użyciu wszelkich dostępnych metod, wypędzenie ludności, przy czym na Wołyniu przybrało ono charakter wyniszczania wszystkich, bez względu na wiek i płeć*. Ale bezwzględności i okrucieństwa, połączonego z przelewem krwi wszystkich, bez względu na wiek i płeć, w polsko-ukraińskich dziejach nie braknie – wystarczy chociażby wspomnieć wojny w XVII w. czy XVIII-wieczną „koliszczyznę”. Gdy więc na wydarzenia sprzed sześćdziesięciu lat spojrzysz z szerszej perspektywy historycznej, bez emocji wywołanych faktem, że żyją jeszcze ich polscy i ukraińscy poszkodowani i sprawcy, będzie to po prostu ostatnie ogniwo z łańcucha pomyłek i niegodziwości, których we wzajemnych stosunkach dopuścili się dwa narody. Podobno Francuz Talleyrand, któremu politycznego geniuszu odmówić nie sposób skoro w ciągu czterech dziesięcioleci tworzył i obalał kolejne rządy oraz władców, mawiał, że w po-

Polska-Ukraina A.D. 2000: Pod znakiem Orła i Tryzub – gen. Wołydymyr Szkidzenko, naczelnik Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Ukrainy (obecnie minister obrony) przyjmuje szefa Sztabu Generalnego Wojska Polskiego gen. Czelawa Piątas

lityce gorszy od zbrodni jest błąd. Niestety, w nowożytnej historii polsko-ukraińskiej przy próbach uniknięcia błędu najczęściej popełniano kolejną zbrodnię, a polityka stawała się odrębną kategorią moralną – poza przestrzenią dobra i zła.

Statuetka maka i bławata – polnych kwiatów wyrastających z jednego korzenia, którą wręczono laureatom Nagrody Pojednania Polsko-Ukraińskiego, bardzo dobrze oddaje przekleństwo sytuacji, w której u zarania ery nowoczesnych narodów i nacjonalizmów znaleźli się Ukraińcy i Polacy – jak bracia syjamscy połączeni przez zakorzenienie w galicyjskiej, wołyńskiej, chełmskiej i podlaskiej ziemi. Tak jak dwa kwiaty nie mogą rosnąć z jednego korzenia, tak i dwa narody nie mogą budować swoich państw na tej samej ziemi. Ale ich rozdzielenie okazało się niemożliwe bez krwi, bólu i późniejszego poczucia straty. Aż do dzisiaj rodzące ból poczucie krzywdy i gorycz są obustronne, więc wyjściem z sytuacji z pewnością nie jest dokonywanie statystyki, kto więcej soli wysypał do wspólnej rany, chociaż zadaniem historyków jest jak najdokładniejsze ustalenie faktów. Jest to jeszcze jedna, miejmy nadzieję już ostatnia lekcja, że wszelkie sąsiedztwo powinno być oparte na zdrowym rozsądku, który nakazuje wstrzemięźliwość i odporność na pokusę wykorzystania sąsiedzkich słabości, czemu w ciągu wieków nie umiała oprzeć się także Polska.

Publicyści z okresu dwudziestolecia międzywojennego ubolewali nad wrogością Ukraińców wobec Polaków – napisał Jacek Kuroń recenzując na łamach

„Gazety Wyborczej” dopiero co wydana książkę „Nie jesteśmy ukrajinofilami”. Polska myśl polityczna wobec Ukraińców i Ukrainy. Antologia tekstów (Wrocław 2003). – Trzeba było sowieckiej i nazi-stowskiej okupacji, wzajemnej rzezi wsi polskich i ukraińskich, deportacji dziesiątek tysięcy ludzi – ale też wielkiej pracy intelektualnej, jaką wykonała paryska „Kultura” i szeroko rozumiana opozycja demokratyczna – by po latach Polacy zrozumieli źródła ukraińskiej wrogości i podjęli wysiłki dla przełamania dzielących nas barier.

Dokonana w Jałcie przez „wielką czwórkę” operacja rozdzielenia „syjamskich braci”, jak i późniejszy upadek systemu jałtańskiego wraz z rozpadem ZSRR stworzyły dla polsko-ukraińskiego sąsiedztwa sytuację, która w porównaniu z początkiem minionego stulecia jest po prostu komfortowa. Niewątpliwie minęło jeszcze zbyt mało czasu, aby zła pamięć przeszłości ustąpiła w powszechnej świadomości miejsca pragmatycznemu spojrzeniu w przyszłość. Ale zarówno ruch wskazówek zegarów, jak i kartki zrywane z kalendarzy przesuwają nas tylko w jednym kierunku – coraz dalej od wiatru sianego przez politycznych lichwiarzy i krwawej burzy wznieconej przez zaginionych w podziemie desperatów, pragnących wyzwolić się od wymuszonej bliskości rzekomo harmonijnego współżycia na „kresach”.

Czy w tej przyszłości prawnukowie Rusina i Lecha będą sobie braćmi? To znowu zależy od obu stron...

Jerzy HAWRYLUK

«Stałem pod ścianą...»

Zakończenie ze str. 19

Większość z tych, którzy uciekli do wsi już nie wrócili. Nasza chata ocalała, bo po sąsiedzku była chata katolicka. W ogóle we wsi zostały dwie chaty katolickie i jedna małżeństwa mieszanego. Ojciec z matką też wrócili. Siedzieli w brańskim lesie. Wróciła i babka. W domu nie spaliśmy. Nocowaliśmy u znajomego w Świrydach.

Dopiero jak przyjechało UB do Zaniaczków zaczęło powracać życie. Na wiosnę niektórzy zaczęli wracać. Inni w ogóle nie wrócili. Osiedlili się gdzie indziej, najczęściej w Bielsku. Obecnie w Zaniaczkach jest około dwudziestu domów.

Owego tragicznego wieczoru w Zaniaczkach zginęły 24 osoby. Najmłodszy z nich, czteroletni Janek Siliwoniuk zginął na rękach swego dziadka. Ofiary mordu znalazły miejsce spoczynku w zbiorowej mogile nieopodal wsi. Pochowano ich w zbitej z desek trumnie. Nad mogiłą stanął drewniany krzyż. Dopiero w 1974 roku sporządzono betonową tablicę i umieszczono na niej nazwiska poległych. U wezglowia stanął tym razem krzyż żelazny. Nad mogiłą wyrósł niebosiężny świerk, który przypomina potomnym, jak dużo czasu upłynęło od owego tragicznego lutowego wieczoru.

Romuald Rajs „Bury” swym oddziałem przestał dowodzić 30 kwietnia 1946 roku. Jesienią wyjechał do Elbląga, a w marcu 1947 roku przeniósł się do Karpacza, gdzie jego podwładny z okresu wileńskiego załatwił mu pracę w Urzędzie Gminy. Po kilku miesiącach Romuald Rajs kupił tam pralnię, którą prowadził wraz z żoną. Został aresztowany w listopadzie 1948 roku. W procesie pokazowym, który odbył się w białostockim kinie „Ton” został skazany na karę śmierci. Wyrok wykonano. Razem z „Burym” sądzony był jego zastępca por. Kazimierz Chmielowski „Rekin”. W pierwszej instancji skazany został na karę dożywotniego więzienia, ale po rewizji prokuratora otrzymał karę śmierci, którą także wykonano. W 1995 roku „Bury” został rehabilitowany, a jego żona i syn otrzymali rekompensatę pieniężną.

Janusz BAKUNOWICZ

Zdjęcia autora artykułu

Hajnowskie Spotkania z Kołędą Prawosławną

23 zespoły z przedszkoli, szkół podstawowych, gimnazjalnych i średnich powiatu hajnowskiego, wystąpiły podczas Hajnowskich Spotkań z

Kołędą Prawosławną, który w Hajnowskim Domu Kultury odbył się 14 stycznia, a więc w dzień prawosławnego Nowego Roku. Życzenia nowo-

roczne złożył Jego Eminencja Wielce Błogosławiony Sawa, prawosławny metropolita Warszawy i całej Polski. Wśród gości był również biskup bielski Grzegorz, wicewojewoda podlaski Jerzy Półjanowicz oraz posłowie: Aleksander Czuż i Eugeniusz Czykwin, księża prawosławni oraz władze samorządowe. Spotkanie rozpoczęło modlitwą „Caru Niebiesnyj” i błogosławieństwem biskupa Mirona.

– Spotkania z kołędą mamy na co dzień w tym okresie Bożego Narodzenia. Jest to szczególny czas, czas szczególnych wieczorów, kiedy w naszych domach nie powinniśmy zapomnieć o kołędach – powiedział biskup hajnowski Miron. – Akurat z dniem Bożego Narodzenia rozpoczyna się ten okres, kiedy powinniśmy szczególnie chwalić nowo narodzonego Pana, śpiewać, a szczególnie głosami dziecięcymi, młodzieżowymi, które dzisiaj tutaj brzmią. Podczas Hajnowskich Spotkań z Kołędą Prawosławną wystąpiło ponad 400 osób, to bardzo dużo. Myślę, że żaden festiwal nie zdobywa się na to, aby w jednym dniu zaprezentowała się aż tak ogromna liczba uczestników.

Wykonawców oceniało jury pod przewodnictwem ks. Jana Romańczuka. W komisji zasiadli również: Aleksander Łukaszuk, Joanna Pietruczuk, Anna Cyrkun i Elżbieta Kondrusik-Fiedorczyk.

W kategorii przedszkoli pierwsze miejsce przyznano przedszkolakom, których przygotowywała pani Wiera Okoczuk (przedszkole nr 1 i nr 5). Drugie miejsce wyśpiewało również przedszkole nr 5. Trzecią lokatę zdobyło przedszkole nr 3. W kategorii szkół podstawowych najlepszymi okazały się zespoły z Orzeszkowa i Czeremchy. Drugie miejsca zajęły zespoły ze Szkoły Podstawowej nr 1 i

Szkoły Podstawowej nr 5 z Hajnówki, zaś trzecie zespoły z Białowieży i Szkoły Podstawowej nr 2 w Hajnówce. W grupie gimnazjalnej najlepiej wypadło gimnazjum nr 1 i gimnazjum ZSZDNJB w Hajnówce. Drugie miejsce otrzymał zespół wokalny „Gama” z Czyż, a trzecie zespoły z gimnazjum nr 2 w Hajnówce i gimnazjum w Dubinach. W kategorii szkół średnich pierwsze miejsce zdobył zespół „Zniczka” z ZSZDNJB. Drugie miejsce zdobył Zespół Szkół Zawodowych i Zespół Szkół Ogólnokształcących w Hajnówce. W kategorii zespołów innych, pierwsze miejsce przyznano chórowi „Ramonka” z parafii prawosławnej w Łosince i chórowi parafii św. Jana Chrzciciela w Hajnówce. Na drugim miejscu znalazł się chór z parafii Zaśnięcia NMP w Kleszczelach i chór parafii św. Trójcy w Hajnówce. Trzecie miejsce otrzymał zespół z parafii św. Dymitra w Hajnówce. Nagrodę specjalną dla najmłodszego zespołu, ufundowaną przez firmę „Zegir”, jury przyznało przedszkolu nr 5 w Hajnówce.

Przedszkolaki, pod dyrygenturą pani Wiery Okoczuk, zdobywają pierwsze miejsca już od pięciu lat. Maluchy śpiewają czysto i wydaje się, że bez tremy. – Jednak trzeba było trochę nauki, wielu prób, ale jakiś efekt jest – mówi Wiera Okoczuk. – Praca z dziećmi sprawia mi ogromną satysfakcję, tym bardziej że chcą śpiewać, cieszą się, kiedy mogą wyjść na scenę. Rodzice także są zachwyceni.

Krystyna KOŚCIEWICZ

Młodzież z hajnowskiej parafii św. Trójcy, uczniowie Gimnazjum nr 1 w Hajnówce, młodzież z zespołu Zespół Szkół Zawodowych w Hajnówce, gimnazjaliści Dubin oraz dzieci z Przedszkola nr 1 w Hajnówce

Rozterki młodego historyka

Historia jest nader potężnym środkiem zarówno tworzenia więzi między ludźmi, jak i oddzielania ich od siebie; zdobywania zarówno przyjaciół, jak i wrogów; zarówno popierania społecznej jedności, jak i zaszczepiania społecznych rozdziewców...

Dr Gita Steiner-Khams

(History, democratic values and tolerance in Europe: the experience of countries in democratic transistion, Council of Europe Symposium, Sofia, październik 1994)

Kiedy dobiegła końca moja edukacja w szkole średniej, przyszło wybierać studia. Kierowałem się instynktem swoich zainteresowań, ale też myślałem, obliczałem, główkowałem, gdzie się rzucić, na które morze wiedzy wypłynąć. Wreszcie wybrałem i dopiąłem swego – zostałem studentem upragnionego kierunku. Mój wybór to historia, zwana przez starożytnych „nauczycielką życia”.

Wielkie szkoły, biblioteki i życie w innym miejscu, innym niż rodzinna miejscowość, gdzie znało się niemal każdy kąt, było nowym doświadczeniem, kolejnym etapem w przecieraniu nowych ścieżek mojego życia. Profesorowie kształtujący obraz historii państwa, w którym mieszkam, napelniali mnie optymizmem dając nadzieję na zrobienie użytku ze zgłębianej wiedzy. Wszedłem w wielki świat wiedzy humanistycznej: kultura, historia, filozofia, literatura. Dotychczasowa wiedza stała się nieaktualna, po prostu martwa w porównaniu z tym, co odsłoniły mi studia. Karmiłem się więc historią wielkich faraonów, cesarów, filozofów greckich, Napoleona i moja tylko głowa wie, czym jeszcze. Wreszcie po jakimś czasie zgłębiania labiryntów historii dopadły mnie pytania i wnioski.

Jak każdego chyba człowieka, pewnego dnia ubodło mnie pytanie o moje miejsce i rolę w otaczającym świecie. Sprawcą mej refleksyjnej zadumy stał się kontakt ze znajomymi z uczelni. Podłoże było proste. Byłem specyficznym studentem – innym niż pozostali na roku. Miałem dwa tygodnie później święta, czytałem książki „po rusku”, miałem trochę inne spojrzenie na rzeczywistość. Najwięcej emocji w grupie moich znajomych wzbudzał zawsze inny charakter mojego myślenia, opierający się w pewnych kategoriach historyczno-kulturowych, które czerpałem z tradycji rodzinnych stron.

Obszary pogranicza zawsze obłożone są większym bagażem doświadczeń – tych pozytywnych, jak i negatywnych, niż

obszar o jednolity kulturowo. Stąd właśnie bierze się u mnie odmienne spojrzenie na pewne sprawy dotyczące relacji pomiędzy narodami wschodniosłowiańskimi a zachodniosłowiańskimi. Jednak każdy kto w jakiś sposób odstępuje od ogółu „zalogowanych” wzorców, w naszym „ogólnodemokratycznym” społeczeństwie narażony jest na atak.

Wydawać by się mogło, że na uczelni wyższej od studiujących tam słuchaczy wymaga się nie ogólnikowego myślenia, lecz jak jeden z członów nazwy szkoły wskazuje „wyższego” – zdobywania wiedzy i na jej podstawie kształtowania swego światopoglądu. Większość na szczęście tak właśnie myśli. Jednak to właśnie wyjątki, podobno potwierdzające regułę najbardziej kłują w oczy. Rzecz odnosi się do wspomnianej już wyżej odmienności kulturowej, religijnej, którą w jakiś sposób chciałem zaznaczyć, mieszkając w miejscu o jednolitej niemal strukturze kulturowo-narodowej.

Rozumiałem przywiązanie tych „Sarmatów” do polskiej tradycji, historii, religii. Starałem się rozumieć ich patriotyzm, bo przecież w ujęciu polityczno-administracyjnym, to także moja Ojczyzna. Jednak co jakiś czas docierały do mnie salwy ksenofobii, które zaskakiwały, bolały, wreszcie zwały z nóg. Dlaczego tak się działo? Wydaje się, że okrucieństwo, nawet to werbalne, powinno być moralnie naganne.

Odszedłem więc od wielkiej historii, mając pełną walizkę pytań. Zapukałem do drzwi mikrohistorii, by bronić tożsamości moich przodków, ich religii. Co prawda odejście w świat małej regionalnej historii może doprowadzić do tworzenia pewnych mitów na jej temat, jednak rozsądne korzystanie z jej zasobów daje pozytywny efekt. Zresztą, któż nie lubi romantycznych historii, a mała ojczyzna takich potrzebuje. Prawda jest jedna – historyk to oszust... Oszukuje sam siebie lub innych. Tak właśnie myślę.

Minęły studia. Jestem właścicielem biletu w postaci tytułu magistra, który w obecnych czasach musi nabrać tajemnej mocy – jak karta wyciągnięta u lekarza, by stać się przepustką do dalszej drogi życia. Według mnie jedno jest pewne: humaniści w obecnych czasach przekazu cyfrowego i nowych trendów myślowych kultury masowej nie są już mesjaszami, którzy dawaliby społeczeństwu wskazówki, określając wzorce do naśladowania. Na szczęście pozostaje jeszcze historia-mikro, która w jakiś sposób może kształtować podejście lokalnych społeczeństw do określonych spraw, ponieważ mają one szansę, by utożsamić się z własną małą ojczyzną. Cieszy też fakt, że przyszła, nasza ojczyzna (?) – Unia Europejska popiera wielkie historie małych, lokalnych społeczeństw [Patrz: Carmel Gallagher, *Nauczanie historii a szerzenie wartości demokratycznych i tolerancji* (źródło: publikacja Rady Europy, Strasbourg 1996)].

Być może jest to szansa do zachowania tożsamości dla młodych ludzi zamieszkujących nasz region. Jednak z drugiej strony, nie wszystkie trendy pochodzące z zachodniego kręgu kulturowego będą pasować do wzorców i mentalności kultury wschodniej. Mogą zatem deptać spoki słabszych (starszych) ludzi. Już Rzymianie mówili: *Dobro źle nabyte obraca się przeciw nabywcy*.

Adam STEPANIUK

Intelektualny rock – „Плacz Jeremiji”

Kijów, Charków, Lwów – to dla obserwatora z zewnątrz trzy wyraziste centra ukraińskiej muzyki rockowej. I trzy osobiste skojarzenia: Kijów – „V.V.”; Charków – „Tanok na Majdani Kongo”; Lwów – „Плacz Jeremiji”. O legendarnym „V.V.” pisaliśmy już na łamach „Nad Buhom i Narwoju”, na hip-hopowy „Tanok...” przyjdzie jeszcze czas, dziś będzie o kultowej, nie tylko na zachodzie Ukrainy, grupie pod przewodnictwem Tarasa Czubaja (na zdjęciu).

Co odróżnia lwowski rock od reszty ukraińskich regionów muzycznych? Gdyby rozpatrywać to pytanie biorąc za przykład „Плacz Jeremiji”, należałoby podkreślić jego intelektualny i liryczny charakter. Być może genius loci Lwowa – jego starych kamieniczek, kawiarni, atmosfery bohemy i prowincjonalnej melancholii sprawił, iż utwory zespołu „Плacz Jeremiji” można nazwać poezją śpiewaną na rockową nutę. Lider zespołu – syn znanego ukraińskiego poety i dysydenta Hryhoriya Czubaja, obok własnych tekstów oraz poezji ojca, śpiewa piosenki, do których teksty pisali członkowie grupy poetyckiej Bu-Ba-Bu: Jurij Andruchowycz i Wiktor Neborak, a także Konstantyn Moskałec.

Oficjalnie grupa powstała w lutym 1990 roku w znanym lwowskim teatrze „Ne żuryś”, ale trzon zespołu – Taras Czubaj oraz Wsewołod Diaczyszyn – grali ze sobą już od 1984 roku, między innymi w grupie „Cyklon”. Projekt pod nazwą „Плacz Jeremiji” rozpoczynali: gitarzysta Oleh „Biłyj” Szewczenko, perkusista Myron Kałytkowski, harfistka Alina Lazorkina oraz wiolonczelista Oleksa Pacholkiw.

Już po roku działalności zespół zajął trzecie miejsce w kategorii grup rockowych na prestiżowym festiwalu „Czerwona Ruta” w Zaporozżu. W 1993 roku pojawił się pierwszy album *Dwery jaki nasprawdi je*, który uplasował zespół w czołówce ukraińskiej muzyki rockowej. Niemalą zasługę w dziedzinie promocji grupy miał menedżer zespołu Oleksandr Bohuckij.

Na początku 1995 roku grupa wydała drugą płytę *Naj bude vse jak je*, której materiał przyczynił się do zwycięstwa „Плacz Jeremiji” na festiwalu „Tawrijs-

ki Ihry” w 1996 roku. Muzycy zespołu przystąpili do pracy nad dwoma nowymi płytami *Die grossen zissen* oraz *Uwidy do chaty mowczky*. W rezultacie pojawiła się tylko ta druga płyta.

„Плacz Jeremiji” określa się mianem najbardziej wyrazistej ukraińskiej grupy lat 90. Po wydaniu w 1998 roku albumu *Dobre* zespół nieco zmniejszył swą dynamikę jeśli chodzi o nowe produkcje – od tego czasu głośniejsze było jedynie o jego liderze Tarasie Czubaju. Zespół wydał dwa maxi-single: *Ja pidu w daleki hory* oraz *Jak ja spała na seni*, na których obok utworów własnych można usłyszeć rockowe opracowania ludowych pieśni, a także piosenkę klasyka ukraińskiej muzyki Wołodymyra Iwasiuka. W ramach wspólnego projektu z inną lwowską grupą „Skriabin” zespół wydał album *Naszi partyzany* z piosenkami siczowych strzelców i żołnierzy UPA. Do solowego debiutu Tarasa Czubaja, wspólnie z zespołem „Skriabin”, należy dodać kolejny projekt muzyczny – *Nasze Rizdwo*, czyli zaaranżowane na rockowo, a nawet dyskotekowo koledy.

Po kilku początkowych zmianach, skład zespołu pozostaje od lat niezmienny: lider, wokalista i gitarzysta, autor muzyki – Taras Czubaj; trąbka i instrumenty klawiszowe – Jurko Duda; gitara basowa – Wsewołod Diaczyszyn oraz perkusista Saszek Kamenećkyj.

Jak już wspominałem, na zespół „pracują” także słynni poeci, tworząc oryginalną atmosferę i nadając grupie piętno intelektualnego zjawiska. W wielu wywiadach Taras Czubaj podkreślał, iż stara się, aby utwory wykonywane przez „Плacz Jeremiji” pobudzały słuchaczy do refleksji, dlatego warstwa słowna jest w nich bardzo ważna. Być może przez to, jego zdaniem, dla wielu piosenki grupy są za trudne. Takie utwory jak *Switlo i tiń* czy *Marija*, dla zrozumienia wymagają od odbiorcy duchowego i intelektualnego skupienia. Nie oznacza to, że zespół nie ma w swej historii hitów, do największych należałoby zaliczyć balladę *Wona*, do której słowa napisał Konstantyn Moskałec. Jej popularność i wymowa opisująca w pewien sposób stan ducha ukraińskiej młodzieży w postsowieckiej rzeczywistości sprawiły, iż Wiktor

Neborak żartował, że piosenka ta wychowa całe pokolenie młodych Ukraińców na alkoholików.

W warstwie muzycznej „Плacz Jeremiji” to klasyczny rock z domieszkami funky i jazzu, szczególnie wyraźnym w solowych partiach trębacza Jurka Dudy. Lider zespołu twierdzi, iż ważniejsza jest treść przekazywana w utworach niż ich forma. Czasami taka filozofia odbija się na wartości utworów, którym zarzuca się przeciążenie treścią przy braku spójności formy oraz pewien anachronizm i brak poszukiwań formalnych.

Do niewątpliwych zasług grupy i jej lidera Tarasa Czubaja należałoby dodać popularyzację twórczości poetyckiej jego ojca Hryhoriya. Jeden z „szeszydesiatników” – ukraińskich intelektualistów-dysydentów, był znakomitym poetą, którego wiersze ukazały się dopiero w 1990 roku – osiem lat po śmierci. Dzięki zespołowi „Плacz Jeremiji”, którego trzon tekstów piosenek to utwory poetyckie Hryhoriya Czubaja, jego twórczość znana jest na całej Ukrainie.

Lwowska grupa nieraz gościła na koncertach w Polsce, organizowanych przez środowisko ukraińskie. Nie była jeszcze na Podlasiu. Pytanie, czy nasza publiczność, przyzwyczajona i przywiązana jedynie do postrzegania ukraińskiej sceny muzycznej przez pryzmat folklu, byłaby skłonna przyjąć taki rodzaj muzyki?

Sławomir SAWCZUK

«Пісні не тільки святе»

О потребі запису і популяризації традиційної музики Подласія не належить за dużo mówić, lecz po prostu to robić. Z takiego założenia wyszły osoby zrzeszone w Stowarzyszeniu Miłośników Kultury Ludowej w Czeremsku oraz ich znajomi z Warszawy i wydali dwie kasety z zapisem repertuaru zespołów z „zagłębia” ukraińskiej ludowej kultury regionu – Czeremchy Wsi oraz Dobrywody. Działające w tych wsiach zespoły śpiewacze, charakteryzują się tym, iż w wykonują często „starożytne” pieśni w manierze jak najbardziej zbliżonej do tej, w której przekazały im kulturowy spadek ich matki i babcie. Pisze matki i babcie, ponieważ jako tak się składa, że na Podlasiu, przynajmniej w ostatnich latach, nośnikami tradycyjnej kultury są jedynie kobiety.

Pieśni nie tylko święte... – tytuł serii wydawniczej, którą zapoczątkowały zespoły ze Wsi Czeremchy i Dobrywody wskazuje na pewne prawidłowości w konstrukcji repertuaru podlaskich grup śpiewaczych, a także sposobu wykonywanych przez nie utworów. Zazwyczaj kobiety, które znamy z występów na różnorodnych folklorystycznych imprezach śpiewają jednocześnie w chórach cerkiewnych.

Wydawcy kaset starali się pokazać w nich przekrój różnych gatunków repertuarowych. W przypadku zespołu ze Wsi Czeremcha dominowały pieśni liryczne i religijne. Na kasecie znalazły się także między innymi pieśni kozackie, rekruckie, pogrzebowe, wesnianka, a także pieśni związane z obrzędem korowaja i chrzcina.

Zespół z Dobrywody odtworzył pieśni rocznego cyklu kalendarza wiejskiego: *rohulki*, *wesnianki*, *sinokosni*, żniwne, kolędy, a także pieśni weselne. Nie zabrakło na kasecie zespołu z Dobrywody także pieśni lirycznych oraz religijnych, a także charakterystycznej dla tej wsi prastarej *rohulki* *Swiaty Jure Ryhore*. Kasety tego zespołu poświęcono pamięci zmarłej tuż przed jej ukazaniem się Antoniny Sidoruk – najstarszej śpiewaczki, która знала wiele dawnych piosenek. Na kasecie śpiewa ona między innymi pieśń *Stojit hora vysokaja*. Jako ciekawostkę można podać, iż jest to utwór powstały na bazie tekstu wiersza Leonida Hlibowa – wybitnego ukraińskiego poety i bajkopisarza. *Żurba* – bo taki tytuł nosił wiersz opublikowany w 1861 roku w czasopiśmie „Osnowa”, do którego muzykę napisał Mykoła Łysenko, jest

jednym z wielu przykładów wędrowni ukraińskiej poezji pod podlaskie „strzechy”.

Kasety wydane przez Stowarzyszenie Miłośników Kultury Ludowej w Czeremsku opatrzone ciekawą szatą graficzną oraz interesującym opisem merytorycznym. Można w nim dowiedzieć się nieco o wykonywanym przez zespoły repertuarze, a także o historii miejscowości, z których pochodzą zespoły.

Z zastrzeżeniem odnieść się jednak należy do charakterystyki gwar, których używają mieszkańcy Czeremchy oraz Dobrywody. *Mówią i śpiewają „po swojemu”* czyli *we własnej, miejscowej gwarze...* – piszą autorzy tekstu, uprawiając coś, co można określić jako typowe podlaskie „politically correctness”, polegające na tym, aby unikać określenia „ukraińskie”,

nawet wtedy gdy jest ono w danym miejscu jak najbardziej zasadne i dowiedzione naukowo.

Nie wpływa to jednak na fakt, iż wydawcy kasety wykonali kawał dobrej roboty dając pozytywny przykład innym tego typu organizacjom i stowarzyszeniom na Podlasiu. Czas płynnie nieubłagane i działa na niekorzyść ukraińskiej muzycznej kultury regionu. Im więcej tego typu inicjatyw, tym większa będzie szansa przekazania chociaż jej fragmentów następnym pokoleniom. (Sas)

Pieśni nie tylko święte. Tradycja muzyczna Podlasia.

1: *Zespół śpiewaczy ze Wsi Czeremcha.*

2: *Zespół śpiewaczy z Dobrywody*, wyd. Stowarzyszenie Przyjaciół Kultury Ludowej, Czeremcha 2002

Рік Данила Галицького

Закінчення з 1 стор.

На жаль в Дорогичині, – місті, за яке князь Данило воював, як за частину своєї отцівської спадщини, в якому збудував церкву во славу Богородиці, щоб згодом прийняти в ній вінець короля Русі, – небагато вже залишилося пам'яток тої бурхливої доби. Матеріальні сліди то залишки городища, якого більшу частину забрала вже невгамовна стихія Бугу та предмети знайдені тут любителями старовини та археологами, частину яких можна оглядати в місцевому музеї, перед яким стоїть ще

дерев'яна різьба зі сценою коронації.

Саме ця подія найбільш присутня в історичній пам'яті загалу жителів міста, в тому й поляків, адже нагадують про неї численні публікації, як хоч би листівка для туристів випущена міським урядом: *Дорогичин – старий коронаційний город (один з чотирьох у Польщі), початки організованого осадництва сягають VI століття н.е., підтвердження міських прав – 1498. В XII і XIII століттях був столицею руського Дорогичинського князівства. Ім'ям Daniela*

Romanowicza названо декілька років тому одну з великих міських вуличок. А ще під час святкувань 500-річчя отримання міських прав заінсценізовано саму коронацію, в якій роль Данила відіграв уродженець Дорогичина, відомий актор Данель Ольбрихський.

Зараз над Дорогичином, який після війни став осідком римокатолицького єпископа, височіють стіни костелів, зведених у XVII-XVIII століттях. Живим символом руського минулого міста є церква св. Миколи, єдина з дорогичинських церков і монастирів, якій суджене було вціліти з пожерів та історичних лихоліть. І хоч діюча

при ній парафія не многолюдна – в самому Дорогичині на 2 тисячі жителів православних трохи більше як півтори сотки – то, як говорить її пастир о. Євгеній Забродський, нащадки будівників руського города знають і дуже шанують свою історію.

Цієї пошани повинні навчитися й ми всі. Тому в міру своїх можливостей протягом поточного року, через публікації та інші заходи, будемо старатися належно вшанувати пам'ять князя і короля Данила, якого постать уособлює наше світле, державне минуле – щоб зробити його дороговказом у спільне майбутнє.

Редактор

Забуваються усі лиха з многотрудного Тарасового дитинства, але чомусь назавжди запам'ятовується той епізод, коли він, малий і босий, вийшов за село і пішов до обрію – шукати залізні стовпи, що підпирають небо. Мабуть, ця пригода була символічним початком його життя.

Шевченкові стовпи

За півтора століття, відколи нам відкрився і зник, як раптова нагірна з'ява, Шевченко, ми пережили апокаліптичні випробування – на грані смерті цілої нації та її святинь...

Чи за той час ми впізнали Шевченка більше, ніж колись його сучасники? То правда, що розшукали його рукописи і малюнки, простежили сліди його життя. Що надрукували його твори, репродукували його автопортрети, портрети, малюнки. Але ми їх закрили від себе ж тією полудою, що стояла в наших очах, – ми Шевченка застили хмарою своєї злободенщини.

Народницьке покоління ідеалізувало батька Тараса, в шапці і з вусами, не дуже вчитуючись у нього, переконуючи один одного в тому, що він абсолютно зрозумілий навіть простому селянинові. В цьому спрощенні був самообман.

Революційне покоління використувало Шевченка в цілях агітації проти царського уряду. Але в революцію, в безумі насильства, в агонії ненависти воно відчувало крах Шевченківських ідеалів Любові і Добра. Коли, як писав Тичина, *заридала в серці віра і вжахнулася душа*, це покоління відвернулося одним боком від Шевченка, що стояв на сторожі традицій обманутого селянства. Воно косо і навіть соромливо поглядало на його САДОК ВИШНЕВИЙ

КОЛО ХАТИ, на його СВІТЕ ТИХИЙ, КРАЮ МИЛИЙ, на його ОБНІМІТЬСЯ Ж, БРАТИ МОЇ, МОЛЮ ВАС, БЛАГАЮ...

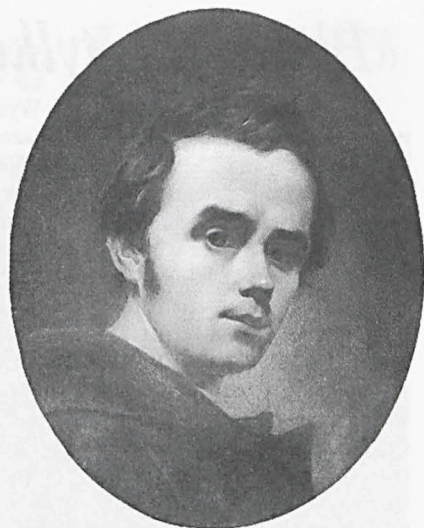
Обминаючи його слово, кинулись шукати в Шевченка мотивів, співзвучних кривавій, жорстокій долі. І знайшли, намацали тему вогню, борні, повстання, помсти – і з тих кусків зліпили більшовицький образ Шевченка-революціонера, атеїста, матеріяліста – співця щастя в оновленій червоній імперії – *вольній і новій*.

Автопортрети теж замінили сердитими портретами радянських художників. У важкому поідеологічному похміллі нинішнє покоління хоче повернутись до справжнього Шевченка, але вже не вміє його читати. Не має сили пройти за частокіл стереотипів.

Однобічність освіти, естетичний примітивізм і духовна глухота стоять скляною стіною між нами і Шевченком. Ми хочемо впізнати його – і бачимо в тій скляній стіні себе, свій власний образ.

Мусимо сказати, що сучасники одразу впізнали Шевченка, назвавши його національним пророком. Бо користувалися народньою мовою і символікою, що постала з біблійного посіву.

Пророк бачить те, чого інші не добачають. Пророк передбачає майбутнє.

Шевченкові автопортрети
з 1840 і 1860 років

Але передусім пророк розмовляє з Богом і виголошує його істини перед лицем народу.

Однак вітер часу і вічна негода в Ук-

Тарас Шевченко народився в сім'ї селянина-кріпака 9 березня 1814 р. в с. Моринці на Черкащині. Рано залишився сиротою. Грамоти навчився у дяка. У 14 років узятий „козачком” до двору поміщика П. Енгельгарда, з яким переїхав спочатку до Вільна, а потім – до Петербурга. У 1832 р. відданий „у науку” до художника В. Ширяєва. У 1838 р. клопотаннями К. Брюллова, В. Жуковського, Є. Гребінки, І. Сошенка та інших Шевченка було викуплено з кріпацтва.

Цього ж року його прийнято до Академії Мистецтв, яку він закінчив у 1844 р. У 1843 та 1845 рр. відвідував Україну, працював художником у київській Тимчасовій комісії з розгляду давніх актів. У лютому 1847 р. Т. Шев-

ченка затверджено на посаду вчителя малювання Київського університету. 24 березня 1847 р. за участь в Кирило-Мефодіївському братстві та за антисамодержавницькі поезії Т. Шевченко був заарештований та засланий солдатом до Орської фортеці Оренбурзького окремого корпусу з царською резолюцією про заборону писати і малювати.

У 1857 р., завдяки клопотанням друзів, Т. Шевченка звільнили з заслання. У 1858 р. він прибув до Москви, потім до Петербурга. У 1859 р. приїхав на Україну, де перебував під наглядом поліції. Йому заборонили постійно проживати на Україні і зобов'язали переїхати до столиці. Десятирічне заслання, хвороби призвели до передчасної

смерті Т. Шевченка 10 березня 1861 р. Поховали його спочатку в Петербурзі, а в травні 1861 р. прах перевезли на Чернечу гору поблизу Канева.

Т. Шевченко почав писати вірші у другій половині 30-х років. У 1840 р. в Петербурзі вийшла його перша збірка поезій *Кобзар*, у 1845 р. – героїчно-романтична поема *Гайдамаки*. В 1843-45 рр. він написав цикл поезій *Три літа* (центрального твором якого є *Сон*), поему *Кавказ*, послання *І мертвим і живим...*, поезії *Чигирине, Чигирине, Великий лях, Стоїть в селі Суботів* та ін., в яких гостро виступив проти соціально-національного гноблення українського народу. В ув'язненні писав вірші, які згодом об'єднав у цик-

лі *В казематі*. У 1854-1858 рр. написав російською мовою повісті *Музикант, Художник, Нещасний, Капітаниа, Близнята*. Останніми прозовими творами Т. Шевченка є повість *Прогулянка з задоволенням і не без моралі* (1856-1858) та щоденникові записи *Журнал*. В Україні у 1858 р. Т. Шевченко написав низку високих зразків інтимної та пейзажної лірики.

Тарас Шевченко є одним з найвидатніших майстрів українського образотворчого мистецтва. Він працював в галузях станкового живопису, графіки, монументально-декоративного розпису та скульптури, досконало володів технікою акварелі, олій, офорту, малюнка олівцем і пером.

раїні, та й просто заборона українського слова не дали сучасникам глибоко бачити, розуміти і задумуватись. Натомість з'явилися епігони, переспівувачі. Вони глушили і здрибнювали поверхово підхоплені Шевченкові мотиви.

Розуміється, в усі часи в усі верстви Шевченко проникав як естетична сила, як чарівник слова. Він співається, запам'ятовується, лягає на душу підсвідомо. Тому навіть у час ворогування з його святинами – його приймали.

Шевченка прийнято любити, бо народ заведено вголос любити.

Знову нам шукати Шевченка треба починати від залізних стовпів, на яких світ стоїть. Шевченко таки знайшов ті стовпи: то духовна основа світу. Не даром він змалку списував Сковороду, того, що вчив, на чім світ стоїть, проповідував єдність трьох світів – мікросвіту (людина), макросвіту (космос) і світу Біблії (слова-символи). Осягнена в слові єдність неба і душі – то його світ.

*Як небо блакитне — нема йому краю,
Так душі почину і краю немає.*

З тим відкриттям вічних стовпів і прийшов Шевченко в українську літературу – і став її апостолом.

До нього були тільки хористи – видатні і менш видатні співаки традиційного хору.

Він перший заговорив, як той, що має владу і силу, що стоїть над усім. Це було забуте і збіднене людьми слово, близьке до євангельського:

*Я на сторожі коло їх
Поставлю Слово*

– вістить Господь в одинадцятому Псалмі. І поет повторює це Слово.

Але для того, щоб підняти над часом і поставити на сторожі СЛОВО, треба було прийняти за правду муки Христа, бо слово освячує офіра. Йому судилася доля на тридцять третьому році життя.

Кажуть, що Шевченко боровся з самодержавством, з імперською офіційною церквою, з лукавими панамі...

Це правда, але здрибнена. То була не політична боротьба ідей, то було ігнорування історичних опор і неприйняття сусловів і лицемірів, Господом проклятих, неприйняття з позицій Вічного Духу.

В поемі *Сон* Шевченко сміється з пародійної ідолівської маскаради – світу Російської імперії, бо той світ не приймає духу істини. В поемі *Кавказ* Шевченко не приймає духу політичного фарисейства під релігійним покровом, бо

Т. Шевченко, Катерина (1842 р.)

то груба сила, що не шанує святої волі. В *Посланні* поет не приймає того українського патріотизму, за яким немає любови до брата.

Отже, Шевченко прийшов відкрити нам стовпи, на яких тримається людина і людський світ. Він оспівав Любов і Красу, Добро і Правду, щоб ми зробили це своєю вічною піснею.

Слідами біблійних пророків наш національний пророк прийшов

*Святу любов благовістить,
Святу правду возвістить.*

Його посів падав і на ріллю, і на каміння нашого суєтного світу, дрібнокорисливого світу насильства і облуди, де

*Кайданами міняються,
Правдою торгують
І Господа зневажають.*

У закріпаченому світі невольників Шевченко відкриває Чистоту, зганьблену і зневажену, відкриває Пречисту Матір в образах покинутих і збожеволілих Катерин, Марин, наймичок і завершує цей ряд Святою Марією.

Якою великою очисною силою мала пройти в нашому народі його пісня, щоб у нелюдських умовах рятувати людей:

*Умийтеся,
Образ Божий багом не скверніте.*

Моя святая заступнице – писав він у щирій вірі, що святість живе на грішній землі.

Може, цей образ Мадонни, нашої святої заступниці, що бере на себе біль і гіркоту утрат, і надає сенсу нашим плаванням у морі надій – страждань ...

Євген СВЕРСТЮК

1991 р.

Псалм Давидовий 1-й

Блаженний муж на лукаву
Не вступає раду,
І не стане на путь злого,
І з лютим не сяде.
А в законі господньому
Серце його й воля
Навчається; і стане він —
Як на добрім полі
Над водою посаджене
Древо зеленіє,
Плодом вкрите. Так і муж той
В добрі своїм спіє.
А лукавих, нечестивих
І слід пропадає,—
Як той попіл, над землею
Вітер розмахає,
І не встануть з праведними
Злії з домовини.
Діла добрих обновляться,
Діла злих загинуть.

1845

Марія (Початок поеми)

*Радуйся, ты бо обновила єси
зачаття студно.*

Акафіст присвятий
Богородиці. Ікос 10

Все упованіє моє
На Тебе, мій пресвітлий раю,
На милосердіє Твоє,
Все упованіє моє
На Тебе, Мати, возлагаю.
Святая сило всіх святих,
Пренепорочная, благая!
Молюся, плачу і ридаю:
Воззри, пречистая, на їх,
Отих окрадених, сліпих
Невольників. Подай їм силу
Твого мученика сина,
Щоб хрест-кайдани донесли
До самого, самого краю.
Достойнопітая! блага!
Царице неба і землі!
Вонми їх стону і пошли
Благий конєць, о всеблага!
А я, незлобний, воспою,
Як процвітуть убогі села,
Псалмом і тихим, і веселим
Святу доленьку твою.
А нині плач, і скорб, і слёзи
Душі убогої — убогий
Остатню лепту подаю.

1859

Зімови вечоріє мого дитинства

Давно вже тоє було, бо аж тогди, коли я був зусім малий, хоч дитятком у тата з його жуонкою, правдівею для мене мачухою, а не оно з назви, ніколи не був. Захотілося мніє мієти свого конька. Вистругав я його з хвойового поліна барзо примітивно, бо збізька добре конька не бачив. Бачив як хлопці каталіся по льодови у Панаса Трофім'юка за клуньою, де завше була розліта вода. Було плідко і як приходив мороз то швидко замерзало, даючи розкош і радість ковзання на дерев'яних коньках, якій собіє хлопці вистругували. Я їх бачив туолькі тогди, коли удавалося босому вибігчи на люод і синіми ногами по йому поїздити, а то й гримнути лобом об люод з розгону, бо пудошви нуог не були такими слізкіми як конькі.

Прибігав додому змезли на куость, вскакував за колишку Івана і Ніни, коб придобритися мачосі за тоє, що покінув колихати і вискочив без питання на люод. Але вона такого преступлення не переносила. Розогривала кулаком моїє змерзли плечи, а ногі, руки й уха пеклі і без того. Я плавав з зімна і кривди, що чужій дієти можут ковзатися на коньках і спускатися санками, а я — оно колиши й колиши...

Плачучи над колишками з болю і кривди, котори були неодлучними атрибутами моєї долі, я твердо постановив зробити собіє конька і часом утечи і покататися. Найгуорш було з дротом, Знайшов якогось пуд плотом од сторони Уляни, але — колючи. Колюшкі позбивати нетрудно, але як випростовати, бо ж вуон — винтом. Молотка у нас не було, а сокієра тяжка. Але якось при їїє допомозі, на каменюві перед порогом друот вигладився і я його замоцьовав до виструганого конька, примоцьовав кусок шнюрка і палку до моцьовання конька до ногі. Тієшуся і жду недієлі, коли батькі у великі мороз не пуойдут до церкви,

а мене може пустят на люод. Рано продмухав дирочку на шибі, так обмерзлуй, що можна було санками їєздити і побачив за окном красоту інія, котори густо обнизав дерева кругом хати. Серце радосно забило, що може удається поїєздити на „правдівому” конькові і вже не на босу ногу, як було на пробу, а в башмаках.

По снадані, якеє складалося з картофлюв з постом і куска хліба на закуску я вже до колишки не пушов а раздва одягнувся і на двуор. В сієнях злякався морозу і подумав, що залієзу на гору і з'їє цибулю, то мене розогріє. Так і зробив. Всього побієг на люод, де не було ще живеї душіє. Покатався куолькі хотієв і вернувся додому пообивани, бо коньок не був послушни а люод за барзо слізкі. Але що поїєздив то поїєздив. Тепер вже стояв за колишками до ночи.

Вночіє, коли каменюм заснув згорбившись на столкові за колишкою, приснився мніє сон. Будь-то перед виходом на люод я знов лієзу на гору коб поїєсти цибулі. Коли оно висунув голову над полап побачив на димникові дерево сієрого кольору з вельмі покручанім гуольом. Такеє розложисте, що його гуоле виставало на боки димника, а на йому розоп'яти Христос. Не знаю — злякався і злієз по драбині назад чи прочнувся... Тепер вже знаю, що то було дерево життя, а розоп'яти Христос на йому, так покручаному, передвіщав моє життє. Сон сьой збувся — як досюоль видно — тютка в тютку.

* * *

Про зімови вечоріє мого дитинства мніє так само тяжко згадувати як і було їх пережити. Але про їх ніхто не знає в такій спосуб як я, бо ніхто в Грабувці так смутно і обидно їх не досвієдчив. І коли навет хтось з дісієйших молодих

писарув і поетув хотієв би щось сотворити про мене з того часу то і так у його не получиться, бо то неймовієрне. І коб то були вечоріє однеї зіми то і мніє не треба було б про сьое писати, бо у люди в руозних періодах життя було туолькі біди і трагедії, що моє, нікому не потрієбне життє не було би навет крапелью, коб не тоє, що я сьое горе переживав при батьках не одну зіму.

А сьое ж такі і так сьоего описувати не буду, бо тяжко і ніхто тому не повієрит, хто хоч менш-буольш не пережив. А напевно не повієрит той, хто мієв хліб і до хліба, і не був битий.

Мене обіджали навет тогди коли були у нас прадкі. Замієт переняти мене при колишці коли я вже так ослаб, що не гляючи на спієви і регот прядок і з іємі мужчин обсунувся на стілок — тато хлюснув мніє в твар зімною водою. Коли я з переляку заїкався лапаючи повієтре, тато і прадкі качалися зосміху. Устав я з столка і плачучи колихав далієй, а прадкі як забавлялись так забавлялись.

О ніє, не подумай читачу сієх неймовієрних стороунок, що я оно колихав стоячи і безпереривно. Коли я вже троху пудруєс то колихав туолькі вечорами і часто ночами, а дньом сукав материцієві, коли вона дешо ткала, матав муоткі, їєздив у корчіє по вульшину і березину, коб було чим наварити картохлюв собіє і свиньом, рубав дрова, поїв добиток, рієзав сієчку і робив сьое, що туолькі треба. Але найгуорш було обидно молоти у жорнах. У нас жорон не було, а по-сусідські, у Микіти й Уляни Казьмірукуєв. Батьки сушили зерно на черенові, збиралі їїє з печи у коробку і посилали мене туди молоти. Заносив я жито до Микіти, ворочався по ліхтар і, стоячи на табуретціє винєсянуй мніє Уляною, тягнув жорна.

Спочатку, коли ще не знав як з іємі обходитися коб було льюкш то гієзовав аж мніє очі вилазили. Але одного разу... Ніє, не так. У зімови вечоріє у Казьмієрукуєв завше збиралієся вечурниці — старши люде і дитвара, бо то була якась такає вхуодна хата. Стария йшли коб поговорити про політику, а дитвара до Улянінеї Манькі, коб пошумієти. Там цієла хата то був один покуой і запієчок крімє печи. Так що було де поскакати. Часом я, тяжко оборочаючи жорнови

Коли декілька років тому, збираючися написати серію статей про підляських письменників, розмовляв я з Василем Петручуком довідався, що збирається він написати обширнішу розповіді про сьое життє мовою рідного порога — говіркою рідного села Грабовець (в гміні Дубмчі Церковні). Пан Василь слова дотримав і в моїх руках біля ста сторінок „Крошок” — спогадів і роздумів про давно й недавно минулі літа. Це ще по-правдіє сирий матеріал, з якого має виникнути книжка, але коли зараз зима то на часі стало показати дешо з образу зіми в довоєнному підляському селі, баченої очима дитини, якій суджена була особливо важка, справдіє зимова доля. (юг)

камень, шкодовав, що не можу з їми бути, а як старіші співали, то я переставав молоти і слухав. Коб було ясно. Я молов у сіньох, а вони співали і шуміли в хаті.

Вядомо, що крім тяжких жорон, було мні – малому, але бачившому як живуть чужі діти – тяжко на душі. Вони там верещат, сміються і в щось іграють, або загадки загадують, а я мушу намолоти коробку мукі. Але що ти зробиш – вони мають батькув...

У нашуй темниці не було ні однієї книжки, ні однієї кітраді, ні карандаша, коб можна було чимсь зайнятися малишам. А Євангелію, якую я знайшов по дідові Трохимові і почав учитися читати, мачоха сховала десь, коб я не займався тим, що не треба, а дітьми. Діти сусідув млі далеко льокше житте од мене, бо у день ходили до школи, прийшовши із школи каталісь на коньках, з'їжджали на санках з гуорочок, биліся грудками снігу і валялись по йому. Вечором одробляли уроки, а після збиралісь у когось і шумілі.

Моєю однею утіхою був будильнік – часи на двох нуожках. Зверху колечко на чаші дзвонка, а ззаду дві закруті і вінтікі. Знайшов я його на горі у хла-

мові, де вуон був викинутий разом з терткою до картохлі, котора ще тепер у однеї доброї господині зробила би фуруру і конвертом, якій хороше пахнув. Конверт я хоронив за образом, аж покуль десь не загінув, терткою зусім не цікавився, бо думав, що її хтось викинув на гору як непотрібну віщ.

Ще однею моєю утіхою за колишками були прадки. Але вони рідко у нас збиралісь, бо маленька, старая і низенька хатинка нікого мусит не заохочувала до нас і копілка на столі не давала радості кудельницям у виконуванні своєї роботи. Колі поприходилили мужчини – Сапйорув Кірило з-за гая, котори курих махорку запальовавши з гонором кресівом а не прикурувавши од копілки, нагуловати дурень Шешкув Іван і старий розумни Петрик, часом із скрипкою, то тогди було вже на правду весело. Бо вони розказовали казкі про відьми, чортуов і Валідуба чи Ілію Муромця, про якого хтось учув в беженстві. Часом нарозказують такіх страшних казок, що баби боялісь виходити з хати, а мні здавалося, що зара тії відьми уворвуться дохати і усіх нас подушат.

Василь ПЕТРУЧУК

Зимове Підляшшя: Церква св. Димитрія Солунського в Парцьові. На першому плані хрест на пам'ять 1000-річчя Хрещення Київської Русі. Фото Ю. Гаврилюка

Іван КИРИЗИЮК

Вічне

Маю внутрішній спокій
Перевіяний
Легким щастям,
Не спішу
Ні з дому
Ні до дому.
Чую розспів
Візантійського псалму
Високо над іконами,
Тепло свічок і радість
Виповняють весь простір
Вічним Словом,
А в ньому терпеливість
Виростає
Спомином предків про Русь
Більськ, 04.02.2002 р.

Дорога

Дорога,
Ех дорога!
Сліди й коліни
Промерзають долоні
Стелиться в очах
Вигасаюче небо.
Вітьор
Порозкидав гострії непокою
Шагі
Розрізує холодна неміч
Куди прямувать
По безкресній білі
Боровшись з судьбою,
Тішусь –
Совість мовчить
Молитовним спокоєм.
Більськ, 16.12.2002 р.

Весілля

По снігові
В шитках
Мов білим лебедем
З ногами в снігові
Їхали ми
В кожухах
З запахом нафталіну
Серед морозяного вітру.
Коні парою хропли,
Шадь звівалась
Із дерев
Льотом білого вельону
Стелилась на церкву.
Твоє було весілля
Ольго!
Перевеселилось все
Давнім співом молодим,
Спалили скрипку,
Поломана гітара
І спомим
Майже спорохнів.
Більськ, 05.02.2003 р.

Mniej obywateli, ale więcej Ukraińców

W Polsce nadal trwa oczekiwanie na szczegółowe wyniki spisu powszechnego. Natomiast w końcu grudnia ub. r. Państwowy Komitet Statystyki Ukrainy opublikował dane o ilości i strukturze ludności, zebrane w czasie Ogólnoukraińskiego Spisu Ludności, którzy przeprowadzono 5-14 grudnia 2001 r.

Zgodnie z uzyskanymi wówczas danymi Ukrainę w grudniu 2001 r. zamieszkiwało 48 mln 457 tys. osób. Daje to przeciętną gęstość zaludnienia 80 osób/km², przy czym najgęściej zaludniony jest obwód doniecki – 183 osoby/km², zaś najrzadziej czernihowski – 39 osób/km². Obwód doniecki ma też największą liczbę mieszkańców – 4,85 mln, oraz największy odsetek ludności miejskiej – 90%. Z kolei najmniej mieszkańców ma obwód czerniowiecki – 923 tys. Zdecydowana większość ludności Ukrainy (67,2%) mieszka w miastach, których w chwili obecnej jest 454 (46 z nich ma ponad 100 tys. mieszkańców). Największymi są Kijów (2,6 mln mieszkańców), Charków (1,5 mln), Dniepropietrowsk (1,1 mln), Odessa (1 mln), Donieck (1 mln), Lwów (730 tys.), Krzywy Róg (670 tys.), Mikołajów (510 tys.).

Podobnie jak w wielu państwach europejskich, w tym i w Polsce, w Ukrainie ma w ostatnim czasie miejsce stały spadek liczby ludności, który zaczął się po 1992 r. (Ukraina liczyła wówczas 52,2 mln mieszkańców). Jest to skutek zarówno emigracji, jak też ujemnego przyrostu naturalnego (np. wg danych za pierwsze półrocze 2002 r. liczba zgonów dwukrotnie przewyższała liczbę urodzin). Dlatego też poza Kijowem oraz obwodami – wołyńskim, rówieńskim i zakarpackim, gdzie liczba ludności w porównaniu z 1989 r. nie uległa zmianie, na całym obszarze Ukrainy zanotowano spadek liczby ludności. Na zachodzie jest on stosunkowo niewielki (poniżej 5%), natomiast w obwodzie czernihowskim i ługańskim przekroczył nawet 10%. Wg prognoz statystyków w ciągu najbliższego ćwierćwiecza liczba ludności Ukrainy może spaść poniżej 42 mln osób.

Pomimo ogólnego ubytku ludności, ilość osób deklarujących narodowość ukraińską w porównaniu z danymi ostatniego radzieckiego spisu ludności, przeprowadzonego w 1989 r. (o jego rezultatach pisaliśmy w nr 3-4/1993) nieznacznie wzrosła (o 0,3%). W grudniu 2001 r. zarejestrowano bowiem 37 mln 541,7 tys.

Ukraińców, którzy stanowili 77,8% ogółu ludności (w 1989 r. 72,7%). Jednocześnie o ponad 1/4 spadł odsetek Rosjan, których było 8 mln 334,1 tys., a więc 17,3% ogółu ludności (w 1989 r. 22,1%). O ile w obwodach zachodnich i części centralnych, gdzie liczba Rosjan była niewielka zmniejszenie ich liczebności nawet o 40-50% można częściowo wyjaśnić ruchami migracyjnymi, to w przypadku największych ośrodków przemysłowych na wschodzie i południu Ukrainy, gdzie ubył ok. 20-30% statystycznych Rosjan, mamy przede wszystkim do czynienia ze swego rodzaju „narodową autorewindą” etnicznych Ukraińców, którzy w czasach radzieckich deklarowali faworyzowaną wówczas narodowość rosyjską.

Pomimo tych zmian, Rosjanie pozostają największą po Ukraińcach grupą narodową, najliczniej zamieszkując w Autonomicznej Republice Krym (1,45 mln) i obwodach południowo-wschodnich – donieckim (1,84 mln), ługańskim (990 tys.), charkowskim (740 tys.), dniepropietrowskim (630 tys.), odeskim (500 tys.), zaporoskim (480 tys.) oraz w Kijowie (340 tys.).

Inne grupy narodowościowe w Ukrainie, których naliczono ponad 130, są już o wiele mniejsze, stanowiąc ogółem 4,9% mieszkańców kraju. W miarę liczne mniejszości narodowe to Białorusini (280 tys.), Mołdawianie (260 tys.), Tatarzy krymscy (250 tys.), Bułgarzy (200 tys.), Węgrzy (160 tys.), Rumuni (150 tys.), Polacy (145 tys.), Żydzi i Ormianie (po

100 tys.). Białorusini, podobnie jak Rosjanie, zamieszkują głównie ośrodki przemysłowe – obwód doniecki (45 tys.), dniepropietrowski (30 tys.), a także Krym 35 tys. i Kijów (16,5 tys.). Natomiast większe skupiska ludności polskiej znajdują się w obwodzie żytomierskim (49 tys.), chmielnickim (23 tys.) oraz lwowskim (19 tys.).

W porównaniu z danymi spisu radzieckiego z 1989 r. nastąpił także wzrost odsetka osób uważających ukraiński za język za ojczysty – z 64,7% do 67,5%. Język rosyjski jako ojczysty zadeklarowało natomiast 29,6% mieszkańców Ukrainy, a więc nie tylko Rosjanie (3,9% z nich za ojczysty uważa język ukraiński), ale też 14,8% Ukraińców oraz znaczna część przedstawicieli różnych mniejszości narodowych – większość Greków (88,5%), Żydów (83%), Niemców (64,7%), Białorusinów (62,5%), Tatarów (nie krymskich – 58%), Gruzinów (54,4%). Z kolei najbardziej zukrainizowanymi językowo mniejszościami narodowymi okazali się Polacy, wśród których 71% zadeklarowało język ukraiński jako ojczysty, Niemcy (22,1%), Cyganie (21,1%), Białorusini (17,5%) i Żydzi (13,4%). Natomiast największe przywiązanie do języka własnej narodowości Węgrzy (95,4%), Tatarzy krymscy (92%), Rumuni (91,7%), Mołdawianie (70%), Bułgarzy (64,2%), Azerowie (53%) i Ormianie (50,4%).

Tak duży odsetek rosyjskojęzycznych Ukraińców i mniejszości narodowych jest oczywiście efektem zarówno rusyfikacyjnej polityki Imperium Rosyjskiego, której obiektem było głównie mieszczaństwo, jak i długoletnich działań władz radzieckich, dążących do przekształcenia narodów zamieszkujących ZSRR w zuniформizowany, rosyjskojęzyczny „naród radziecki”. Jednym z środków do tego celu było zastępowanie języka ukraińskiego rosyjskim w szkolnictwie, wydawnictwach, administracji i innych dziedzinach życia społecznego. Oczywiście działania te wspierane były akcją propagandową, przekonującą o nadzwyczajnych przymiotach „języka Puszkina i Lenina”, mających stawiać go ponad wszelkimi innymi „językami republikańskimi”. Długotrwałe deprecjonowanie i spychanie języka ukraińskiego na drugi plan przy wykorzystaniu zarówno metod administracyjnych, jak i propagandowych doprowadziło to tego, że także dla znacznej części osób uważających język ukraiński za

ojczysty używanie w życiu codziennym języka rosyjskiego stało się koniecznością. Wystarczy wspomnieć, że w momencie ogłoszenia niepodległości Ukrainy 50% uczniów i studentów pobierała naukę w języku rosyjskim. Oczywiście proporcje te w ciągu ostatnich lat uległy radykalnej zmianie – w roku szkolnym 2000/2001 po ukraińsku uczyło się już 70% uczniów i 80% studentów, ale nadal język rosyjski zachował swoją dominującą pozycję w ośrodkach miejskich wschodu i południa, a częściowo nawet i w centrum Ukrainy.

Postępy rusyfikacji w okresie radzieckim były zależne od będącej następstwem historycznych losów specyfiki danego regionu. Bastionem ukraińskich tradycji narodowych, kultury i języka jest oczywiście region zachodni (obwody wołyński, równeński, tarnopolski, lwowski, iwano-frankowski, czerniowiecki i zakarpaci), który w okresie międzywojennym pozostawał poza granicami ZSRR. Z jednej więc strony tutejszych Ukraińców ominęły masowe stalinowskie represje lat 30., zaś z drugiej systemy polityczne Polski czy Czechosłowacji były na tyle liberalne, że umożliwiły umocnienie świadomości narodowej.

Drugim biegunem jest region południowo-wschodni, gdzie czynnikiem sprzyjającym ogólnej rusyfikacji był znaczny odsetek ludności rosyjskiej, zarówno „odziedziczonej” po epoce carskiej, jak i osiedlanej w głównych ośrodkach przemysłowych, przy jednoczesnym wysyłaniu ukraińskiej młodzieży rozpoczynającej pracę zawodową poza granice Ukraińskiego SRR. Zgodnie z danymi donieckiego Ukraińskiego Centrum Kulturologicznego, w 1990 r. w obwodzie

Obwód charkowski – 2.914,2 tys. mieszkańców: 70,7% Ukraińców, 25,6% Rosjan
 Obwód chersoński – 1.175,1 tys. mieszkańców: 82,0% Ukraińców, 14,1% Rosjan
 Obwód chmielnicki – 1.430,8 tys. mieszkańców: 93,9% Ukraińców, 3,6% Rosjan
 Obwód czerkaski – 1.402,9 tys. mieszkańców: 93,1% Ukraińców, 5,4% Rosjan
 Obwód czernihowski – 1.245,3 tys. mieszkańców: 93,5% Ukraińców, 5,0% Rosjan
 Obwód czerniowiecki – 922,8 tys. mieszk.: 75,0% Ukraińców, 12,5% Rumunów
 Obwód dnipropietrowski – 3.567,6 tys. mieszk.: 79,3% Ukraińców, 17,6% Rosjan
 Obwód doniecki – 4.841,1 tys. mieszkańców: 56,9% Ukraińców, 38,2% Rosjan
 Obwód iwano-frankowski – 1.409,8 tys. mieszk.: 97,5% Ukraińców, 1,8% Rosjan
 Obwód kijowski – 1.827,9 tys. mieszkańców: 92,5% Ukraińców, 6,0% Rosjan
 Kijów – 2.611,3 tys. mieszkańców: 82,2% Ukraińców, 13,1% Rosjan
 Obwód kirowogradzki – 1.133,1 tys. mieszk.: 90,1% Ukraińców, 7,5% Rosjan
 Obwód lwowski – 2.626,5 tys. mieszkańców: 94,8% Ukraińców, 3,6% Rosjan
 Obwód ługański – 2.546,2 tys. mieszkańców: 58,0% Ukraińców, 39,0% Rosjan
 Obwód mikołajowski – 1.264,7 tys. mieszk.: 81,9% Ukraińców, 14,1% Rosjan
 Obwód odeski – 2.469,0 tys. mieszkańców: 62,8% Ukraińców, 20,7% Rosjan
 Obwód połtawski – 1.630,1 tys. mieszkańców: 91,4% Ukraińców, 7,2% Rosjan
 Obwód równeński – 1.173,3 tys. mieszkańców: 95,9% Ukraińców, 2,6% Rosjan
 Obwód sumski – 1.299,7 tys. mieszkańców: 88,8% Ukraińców, 9,4% Rosjan
 Obwód tarnopolski – 1.142,4 tys. mieszkańców: 97,8% Ukraińców, 1,2% Rosjan
 Obwód winnicki – 1.772,4 tys. mieszkańców: 94,9% Ukraińców, 3,8% Rosjan
 Obwód wołyński – 1.060,7 tys. mieszkańców: 96,9% Ukraińców, 2,4% Rosjan
 Obwód zakarpaci – 1.258,3 tys. mieszkańców: 80,5% Ukraińców, 12,1% Węgrów
 Obwód zaporoski – 1.929,2 tys. mieszkańców: 70,8% Ukraińców, 24,7% Rosjan
 Obwód żytomierski – 1.389,5 tys. mieszkańców: 90,3% Ukraińców, 5,0% Rosjan
 Autonomiczna Republika Krym – 2.033,7 tys. mieszkańców: 58,3% Rosjan, 24,3% Ukraińców, 12,0% Tatarów krymskich
 Sewastopol – 379,5 tys. mieszkańców: 71,6% Rosjan, 22,4% Ukraińców

donieckim na ogólną liczbę 1300 szkół było zaledwie 100 szkół ukraińskojęzycznych, i to tylko małych miejscowościach wiejskich, przez co obejmowały one tylko 3% dzieci. W ciągu 10-lecia niepodległości liczna szkół ukraińskojęzycznych wzrosła do 33,3%, ale nadal obejmują one tylko 14% uczniów. W przyjętym w ub. roku przez władze obwodu donieckiego programie oświatowym do 2005 r. liczba szkół ukraińskojęzycznych ma zwiększyć się do 54,7%, obejmując około 30% uczniów, a więc co drugi uczeń narodowości ukraińskiej w tym obwodzie będzie miał możliwość nauki w ojczystym języ-

ku. Sytuacja jest więc nadal daleka od ideału. Jej zmiana będzie zależała od konsekwentnych działań zobligowanej do tego administracji państwowej. Jak bowiem w prowadzonej na żywo rozmowie z czytelnikami gazety „Fakty” stwierdził – pochodzący właśnie z Doniecka – premier Wiktor Janukowycz: „Rozmawiać po ukraińsku w Ukrainie powinniśmy wszyscy”. (res)

Na zdjęciach: Dzisiejsza Ukraina – świętowanie 10. rocznicy odzyskania niepodległości; absolwentka Narodowej Akademii Spraw Wewnętrznych.

«Nie da się nikomu innemu mówić naszą gwara»

То, чым jest tęsknota за своїм по-дворкім познавем вѣдруюч по Polsce за млоду. Nie uwierzy ten, kto tego nie odczuje na własnej skórze. Tak mocno wstydzimy się swojej mowy, że stawiając krok za bramę podwórza zaczynamy mówić po polsku. Ciagle mnie zastanawiał fakt, już w podstawówce, jak podkreślali nauczyciele gwara górali. Zazdrościłem góralom tego, iż mówią inaczej, ale kochają Polskę. Teraz, po latach udręki zastanawiania się kim ja jestem: Kocham Polskę – to jest moja ojczyzna. Dlatego iż mniejszości zamieszkujące nasz kraj stanowią o jego wielkości. Trzeba było 45 lat, aby zrozumieć, iż Polska to Kaszubi, Górale, Ślązacy i my też.

Wspaniałe uczucia ogarniają człowieka, gdy usłyszy nasz język na peronie dworca głęboko w Polsce. Nie da się nigdy nikomu innemu mówić naszą gwara bez zafałszowania. Akcent mowy, którą władamy, trzeba wyssać z mlekiem matki. A przez lata obracania się między ludźmi nabyć wprawę, aby rozróżnić po wymowie niektórych słów, z jakiej wsi pochodzi rozmówca, albo jeśli nie z konkretnej wsi to z jakiego rejonu.

Leworęcznych w podstawówkach nakłanianiano do pisania prawą ręką. Nas ściągano za używanie naszej gwary. Obecnie nikomu nie przychodzi na myśl nakłanianie leworęcznych do zmiany ręki. Być może i gwara nasza stanie się dzięki ludziom nią władającym chlebem powszednim. Trzeba nosić wysoko głowę i dziękować Bogu za to, że pozwolił urodzić się tu, na tym skrawku ziemi z taką a nie inną mową. Jesteśmy ludźmi bogatszymi od innych, gdyż nie sprawia nam trudności mówienie i rozumienie zarówno po polsku, rosyjsku, białorusku i po-naszo-mu.

Zawsze słysząc naszego człowieka kaleczącego mowę polską proponuję – *howory po-swojomu, czuci-j bude*. A tak zwanych zakalonych Polaków kwituję oświadczeniem: *Moja mama mówi po polskiemu a ojciec jeszcze lepsze*.

Nie czytajcie w pośpiechu, przeanalizujcie to co chce wam powiedzieć człowiek z dość dużym багаżem doświadczeń życiowych –

Petro Oleksijuw z gminy Orla

* * *

Чом так є?

– Як проклинаю то огидно

Як люблю то душою

Як пишу то по-своєму

Як говорю то доволі

Як плачу то за всіх...

Боже але поможи мні!

Я молитву предкладаю до Тебе

Боже Ти муй – позволь мні

плакати доволі

Так коб муг почути на губах смак

сльоз своїх

Коб з очі моїх змився бруд якій вони

тепер огледають

Або воьми забори мої очі, забори

їх бляск

А і так думаю, що сльози пливсти

будут

За того що я зачав вже бачити

серцьом

Але серця ще мні не одбирай

Ще позволь моїм сльозам упасти

на папір

Щоби як оддам серце Тобі Боже

Хто другі-треті зачав серцьом бачити

Світ на якому я жив

* * *

Наша хато старенька не забудь

про мене

Бо я буду все паметати тебе

Скрип двери твоїх жалосни зимою

Скрип двери твоїх радосни весною

Стукот ключа по засовці весьоли

колі ми верталісь

Скригот ключа по засовці

колі ми прощались

Запах комори котори раз був запахом

кубаси

Другі раз запахом тюрми

Балькі побіляни глінкою

В одній бальці гак коліскі нашої

В другій рамінь сновниці

Одне і друге ведяне

Материною рукою

Колі мене будут вести од тебе

на згуорок

Махни оборваною вітранкою за мною

* * *

Я син батька свого

Син землі і пудвурка сього

Но звания не знаю якого

Сказав Ванька закривши ворота

А серце як?

А з серцьом що?

* * *

Батюшко релігії учив

Пацера говорити заставляв

Крижа рисовати задавав

Всьо минуло всьо прошло

Як один деньок збіг'гло

А в паметі осталося –

Люби бліжнього свого

Не кляни – прости

Проклюнови люде

Прокляти будут

Тихії люде

Спасенни будут...

Петро Олексіюв

ЛИСТ З УКРАЇНИ

Великим моїм задоволенням було отримати журнал „Над Бугом і Нарвою”. Навіть поглянувши на яскраву обкладинку та прочитавши назви статей, виникає бажання прочитати його далі. Актуальність матеріалів важко недооцінити. Дуже цікавими є й історичні, і літературні статті, а також присвячені сьогоденню Підляшшя та Берестейщини. Зараз дуже важко знайти джерела, де б можна було отримувати інформацію про українські етнічні землі, так би мовити „з перших рук”.

Взагалі, саме така інформація дуже потрібна і цікава, як для українців, що мешкають на рідних землях, так і поза ними. Бо дуже важливо показати, що українці є, і чого вони прагнуть, показати як самому собі, так і уряду. Щоб не було розмов на кшталт: „Де ті українці? Навіщо сприяти їхньому відродженню, якщо вони самі цього не хочуть?” Хоч надіятись на те, що хтось сторонній допоможе нашому національному відродженню теж не варто, бо щиро кажучи, нікому крім

нас самих не потрібна сильна і об'єднана Українська нація.

Також у вашому журналі привертає увагу розділ „Актуальне завжди”, особливо цікавою є стаття про Пилипа Орлика. Таких статей треба публікувати більше – і про наших великих державників, і також про митців, музикантів та навіть спортсменів українського походження. І старатися орієнтувати такі матеріали на молодь, щоб молоді українці не соромились того, ким вони є; щоб усвідомили, що бути українцем це велика гордість!

Хотілося б також відзначити літературну частину часопису. Українське письменство на Підляшші, то справді скарб, особливо історії писані говіркою. Як і за змістом (гарно запам'яталась „Річ про Маньку”), так і через так би мовити „життєвість” мови.

Насамкінець хотілося б ще раз подякувати редакції журналу за ту велику справу, що ви робите для Українського національного відродження в наші нелегкі часи. Продовжуйте в тому ж дусі!

Слава Україні! Слава Підляшшю!

Олександр БОБКО, Бровари

«Budem rozmowlaty jak otec i maty!»

Grzebiąc się w materiałach szukałem chwasta – ziele kłakol. Ale tylko dowiedziałem się, iż polski kłakol zwie się po ukraińsku kukil, bo jak wygląda nie wiem. Ale wiem, że chwast, ponieważ przypomniła mi się pieśń, którą słyszałem w dzieciństwie od starszych dziewcząt czy młodek – młodyć. Oto ona:

Kokolu, kokolu ne rosty na polu,
Ne rosty w bołoty, ne budem poloty (2 razy)
Matulu, matulu, oddaj mnie za pana,
Szczob ja ne chodyła z hrablamy do
siana. (2x)

Z hrablamy do siana, z wylamy do hnoju,
Ono szczob chodyła z kuchni
do pokoju. (2x)

Z kuchni do pokoju, z pokoju na ganok,
I szczob ja wiedziała de jest
mój kochany. (2x)

A chłopcy siedzący na sąsiedniej ławeczce koło Mychala i na kamieniach leżących pod płotem bezładnie i boso stojący przed oknami, jakby ze współczucia do marzycielek, odhuknęli się też znaną lubianą w Grabowcu (*Hrabowciu*) melodią:

Dywczy-no-syroto ne steli szyroko,
No steli uzeńko, prysuńsia blizeńko. (2x)
Budem howoryty jak na świety żyty,
Budem rozmowlaty jak otec i maty. (2x)

Bazyli PIETRUCZUK

Лозиці

Пудляські чоловік, спокуйни і
працьовити
Николі на сусіда з мечом не напад
Може то тому був завше битий
Хоч злого слова не сказав.
Також і поступив з фурманами
Райс-, „Бури”

В стичню 46-го в селі Лозиці
Хоч йому служили отдавши коні й фури
Помордовав – остались сироти й
вдовиці.

Од того часу пройшли довгі літи
Пока дознались люде що
в Пухалах-Старих
Рудни їх були забити.
Позбирали кости, черепи розбити
Щоб на салдацьких могилаках
В Більськові похоронити
Но і помніка з табличкою зробити.
Тут же на голову цебор зімної води
Достали люде од білостоцької воеводи –
Щоб поставити помніка не отримували
згоди. Як на якій кепській жарт „Бурого”
зregaбілювали за „богатирські”

його чини
З костельними стягами бивши в дзвон
Почотную табличку вмуровали в стіни
Білостоцького кіна „Тон”.
Так і тішаться пан Качоровські
Президент „всіх” полякув на чужині
Що „Бурого” вперш угонорували
А помордованих через його – ні!

Вірш той я написав щоб не загинула
паместь по невинних, бестияльсько
замордованих фурманах. Я доброї
думки й віру, що по туюкох літах на
нашуй землі будут стояти паметники

наших героїв, а не наших катув. Трудно часом мні поняти, чом „перши особи” в нашуй гміні все нам пригадують, що є „одними з нас” а встидаються поставити хоч один паметник – нашим.

Миколай ВОРОНЧУК

Хто я? Хто ми?

Всіх нас в хати батькі вчили
Щоб ми рудну мову не забили

Люде в нас кажут що ми беларуси
– Ну беларуса цяжко пойняти
Не тую мову чув я в своєю хати
Другі ще кажут – тож ми полякі
Оно чому „ініе такі”
І вспульно слово тяжко добрати
А ще нераз палілі нам хати

Сяду я часом і душу спитаю
Душа одкаже – не беларус ти і не поляк
Бо в серці твим тризуба є знак
В наших серцях правда укрита
А наша земля кровлею політа

Я українець тоє я знаю
Оно не маю я свого краю
То наши діди правду забили
Бо з всіх сторон їх завше би́ли
Раз русскі вуйська а раз полякі
Часом татари но і прусакі
Люде прости на землі сюй жили
І увагі не зворочали
Що чужий крайом руським звали

Кім пудляшук?
До сіх пур люде не знають
Що одказати як запитають

Роман ВОРОНЧУК

ЛИСТ З УКРАЇНИ

Вельмишановні Пані та Панове!

Не за горами 21 лютого – свято Міжнародний день рідної мови! І мені, від чистого серця, хотілося б своїми віршами привітати з цим святом читачів Вашого часопису для яких рідною мовою є українська! Надсилаю Вам ці свої вірші.

Коротко про себе. Мене звуть Дмитро Дорофеев, студент II-го курсу Луганського Державного Медичного Університету. Вже шість років складаю вірші. В 1998 р. вийшла в світ книга моїх віршів „Моя зоря”, книга „Мій рідний край” – 2001 р. Неодноразовий переможець та лауреат різних міжрегіональних і обласних літературних фестивалів і конкурсів. Вірші публікував в луганських газетах „Ракурс”, „Наша газета”, „Життя Луганська”, „Ескулап”, в газетах „Кримська Світлиця” (Сімферополь), „Народна Воля” (Скертон, США), „Вісті” (Слав’янськ), „Ваше здоров’я” (Київ). Публікувався в літературно-художнім та громадсько-політичним журналі Національної спілки письменників України „Березіль” та літературнім інтернет жерналі „Новітний час”. Співатор книги, що присвячена 10-ти літтю незалежності України „Шлях до нової ери”. Крім того вірші опубліковані в колективних збірках: „І пробуджується поезія в мені”, „Ваш подвиг буде жити у віках”, „Між миром і війною”, „З початку було слово”, „В колі муз”, „Кланяюсь тобі моя Лугань”.

З повагою!

Дмитро О. Дорофеев
Луганськ

Українська рідна мова

Українська рідна мова
Ти одна у нас така!
І співуча, й веселкова,
Наче мамина рука!

Ти – державна! Ти – жадана!
Ти – даруєш на сонця!
Тож тобі і наша шана,
Й наші люблячі серця!

Слово Кобзаря

Ця земля народила на світ
Безліч здібних людей і тямущих,
А Україну створив „Заповіт”,
Кобзаревих рядків невмирущих.

„Заповіт” – наш вогонь провідний.
Він в години захланні й урочі
Нам запалює день осяйний
І озорує шлях серед ночі.

«Kronika bielska»

Artystyczne prezentacje bielskich uczniów

25 listopada 2002 r. uczniowie szkół podstawowych i gimnazjów po raz siódmy prezentowali w Bielskim Domu Kultury swój dorobek artystyczny. Były tańce, recytacje, śpiewy oraz prace plastyczne. Publiczność złożona z koleżanek i kolegów młodych artystów reagowała żywiołowo na ich występy. Jury postanowiło nagrodzić I miejscem występy Szkoły Podstawowej nr 4, gdzie prowadzona jest dodatkowa nauka języka ukraińskiego, a na bazie uczniów tej szkoły działa zespół „Ranok”. Wyróżniono również występy Gimnazjum nr 2 w

Bielsku Podlaskim, gdzie również prowadzone są zajęcia w języku ukraińskim.

Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy w Bielsku Podlaskim

10.260 zł i 55 groszy udało się zebrać w Bielsku Podlaskim podczas niedzielnej (12 stycznia) kwesty i koncertu na rzecz Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy w Bielsku Podlaskim. Tegoroczne wpływy to 9 271 zł i 1 grosz oraz złoty łańcuszek ofiarowany wolontariuszom do skarbonek oraz 989 zł i 45 zł wpływów za bilety z koncertu w Bielskim Domu Kultury (wystąpiły m.in. ukraińskie zespo-

ły – „Jar” z Bielska Podlaskiego i „Kosari” z Równego) licytacji rzeźb z drewna miejscowego artysty Kazimierza Koca oraz prac Anny Miller.

Komplet radnych w bielskiej gminie

Po wyborach uzupełniających do Rady Gminy Bielsk Podlaski (jednomandatowy okręg nr 7 – Biała, Kotły, Hołody i Parcewo) jej skład uzupełnił pochodzący ze wsi Hołody kandydat KW „Koalicja Bielska” 56-letni Michał Piotrowski, który uzyskał 114 głosów. Wbrew wcześniejszym obawom frekwencja nie była najniższa, bo wyniosła nieco ponad 44 proc. – głosowało 201 z 454 uprawnionych mieszkańców gminy.

Pierwszy beneficjent SAPARD-u

Jan Busłowicz ze wsi Augustowo (gm. Bielsk Podlaski) jest pierwszym indywidualnym rolnikiem z województwa podlaskiego, który otrzymał pieniądze z programu SAPARD. Prowadzi wspólnie z żoną gospodarstwo o powierzchni 33 ha i hoduje 47 sztuk bydła mlecznego. Wniosek o pomoc finansową funduszu złożył w sierpniu 2002 r., inwestując w zakup sprzętu rolniczego 73 tys. zł. 26 lutego otrzymał z Podlaskiego Oddziału Regionalnego Agencji Restrukturyzacji i Moderni-

zacji Rolnictwa czek opiewający na kwotę 33,9 tys. zł refinansujący część poniesionych kosztów. Do tej pory do Podlaskiego Oddziału Regionalnego AR-MiR wpłynęło 75 wniosków w sprawie dofinansowania indywidualnych gospodarstw rolnych. O pomoc z tego programu starają się również samorządy, głównie gminy, ale również powiatowe.

Nowy budżet miasta

27 lutego na sesji Rada Miasta Bielska Podlaskiego przyjęła budżet miasta na rok 2003. Dochody miasta zaplanowano na poziomie 32,6 mln zł, wydatki – 35,3 mln zł, a więc deficyt wyniesie 2,8 mln zł. Mają go pokryć wolne środki oraz kredyt długoterminowy, który ma zostać spłacony w latach 2004-2008. Za budżetem głosowało 16 radnych, nikt nie był przeciw, pięciu wstrzymało się od głosu.

Największą inwestycją jest dokończenie w bieżącym roku budowy krytej pływalni, co pochłonie jeszcze kwotę ok. 4 mln zł. Dodatkowo, czego nie było w pierwotnym projekcie budżetu – miasto planuje przeznaczyć 30 tys. na remont kapitalny najstarszej świątyni w mieście, drewnianej cerkwi p.w. Narodzenia NMP. Na sesji radni oficjalnie już zdecydowali o likwidacji przedszkoli nr 4 i nr 8.

Jacek PROKOPIUK

Premier Ukrainy z wizytą w Polsce

8 stycznia 2003 r. w Warszawie miała miejsce pierwsza oficjalna wizyta zagraniczna nowego premiera Ukrainy Wiktora Janukowycza, który spotkał się z premierem Leszkiem Millerem, prezydentem Aleksandrem Kwaśniewskim oraz marszałkami Sejmu i Senatu.

W czasie trzygodzinnej rozmowy obu premierów poruszono przede wszystkim kwestię budowy polskiego odcinka rurociągu Odessa – Brody – Gdańsk, mającego transportować ropę naftową ze złóż Morza Kaspijskiego, problem polskiego cmentarza wojskowego na Łyczakowie, a także warunki wprowadzenia wiz. O ile rozstrzygnięcie dwóch pierwszych kwestii pozostaje nadal sprawą przyszłości, to z wypowiedzi

obu premierów rysuje się możliwość pozytywnego rozwiązania kwestii wiz, które muszą być wprowadzone przez Polskę dla obywateli Ukrainy od 1 lipca

2003 r. Rząd ukraiński jest bowiem skłonny do zrezygnowania z wprowadzenia wiz dla obywateli polskich pod warunkiem, że wizy polskie będą tanie, wielokrotne i łatwo dostępne.

Obaj premierzy podkreślali, że współpraca dwustronna rozwija się dobrze. Według L. Millera Ukraina ma w Polsce sojusznika i orędownika, dla którego wzajemne stosunki obu krajów mają znaczenie partnerstwa strategicznego. Natomiast premier Janukowycz podkreślił, że dla Ukrainy pojęcie integracji europejskiej jest nierozdzielnie związane z rozwojem stosunków z Polską.

Wprawdzie w programie wizyty nie było przewidziane spotkanie z przedstawicielami społeczności ukraińskiej w Polsce, ale podczas składania kwiatów pod pomnikiem Tarasa Szewczenki, premier Janukowycz odbył krótką rozmowę z członkami władz Związku Ukraińców w Polsce i ukraińskiej gromady w Warszawie (na zdjęciu). (res)

Черемуха – в колі української поезії та традиції

Початкова школа в Черемусі це поки що єдине поза Більськом місце, в якому відбувається навчання української мови на Підляшші. Саме там останнім часом пройшли заходи, на яких українські діти мали змогу представити свої досягнення. 18 грудня відбувся в школі „Поетичний вечір”, натомість 17 січня – „Вечір колядок”. На обох заходах, крім української, прозвучала так само польська, російська, німецька та англійська мови, тобто ті, які діти вивчають у школі.

„Поетичний вечір” в Початковій школі в Черемусі пройшов вперше. Взятю в ньому участь понад 30-ть учнів, які читали вірші згаданими мовами. Деякі з них підготували вірші двома мовами.

З українською поезією виступило в Черемусі шестеро дівчат, в основному з п'ятих класів. Представили вони вірші поетів ХХ-го століття – Павла Тичини, Романа Купчинського, Юрія Клена та Павла Чубинського. Як сказав Іван Бакунович, вчитель української мови в школі в Черемусі, дівчата випали добре, були лише невеликі промахи, якщо йдеться про акцентування. Слід додати, що побіч

„Поетичного триголосся”, це другий рецитаторський захід, на якому протягом останнього часу виступили діти з українських груп в Черемусі.

Мови, які вивчають діти у школі в Черемусі, прозвучали так само місяць пізніше – на „Вечері колядок”. Це традиційний вже захід, на яких діти з майже всіх класів підготовляють різдвяно-новорічну програму – співають колядки та виступають зі святочними інсценізаціями.

Діти, які ходять на заняття з української мови, показали вертеп, характерну для української традиції різдвяну п'єсу, якої початки сягають XVI-XVII століть.

– В вертепі виступили передусім діти з п'ятого класу, але залучив також дітей з третього класу – сказав І. Бакунович, учитель української мови. – Підготували ми вертеп користуючись „Світанком”, в якому був він поміщений. Тришки поміняв авторський текст (думаю, що автор вибачить це мені), просто достосовував його до наших підляських реалій.

Діти з української групи активно включалися до праці над вертепом. Самі вибирали свої ролі, виказалися так само

Дівчата з Початкової школи в Черемусі – Моніка Левчук, Магда Романчук, Катерина Олексіюк та Агнешка Репко

цікавими ідеями в підготовці сценічного одягу.

– Я заграла ангела – сказала Агнешка Репко – Сама вибрала ту роль, бо я люблю бути ангелом. В підготуванні одягу мені помагали колежанки, батьки та сестра. До вертепу готувалися ми три тижні, але не було тяжко.

Діти виступили на заході з вертепом та заспівали українські колядки. Крім того, так як в минулих роках, українські колядки прозвучали у

виконанні дітей, які ходять на уроки православної релігії.

Обидва заходи, які пройшли в школі в Черемусі, дали змогу показатися дітям на ширшому фоні зі своїм знанням мов, які вивчають на уроках. Як сказала Валентина Сфім'юк, директор школи, завдання таких заходів не обмежується лише до презентації поезії чи колядок іноземними мовами. Їхня мета, це так само відкликання до традиції, до мов національних меншин.

Л. ФИЛИМОНЮК

Новорічні «Маланки» в Більську та Білостоці

Для новорічних забав прийнялася в деяких регіонах України назва „Маланка” (саме в цей день Церква відзначає пам'ять преподобної Меланії). На Підляшші традиційним новорічним обрядом є *гоготуха* (*оготуха*, *готуха*), однак разом з завмиранням цього звичаю, стає невідомою так само його назва. Починає натомість поширюватися назва „Маланка”, якою окреслюється новорічні танцювальні забави організовані Союзом українців Підляшші. В цьому році пройшли дві такі „Маланки” – в Більську та Білостоці.

„Маланка” в Більську, якої

початки сягають половини 80-тих років, черговий раз відбулася в ресторані „Подлясянка”. Зібрала вона біля 90 осіб – прихильників української пісні, зрештою не лише з українського середовища. До танцю грав відомий на Підляшші ансамбль „Косарі” з Рівного, постійний учасник заходів, які проводить Союз українців Підляшші.

– Атмосфера на таких імпрезах є дуже сімейна – сказала Агнешка Фірсович. – Всі разом співають, гуляють. На сьогоднішній „Маланці” всі почали співати вже на самому початку. Думаю, що учасникам подобається наша заба-

ва і що будуть її згадувати.

– Буваю на всіх українських імпрезах – сказав Марко Хмелевський, учасник забави з Орлі, – тим бардзей на Меланії. Душа така, що любить бавитися. Як штороку – чуть дихаю від танцю і вражень. Одним словом – є супер.

Так само біля 90 осіб привітало новий 2003 рік на „Маланці” в Білостоці, в ресторані „Асторія”. Тут до танцю загравав ансамбль „Рух” з Гурова Ілвецького.

– Наш ансамбль існує вже 12 років – сказав Мирон Мацьопа, керівник ансамблю. – Граємо українську народну музику, а також музику поп.

Бачимо, що саме таку музику українці на Підляшші сприймають дуже добре. Взагалі, нас тут дуже добре приймають, знаходимо з людьми спільну мову.

„Рух” не вперше на Підляшші. Декілька років тому виступав він на Фестивалі української культури на Підляшші „Підляська осінь”, тричі грав на білостоцьких „Маланках”.

Сподіваймося, що однаково вдалим, як перший день року, буде для українського середовища на Підляшші цілий 2003 рік!

Л. ФИЛИМОНЮК

Ялинка з „Косарями” Виступили з українськими колядками

12 січня 2003 року в Початковій школі № 4 в Більську відбулася традиційна, організована Союзом українців Підляшшя, дитяча ялинка, в якій брали участь діти, що вчаться української мови – від дошкільнят з садочка „Лісова поляна” по гімназистів. На зустріч з дітьми прибув святий Микола з подарунками, але щоб дістати подарунок кожний клас мусив показати якимсь мистецьке дійство пов'язане

з різдвяними святами. Отже одні співали колядки, інші показували вертеп. Були гри й забави, які своєю музикою окрасували „Косарі”. Найбільш активні в грах були діти з садочка, хоч і гімназисти дуже активно приєднувалися до гулянь. На ялинці були також батьки, для яких була це нагода взаємно пізнатися та разом втішатися радістю і успіхами своїх дітей.

(ред.)

Фото І. Бакунович

30 січня 2003 р. в Більському будинку культури концертом «Господарі – гостям» почався IV Загальнопольський фестиваль сучасної колядки та щедрівки «Кантчикка 2003», у якому взяло участь понад 50 виконавців з цілої Польщі. У концерті виступив український колектив «Раною», що діє при будинку культури, який заспівав декілька українських колядок.

Виступи ансамблю на

цього типу фестивалів мають досить велике значення. У загальнопольській свідомості існує бо стереотип, що на території Північного Підляшшя крім поляків проживають лише білоруси. Виступи, де публікою є гості з-поза регіону, з Польщі, є доказом, що українці, які також складають етнічну мозаїку того ж регіону теж є господарем на цій території.

Іван БАКУНОВИЧ

Konkurs plastyczny dla dzieci

Bractwo Młodzieży Prawosławnej oraz redakcja „Nad Buhom i Narwoju” ogłaszają piątą edycję konkursu plastycznego dla dzieci pod nazwą

Zabytki sztuki ikonografii w rysunkach dzieci

Cel konkursu

Zainteresowanie dzieci wartościami duchowymi, estetycznymi i artystycznymi płynącymi z Tradycji Cerkwi Prawosławnej, a konkretnie z dziedziny ikonografii oraz wykonanie prac plastycznych na ten temat.

Tematem prac mogą być interpretacje ikon świętych, Matki Bożej, Jezusa Chrystusa, Trójcy Świętej lub świąt cerkiewnych.

Warunki uczestnictwa

Przedmiotem konkursu są prace malarskie, rysunkowe lub graficzne wykonane dowolną techniką.

Konkurs jest skierowany do dzieci w wieku 7-16 lat.

Każdy uczestnik może nadesłać dowolną ilość prac.

Na odwrocie pracy należy umieścić: imię i nazwisko, wiek i adres dziecka, adres szkoły, imię i nazwisko nauczyciela, jeśli praca została wykonana pod jego kierunkiem oraz tytuł pracy.

Nagrodą główną jest udział w warsztatach ikonograficznych, podczas których dzieci będą poznawać: technikę ikonografii pod kierunkiem dyplomowanych ikonografów i ikonę od strony jej wartości duchowej i artystycznej. Przewidujemy wycieczki i spotkania z ciekawymi ludźmi oraz przyjemny i wesoły wypoczynek w najurokliwszym i najzdrowszym miejscu Podlasia – Białowieży. Nadesłane prace przechodzą na własność organizatorów, którzy zastrzegają sobie prawo do ich popularyzacji.

Prace należy przesłać lub osobiście dostarczać do końca kwietnia 2003 r. na jeden z wymienionych poniżej adresów: Bractwo Młodzieży Prawosławnej, ul. Św. Mikołaja 3, 15-420 Białystok Redakcja „Nad Buhom i Narwoju”, ul. Kazanowskiego 15B 17-100 Bielsk Podlaski

Serdecznie zapraszamy

Хор ім. Максима Березовського в Білостоці

У Великому Оркестрі Святої Допомоги з року в рік виступає все більше українських колективів з Польщі. В цьому році з нагоди акції Юрка Овсяка в Білостоці концертував хор ім. Максима Березовського. Концерт, який відбувся вже після Великого Фіналу бо 19-го січня пройшов в актовому залі Медичного Інституту. Побіч українського хору, котрий був гостем концерту, виступив на ньому також хор інституту. Ініціатором запрошення хору ім. Максима Березовського був Павло Пепушок – студент п'ятого курсу Медичного Інституту, котрий співає в обох хорах. Допомігав йому Юрій Константинович – лікар Дитячого Шпиталю в Білостоці.

Хор, якого коріння сягає українського ліцею в Лігніці, зараз є установою без ад-

реси. Як і „Журавлі”, його учасники зустрічаються час від часу на репетиціях під керівництвом Ярослава Левківа, якому в суспільній праці з хором допомагає його дружина Віра Григоренко-Левків. Керівники хору є випускниками Державної Консерваторії ім. П. І. Чайковського в Києві.

Остання зустріч перед виступом в Білостоці була кілька місяців раніше, але слухачам було важко в це повірити. Про рівень хору засвідчують також нагороди завойовані за короткий час його існування: вирізненьня в Загальнопольському Перегляді Хорів „Легніца Кантат” в 1999 та друге місце на

Міжнародному Фестивалі Церковної Музики в Гайнівці в 2002 році. Колектив, який діє під опікою Українського Хорового Товариства випустив також платівку з колядками.

На концерті в білостоцькому Медичному Інституті прозвучали передусім колядки, а також церковна музика в обробці українських композиторів. Як вказує ім'я патрона хору, особливу увагу хор ім. Максима Березовського присвячує українській музиці доби бароко.

Під час перебування в столиці Підляського воєводства хор дав також концерт в Радіо Білосток (на фото), яке було одним із спонсорів його приїзду. Є шанс, що запис матеріалу з концерту буде використаний до нової платівки хору.

(Сас)

Wieczór kolęd w czeremszańskim GOK-u

19 stycznia br. w Gminnym Ośrodku Kultury w Czeremshe odbył się Wieczór Kolęd. Wystąpili na nim wykonawcy z terenów gminy, którzy zaśpiewali kolędy w języku polskim, białoruskim, ukraińskim, rosyjskim, a także – po niemiecku oraz po raz pierwszy – po angielsku. Przed liczną zgromadzoną publicznością, którą z trudem pomieścił miejscowy GOK, zaprezentowali się zarówno najstarsi, jak i najmłodsi wykonawcy.

Wieczory Kolęd ośrodek kultury w Czeremshe zaczął organizować kilka lat temu. Początkowo była to kameralna impreza, w której brały udział dzieci z ogniska muzycznego działającego przy GOK-u oraz ich rodzice. Z czasem impreza zaczęła się rozwijać, stając się miejscem prezentacji wykonawców z Czeremchy i okolic, a także zaproszonych gości (gościnnie występowała tu m.in. warszawska grupa folkowa „Goście z Nizin”). Dzisiaj jest to już duża impreza, na której kilkunastu wykonawców prezentuje zarówno prawosławne, jak i katolickie kolędy.

Na Wieczorze Kolęd spotykają się dwa pokolenia – najstarsze, reprezentowane przez zespoły folklorystyczne (w tym roku były to grupy śpiewacze z Czeremchy Wsi i Wólki Terechowskiej), w repertuarze których znajdują się najbardziej archaiczne podlaskie pieśni przekazywane z pokolenia na pokolenie, oraz najmłodsze – reprezentowane przez dzieci, które nierzadko odwołują się do tradycji swoich babć i dziadków. Przykładem zespołu, który czerpie z muzycznego bogactwa swojego regionu, jest „Hiloczka” – dziecięcy zespół ukraiński, prowadzony przez Irenę Wi-

szenko. W jego repertuarze znajdują się zarówno najbardziej znane pieśni ukraińskie, jak i pieśni regionalne, których dziewczęta z zespołu uczą się od grupy śpiewaczej z Czeremchy wsi.

Na Wieczorze Kolęd „Hiloczka” wystąpiła z ukraińskimi kolędami oraz szczerówkami, tj. charakterystycznymi dla tradycji ukraińskiej pieśniami noworocznymi. Podczas kolędowania nie zabrakło również tradycyjnych bożonarodzeniowych życzeń.

Ukraińskie kolędy na czeremszańskiej imprezie prócz „Hiloczki” zaśpiewały też dzieci z Kuzawy oraz dziewczęta z chóru prowadzonego przez księdza Mikołaja Biłomyzkiego z Czeremchy. Warto wspomnieć, że chór, który od 4 lat istnieje przy cerkwi w Czeremshe, jest laureatem I miejsca w kategorii szkół podstawowych na tegorocznych

Wojewódzkich Spotkaniach Zespołów Kolędniczych odbywających się w Hajnówce. Na imprezie w Czeremshe wykonał on kolędy w języku ukraińskim, rosyjskim i białoruskim.

Idea „Wieczoru Kolęd” organizowanego w Czeremshe jest promowanie wielokulturowości i wielojęzyczności. Właśnie dlatego można tam usłyszeć kolędy aż w sześciu językach, w tym również – po angielsku i niemiecku (warto dodać, że wszystkich tych języków dzieci uczą się w miejscowych szkołach). Przede wszystkim jednak jest to wspaniała okazja promocji miejscowych tradycji kolędniczych, które – jak pokazują tego typu imprezy – kontynuują nie tylko starsi wykonawcy, ale również dzieci i młodzież.

LF

XXII Воєвідські зустрічі колядних ансамблів у Гайнівці

Січень це пора численних колядних переглядів, на яких можна почути різдвяні ті новорічні пісні. Багато з них на постійно увійшло в календар культурних пропозицій міст та містечок нашого регіону. Слід нагадати екуменічний „Вечір колядок” в Ботьках чи подібний захід в Черемсі. Однак без сумніву одним з найбільших зимових заходів, які відбуваються на Підляшші, є колядні зустрічі, організовані від початку 80-тих років у Гайнівці.

Сьогоднішні XXII „Воєвідські зустрічі колядних ансамблів” пройшли 26 січня, традиційно в Гайнівському будинку культури. Взяло в них участь звиж 30-ти найкращих виконавців з цілого воєвідства, в тому б з гайнівського повіту, яких було вибрано під час елімініцій, що відбулися тиждень раніше. В їхньому виконанні прозвучали як православні, так

католицькі різдвяні пісні.

На сцені будинку культури з традиційними православними колядками виступили два фольклорні ансамблі: „Вільчанки” з Вільки Терехівської та „Орішки” з Орішкова. Саме жіноча група з Орішкова, разом з ансамблем з Ліпска над Бебжою, стала переможцем гайнівських зустрічей в категорії дорослих виконавців.

Як ствердили учасники ансамблю, в їх репертуарі безліч колядок, однак на конкурс намагаються вибирати ті найбільш архаїчні, яких пам’ятають ще від своїх бабусь. Саме такі пісні зустрічаються з найбільшою прихильністю як публіки, так журі.

На гайнівських воєвідських зустрічах „Орішки” заспівали дві колядки – „Дивная новина” і „Що то за предиво”, а на кінець „Многая лета”. Оригінальним елементом їхнього вис-

тупу були дотепні побажання, які вигадує одна з учасниць ансамблю – Ніна Оверчук: Ми пісні кончаєм і Вас поздравляем. Желаєм Вам щастя, здоров’я вдоволі, коб на світі воїни не було ніколи, коб господарка Вам велася, каждая курочка неслася, з трох курок коб було Вам по десеті іечок, коб корови шиховалі, мнугого молока давали, з пети коровок коб Вам було молока по десеті баньок,

коб Вам діткі годувалісь, коб куточок по троє диточок, коб вони богати були, пуцати були і ніколи сморкати не були.

Крім старших виконавців, не бракувало на сцені дитячих ансамблів. З-посеред них православні колядки заспівав хор, який існує при православній парафії в Черемусі та група „Рамонка” з Лосинки.

ЛФ

Фото І. Бакунович

Kultura ze sportem w Hajnowskim Domu Kultury

Hajnowski Dom Kultury ma nowego dyrektora. Został nim Andrzej Skiepmo, który nowe obowiązki objął w połowie stycznia bieżącego roku. Na stanowisko dyrektora HDK było dziesięciu kandydatów, ale siedmioosobowa komisja wybrała **Andrzeja Skiepmę** (na zdjęciu) jednogłośnie.

– *Liczę na wszechstronną współpracę ze wszystkimi: szkołami, przedszkolami, zakładami pracy, parafiami, innymi instytucjami kultury działającymi na terenie miasta Hajnówki i spoza powiatu* – mówi nowy dyrektor HDK. – *Hajnówka leży na styku różnych kultur, obyczajów, a to jest ogromnym wyzwaniem, aby jak najwięcej w kulturze zrobić. Stąd ogromne pole do działania, aby ludzi zjednać.*

Andrzej Skiepmo ma 42 lata. Urodził się w Narewce, mieszka zaś w Lewkowie Nowym. Pracę zawodową rozpoczął w 1986 roku, jako na-

uczyciel w Szkole Podstawowej w Lewkowie Starym. Pod jego kierunkiem uczniowie zdobyli I miejsce we współzawodnictwie sportowym województwa białostockiego. Od roku 1989 był dyrektorem Ośrodka Sportu i Rekreacji w Narewce i od roku 1994 – dyrektorem Gminnego Ośrodka Kultury w Narewce.

Andrzej Skiepmo stworzył model imprez kulturalnych, gdzie ma miejsce sport i imprez sportowych, gdzie ma miejsce kultura. Taką właśnie

formę zaproponowano w czasie ferii zimowych.

– *Postanowiliśmy, że wszystkie imprezy, organizowane w czasie ferii, będą imprezami bezpłatnymi. Chodzi o to, aby jak najwięcej przyszło dzieci i młodzieży. Mam nadzieję, iż w ten sposób nabiorą nawyków częstego odwiedzania domu kultury* – opowiada Andrzej Skiepmo. – *Cały rok czekają na nich naprawdę dobrzy instruktorzy, dlatego bardzo nam zależy na większej frekwencji. Pierwsza impreza była kulturalno-sportowa, tenis stołowy. Uczestniczyło ponad 150 osób, dzieci i młodzieży nie tylko z miasta Hajnówki, ale z okolicznych gmin, co daje sygnał, iż warto tego typu rozgrywkę organizować. Zrobiliśmy to razem z Ośrodkiem Sportu i Rekreacji, a także szkołą nr 5 w Hajnówce, która pożyczyła nam stoły. Impreza była bardzo udana. Przed rozgrywkami każdego*

rocznika, była prowadzona prelekcja na temat szkodliwości spożywania alkoholu, zażywania narkotyków i palenia papierosów. Niestety, dwóch uczniów zostało zdyskwalifikowanych, ponieważ w czasie turnieju palili papierosy.

Widać, że dzieci również bardzo interesują spektakle małych form, jak „Królowa Śniegu”, czy bał maskowy. Atrakcyjne spektakle wciągają dzieci do wspólnej zabawy, a ruch to zdrowie. Ponadto przez cały okres ferijny odbywały zajęcia taneczne i plastyczne. Nie były to te zajęcia, które są wyznaczone na określone godziny podczas całego roku kalendarzowego, ale ogólnodostępne – dla wszystkich chętnych. Cieszę się bardzo, że przychodzą nowe osoby. Myślę, że wcześniej, czy później zapiszą się na zajęcia odbywające się w czasie całego roku szkolnego.

Krystyna KOŚCIEWICZ

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu¹⁾

z dnia 3 grudnia 2002 r.

w sprawie warunków i sposobu wykonywania przez szkoły i placówki publiczne zadań umożliwiających podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej, językowej i religijnej uczniów należących do mniejszości narodowych i grup etnicznych.

Na podstawie art. 13 ust. 3 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 1996 r. Nr 67, poz. 329 i Nr 106, poz. 496, z 1997 r. Nr 28, poz. 153 i Nr 141, poz. 943, z 1998 r. Nr 117, poz. 759 i Nr 162, poz. 1126, z 2000 r. Nr 12, poz. 136, Nr 19, poz. 239, Nr 48, poz. 550, Nr 104, poz. 1104, Nr 120, poz. 1268 i Nr 122, poz. 1320, z 2001 r. Nr 111, poz. 1194 i Nr 144, poz. 1615 oraz z 2002 r. Nr 41, poz. 362, Nr 113, poz. 984, Nr 141, poz. 1185 i Nr 200, poz. 1683) zarządza się, co następuje:

§ 1.

Szkoły i placówki publiczne umożliwiają uczniom należącym do mniejszości narodowych i grup etnicznych podtrzymywanie i rozwijanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej, językowej i religijnej oraz własnej historii i kultury poprzez:

- 1) naukę języka mniejszości narodowej lub grupy etnicznej;
- 2) naukę historii, geografii i kultury kraju pochodzenia mniejszości narodowej;
- 3) prowadzenie zajęć artystycznych lub innych dodatkowych zajęć.

§ 2.

1. Naukę języka mniejszości narodowej lub grupy etnicznej oraz nauczanie historii, geografii i kultury kraju pochodzenia mniejszości organizuje dyrektor szkoły na pisemny wniosek, składany – na zasadzie dobrowolności – przez rodziców lub prawnych opiekunów dziecka, z zastrzeżeniem ust. 2.

2. Uczniowie, którzy ukończyli 16 lat, mogą sami składać wnioski o kontynuowanie zajęć, o których mowa w ust. 1.

3. Wnioski, o których mowa w ust. 1 i 2, składa się dyrektorowi szkoły w okresie przygotowania organizacji roku szkolnego lub przy zgłoszeniu ucznia do szkoły – są one ważne do czasu ukończenia szkoły.

§ 3.

Nauczanie języka mniejszości

narodowej lub grupy etnicznej może być organizowane:

- 1) w szkołach lub oddziałach z językiem nauczania mniejszości narodowej lub grupy etnicznej, w których zajęcia są prowadzone w tym języku, z wyjątkiem nauczania przedmiotów: język polski, geografia oraz historia, a w szkole podstawowej – język polski, historia i społeczeństwo oraz w kształceniu zintegrowanym – treści nauczania języka polskiego;
- 2) w szkołach lub oddziałach dwujęzycznych, w których zajęcia z każdego przedmiotu są prowadzone w dwóch językach, z których jednym jest język polski, a drugim język mniejszości narodowej lub grupy etnicznej;
- 3) w szkołach lub oddziałach z dodatkową nauką języka mniejszości narodowej lub grupy etnicznej, w których zajęcia ze wszystkich przedmiotów prowadzone są w języku polskim, z wyjątkiem przedmiotu dodatkowego, jakim jest język mniejszości narodowej lub grupy etnicznej;
- 4) w międzyszkolnych zespołach nauczania języka mniejszości narodowej lub grupy etnicznej.

§ 4.

W oddziałach z językiem nauczania mniejszości narodowej lub grupy etnicznej dla dzieci sześciolatków wprowadza się język polski w wymiarze 4 godzin tygodniowo.

§ 5.

Oddziały, o których mowa w § 3 pkt 1-3, są organizowane wówczas, gdy na naukę języka mniejszości narodowej lub grupy etnicznej na poziomie danej klasy zgłosi się co najmniej 7 uczniów w szkole podstawowej i gimnazjum i 14 uczniów w szkole ponadgimnazjalnej.

§ 6.

W przypadku gdy liczba zgłoszonych uczniów jest mniejsza niż ustalona w § 5, nauczanie języka (w języku) mniejszości narodowej lub grupy etnicznej organizuje się w grupach międziodziałowych lub między-

klasowych, przy czym:

- 1) grupa międziodziałowa – utworzona z uczniów różnych oddziałów tej samej klasy – nie może liczyć mniej niż 7 uczniów w szkołach podstawowych i gimnazjach i mniej niż 14 uczniów w szkołach ponadgimnazjalnych;
- 2) grupa międzyklasowa – utworzona z uczniów różnych klas – pracuje na zasadach stosowanych w klasach łączonych i nie może liczyć mniej niż 3 i więcej niż 14 uczniów.

§ 7.

1. Jeśli w szkole nie ma możliwości zorganizowania nauczania języka mniejszości narodowej lub grupy etnicznej z powodu zbyt małej liczby zgłoszonych uczniów lub z braku nauczyciela, dyrektor szkoły przekazuje listę uczniów zgłoszonych na naukę tego języka organowi prowadzącemu szkołę publiczną, który uwzględniając możliwości komunikacyjne, organizuje międzyszkolne zespoły nauczania.

2. Liczba uczniów w zespole międzyszkolnym nie może być mniejsza niż 3 i większa niż 20.

3. Wymiar godzin przeznaczonych na naukę języka mniejszości narodowej lub grupy etnicznej na zajęciach, o których mowa w ust. 1, wynosi 3 godziny tygodniowo.

§ 8.

Nauczanie języka, historii i geografii kraju pochodzenia mniejszości lub języka grupy etnicznej odbywa się na podstawie programów nauczania oraz podręczników szkolnych dopuszczonych do użytku szkolnego przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania, na podstawie odrębnych przepisów.

§ 9.

W szkołach i placówkach publicznych można, w miarę posiadanych środków finansowych, organizować zajęcia artystyczne i inne zajęcia, umożliwiające podtrzymywanie tradycji i kultury mniejszości na-

rodowych lub grup etnicznych.
§ 10.

W wykonywaniu zadań, o których mowa w § 1, organy prowadzące szkoły i placówki oraz dyrektorzy szkół i placówek współdziałają z organizacjami mniejszości narodowych lub grup etnicznych.

§ 11.

Podtrzymywanie poczucia tożsamości religijnej uczniów regulują przepisy o warunkach i sposobie organizowania nauki religii w publicznych szkołach i przedszkolach.

§ 12.

Dla uczniów pochodzenia romskiego szkoły mogą – w razie takiej potrzeby – organizować dodatkowe zajęcia, w tym o charakterze wyrównawczym, pomocne w podtrzymywaniu ich tożsamości etnicznej.

§ 13.

Sposób organizacji nauki języka i kultury kraju pochodzenia dla uczniów niebędących obywatelami polskimi określa odrębne przepisy.

§ 14.

Do organizacji nauki języka mniejszości narodowej lub grupy etnicznej w dotychczasowej szkole ponadpodstawowej stosuje się przepisy dotyczące szkół ponadgimnazjalnych.

§ 15.

Traci moc rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 marca 1992 r. w sprawie organizacji kształcenia umożliwiającego podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów należących do mniejszości narodowych (Dz. U. Nr 34, poz. 150).

§ 16.

Rozporządzenie wchodzi w życie z dniem 1 stycznia 2003 r.
Minister Edukacji Narodowej i Sportu: K. Łybacka

¹⁾ Minister Edukacji Narodowej i Sportu kieruje działem administracji rządowej – oświata i wychowanie, na podstawie § 1 ust. 2 pkt 2 rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 1 lipca 2002 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Edukacji Narodowej i Sportu (Dz. U. Nr 97, poz. 866).

Малюнки дітей
з Початкової школи
в Черенцусі

Була зима на Підляшші, ой була!
Ї сніжила й морозила,
Білим пухом землю вкрила;
Ліс, подвір'я замела
Чоровиста віхола.
Ми їздили на санчатах,
Ковзализь на ковзанах,
Але сонечко проснулось,
Плепесенько посміхнулось —
То вже йде весна...

Малюнок Олі з Більська